

ТЕРИТОРІЯ УСПІХУ №2 (3), 2016

Свідectво про
державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації

Серія KB № 22022-11922P від 23.03.2016

Видається з 2015 р.
громадською спільнотою
**«Українська асоціація
освіти дорослих»**

Видається за підтримки:
**Інституту з міжнародного
співробітництва
Німецької асоціації народних університетів
(DVV International) — Бонн, Німеччина.**

Мета видання:

Поширення інформації про неформальну
освіту дорослих

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Лариса Лук'янова

Заступник головного редактора:

Олег Смірнов

Відповідальні за випуск:

Мирослава Вовк

Любов Ващенко

Дизайн, верстка:

Юлія Кравець

Адреса редакції:

04060, Київ,

вул. Максима Берлінського, 9

Тел.: +38(044) 440-63-88

E-mail: uaea@ukr.net

Редакція може не поділяти думку авторів.
Усі матеріали можуть бути використані тільки
з посиланням на журнал **«Територія успіху»**

Підписано до друку 06.12.2016 р.

Віддруковано у ТОВ «ДКС-Центр»:

м. Київ, пров. Куренівський, 17

тел. +38(044) 537-14-34

Наклад 1000 примірників.

Формат 60x84 1/8, ум. друк арк. 6,15.

Друк офсетний, папір крейдований.

Гарнітура BenguiatGothicC.

BMZ

Federal Ministry
for Economic Cooperation
and Development

За підтримки Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини

ЗМІСТ

СТОРІНКА РЕДАКТОРА

Лариса Лук'янова

Той, хто відкриває двері школи, зачинає в'язницю 1

ТЕМАТИЧНИЙ МАЙДАНЧИК:

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Людмила Ганіна

Історична ретроспектива становлення української
системи професійної освіти у місцях позбавлення волі 2

Крістіна Криженко, Роман Дрозд

Опыт внедрения международных стандартов образования
бывших осужденных в Полтавской области 5

Руслан Кубрак

Сучасні вектори організації професійної підготовки персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України 8

Олег Дука

Сучасний інноваційний навчальний заклад: досвід
Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України 11

ЦІКАВО ПРО ВАЖЛИВЕ

Ілля Пахомов

Навчання священнослужителів (капеланів),
які здійснюють душпастирську опіку засуджених
та персоналу ДКВС України 14

ДОСВІД

Роман Дрозд

Освіта засуджених: досвід Полтавщини у контексті
реформування пенітенціарної системи України 16

Ярослав Черкаський

На шляху ресоціалізації
(з досвіду навчання засуджених в Україні) 19

Олена Сахнік

Проблеми формування професійної компетентності
сучасного пенітенціариста: досвід Хмельниччини 23

Євгеній Івашев

Формування професійної компетентності працівників
пробації: вітчизняна практика 26

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Світлана Бабушко

Освітня практика в'язниць Каліфорнії 28

НАШІ ПОДІЇ

Олена Аніщенко

Професіоналізація освіти дорослих: нотатки з регіональної
літньої академії країн Східного партнерства – 2016 32

Валентин Молодиченко

Міжнародні дні освіти дорослих у Запорізькій області:
виклики і стратегії 35

МАЙСТЕР-КЛАС

Олена Мерзлякова

Створення дистанційних навчальних курсів: з чого почати? 39

МАНДРІВНИК

Юрій Петрушенко

Подорожі-стажування до європейських
Центрів освіти дорослих 42

Наталія Косик

Народні університети: досвід Німеччини
і Польщі для України 44

Сергій Прийма

Перша Міжнародна конференція членів
Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються
(презентація досвіду Мелітополя) 47

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

SUMMARY

ТОЙ, ХТО ВІДКРИВАЄ ДВЕРІ ШКОЛИ, ЗАЧИНЯЄ В'ЯЗНИЦЮ

Лариса Лук'янова

голова Правління УАОД, д. п. н., професор, член-кор. НАПН України,
головний редактор журналу "ТЕРИТОРІЯ УСПІХУ"

Ці слова відомого французького письменника Віктора Гюго сьогодні зовсім не втратили своєї актуальності. Оскільки, на превеликий жаль, кількість осіб, позбавлених волі, в Україні є досить великою. Так, за офіційними даними Державної пенітенціарної служби України станом на 1 вересня 2016 р., в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, знаходиться 60 771 особа. Загалом у сфері управління пенітенціарної системи України перебуває 148 установ та 589 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції. При 75 установах виконання покарань функціонують професійно-технічні навчальні заклади. Загальноосвітнє навчання засуджених та осіб, узятих під варту, забезпечують 124 загальноосвітні навчальні заклади (офіційний сайт Державної пенітенціарної служби України

<http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075.jsessionid>

Нагадаємо, що вже з перших кроків становлення пенітенціарної системи в Україні навчання засуджених розглядалося як один із основних засобів їх виправлення і перевиховання. У самій назві «виправна колонія» акцентовано увагу на головній функції – впливати на виправлення осіб. Тобто ці установи повинні дати засудженим те, чого раніше не змогли дати сім'я та держава – основи здорового способу життя, поваги до законів, середню освіту та хоча б нескладну професію. Допомогти засудженому здобути освіту, професію є важливим соціальним завданням. Без професії і, як результат, без роботи звільнений з місць ув'язнення швидко втрачає соціальні орієнтири і здатність адаптуватися до життя на волі.

Причини та передумови вчинення кримінальних злочинів становлять предмет дослідження різних галузей сучасної науки. Втім статистика свідчить, що найчастіше злочини скоюють особи з низьким освітнім рівнем. Адже саме освіта впливає на світогляд людини, її ціннісні орієнтири, розуміння і сприйняття суспільних норм поведінки, культурних цінностей і традицій.

Варто наголосити, що така турбота з боку держави не є чимось винятковим. Норми, що регламентують здобуття ув'язненими освіти (бодай, початкової), існують практично в усіх європейських (і не тільки) краї-

нах. Йі не дарма ця проблема знаходиться у центрі уваги вчених, недержавних громадських організацій, благодійних фондів багатьох країн.

Сучасна статистика свідчить про безпосередню залежність між рівнем освіти правопорушників і кількістю рецидивних злочинів, між зростанням освітнього рівня і прискоренням процесу виправлення засуджених. Сучасна пенітенціарна наука (від лат. poenitentia – каяття) розглядає освіту як невід'ємну складову виконання кримінальних покарань і умову успішної реінтеграції у суспільство громадян, які скоїли кримінальний злочин.

Зокрема, дослідження, здійснене у штаті Вашингтон Інститутом суспільної політики, показало, що кожний долар, витрачений на освіту засуджених у виправних установах, дозволив заощадити державі 12 доларів. А дослідження групи американських учених з Університету Лос-Анджелесу (Каліфорнія) встановило, що один млн. доларів, вкладений у пенітенціарну систему, упереджує триста п'ятдесят злочинів. Тотожна сума, витрачена на освіту у виправних установах упереджує біля шестисот злочинів. Виправний ефект освіти економічно майже вдвічі є більш ефективним, аніж політика боротьби із злочинністю.

Європейські пенітенціарні правила, обов'язок додержуватися яких взяла на себе Україна у 1995 р., коли стала членом Ради Європи, передбачають, що кожна виправна установа має прагнути надати усім засудженим доступ до освітніх програм, які мають бути максимально різноманітними і відповідати індивідуальним потребам.

Розвиток і удосконалення освітньої системи виправної установи в усіх її вимірах ще не набула достатнього розуміння в Україні і практичного вирішення, а відтак вимагає осмислення, вивчення кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Отже, у цьому номері «Території успіху» ми спробуємо подивитися на проблему під різним кутом зору: зазирнути в історичну ретроспективу вітчизняної професійної освіти в місцях позбавлення волі; висвітлити позитивний досвід наших громадських організацій, які давно опікуються проблемою освіти засуджених; побачити, як відбувається підготовка фахівців для пенітенціарної системи; з'ясувати, яку роль у цьому процесі відіграє церква; представити зарубіжний досвід навчання у в'язницях та ін.

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Людмила Ганіна

Глибокі соціальні зміни в українському суспільстві, що мали місце в перші роки набуття незалежності та під час світової економічної кризи 2007-2009 рр., загострили криміногенну ситуацію в сучасній Україні. Зокрема, невпинно зростає кількість правопорушень, зберігається високий відсоток громадян, які раніше були засуджені чи перебували під слідством, активізується рецидивна злочинність, знижується вік осіб, що скоїли правопорушення та злочини тощо. Одним з ефективних шляхів виправлення засуджених є освіта, зокрема професійна. Надання засудженим базових знань з професії, формування професійних умінь – це певна гарантія того, що після звільнення вони зможуть легітимно заробляти на життя.

Питання освіти та виховання в установах пенітенціарної системи належать до пенітенціарної педагогіки – галузі педагогічної науки, що досліджує діяльність з виправлення осіб, які скоїли злочин і засуджені до різних видів покарань. Поняття «пенітенціарна педагогіка» був введений в науковий обіг у 90-і роки XX ст., коли проблема злочинності розглядалась освітянами з позиції соціалізації особистості. Саме в цей час розпочався пошук нових концептуальних засад виховної роботи в умовах пенітенціарної установи, який здійснюється в напрямі посилення уваги до особистості засудженого (М.Г. Детков); гуманізації та демократизації діяльності пенітенціарних установ, формування гуманного виправного середовища (Р.Г. Галикеєв, В.Г. Деєв, М.П. Стурова, Ю.В. Чакубаль та ін.); створення у виправних установах психологічної служби, посилення її впливу на ресоціалізацію засудженого (М.Г. Дебольський, А.В. Пшчелко та ін.); використання освітнього фактора виправлення засудженого (В.Л. Васильєв, Ю.Н. Галагузова, І.Д. Жарков, А.Ф. Сизий, Е.Я. Тищенко та ін.).

Цінні положення, що значною мірою вплинули на розвиток пенітенціарної педагогіки як галузі педагогічної науки, можемо знайти у працях Н.Г. Калашник, Н.С. Калашник, С.А. Ветошкіна, Л.Б. Лук'янової, Н.М. Лавриченко, В.М. Синьова, І.М. Трубавиної та ін.

Питання професійної освіти дорослих засуджених належить до маловивчених проблем в сучасній українській педагогічній науці. Ні відповідна галузь національного права, ні пенітенціарна система, на яку законодавством України покладено функція виконання покарань, ніколи не мали власної історії. Ці проблеми немовби розчинились у середовищі численних розвідок з історії тюремної системи й законодавства Російської імперії, а згодом – виправно-трудова система й законодавства СРСР, створюючи лише тло для версій становлення та розвитку останніх [4; с. 15]. Від-

сутність чіткої історії розвитку пенітенціарної системи ускладнює визначення етапів становлення системи освіти, зокрема професійної, у місцях позбавлення волі.

Барто зазначити, що першими установами виконання покарань в Україні, які надавали можливість оволодіти професією, були монастирі. Монастирі були не тільки найбільшими землевласниками того часу, але також і найпотужнішими суб'єктами господарства, обслуговування яких постійно вимагало робочих рук. Тому монастирі «брали на виправлення» більшість засуджених за нетяжкі злочини, аморальний спосіб життя, шахрайство тощо. Державна система виконання покарань утримувала у в'язницях лише особливо завзятих і рецидивістів. Звичайно, складно говорити про систему професійної освіти в монастирях того часу, проте жінки, які потрапляли в монастир на виправлення й покаяння, зазвичай навчалися там вишивки, плетіння мережив, виготовлення перук тощо. При монастирях існували цілі артілі, які випускали спідню і постільну білизну, розшивали на замовлення одяг і взуття, виготовляли шати для священиків (золотошвейки).

Ув'язнені жінки похилого віку або нездатні до кропіткої роботи отримували навички з прання і прасування тонкої білизни, що також можна вважати елементом професійної освіти в монастирях як місцях відбування покарання. Чоловіки тривалий період до «профільної» праці не залучалися.

Часи монархічного ладу в Російській імперії, до складу якої входила й значна частина України, вирізнялися тим, що надання освітніх послуг не було завданням системи виконання покарань. Однак пенітенціарна система Російської імперії існувала в тісній взаємодії з громадськими та релігійними організаціями, метою яких, крім поліпшення побутових умов утримання ув'язнених, також було підвищення культурного й освітнього рівня засуджених, надання їм можливості оволодіти професією. Наприклад, в обов'язки священика, приміром, входила організація курсів з вивчення Святого писання. При багатьох в'язницях у містах були курси, де ув'язнені вивчали грамоту й арифметику. Такі курси в основному були організовані за ініціативи та підтримки громадських організацій.

Діяльність більшості громадських організацій у сфері професійної освіти була спрямована на підлітків і молодих ув'язнених (до 30 років), які відбували перший термін: намагалися максимально перевести цей контингент на альтернативні форми покарань, не пов'язані з позбавленням волі, й направити на навчання та перебування під поліцейським наглядом на фабрики та заводи [3; 10].

Першими установами професійної освіти для дорослих ув'язнених можна вважати пересильні пункти, де стихійно виникали майстерні для ремонту й пошиву одягу (великі пересильні пункти були в Харкові, Олександрівську (Запоріжжі), Херсоні). Переважно, до такої праці залучалися жінки. Згодом ці стихійні майстерні були перетворені на швейні майстерні для потреб самої пенітенціарної системи Російської імперії, так як забезпечували ув'язнених спецодягом (робами). Засуджені жінки в таких майстернях отримували початкові навички з крою матеріалу, пошиву одягу й головних уборів для спецконтингенту. Харківський робітничий будинок також використовував працю ув'язнених у ремісничих, кравецьких, шевських цехах майстерень, які займалися картузною, палітурною справою, плетінням рогожки для стільців, гімнастичних матів [1; 101-104].

На початку заснування молода Радянська держава, вирішуючи більш глобальні питання, практично не займалася облаштуванням місць позбавлення волі. На більшій частині території СРСР діяли ще дореволюційні принципи. Тісною була співпраця з громадськими організаціями.

Значним кроком вперед у процесі становлення системи професійної освіти в місцях позбавлення волі, зокрема для неповнолітніх в'язнів, стало створення в Україні колонії імені М. Горького – виховної установи для неповнолітніх правопорушників. У контексті організації професійної освіти спочатку метою колоністів було забезпечити самих себе знаряддями праці (робота на землі, у стайнях, ремонт автомобіля тощо). Для цього в колонії були організовані ремонтні майстерні, кузня. А.С. Макаренко відзначав, що незабаром мешканці навколишніх сіл також почали користуватися послугами колоністів, приносили їм для ремонту сільськогосподарське знаряддя. Усі колоністи були розподілені на бригади, кожна з яких мала певний фах: теслі, косарі, агрономи, ковалі тощо. Для навчання колоністів були запрошені як педагоги, так і кваліфіковані робітники, які поєднували посади трудових наставників і вихователів. У 1936 р. колонія була передана до системи виправно-трудових установ [6; 51].

Для вирішення питання перевиховання неповнолітніх злочинців та безпритульних була організована система трудових колоній під егідою Відділу трудових колоній НКВС СРСР, яка первинно (вже в кінці 20-х рр. була апробована в Україні). Трудових комун в Україні було дві: перша – імені Ф. Дзержинського, друга – трудова коммуна ДПУ імені наркома внутрішніх справ УРСР В. Балицького.

Комуна імені Ф.Е. Дзержинського була створена в селищі Новий Харків (передмістя Харкова) на добровільні відрахування із заробітної плати чекістів України і відкрита 29 грудня 1927 р. Керівником комуни був А.С. Макаренко (до 1935 р.). Ядром колективу стали колишні вихованці Колонії імені М. Горького. Виховний процес ґрунтувався на основі поєднання навчання з продуктивною працею: спочатку в майстернях, потім у виробничих цехах. Вихованці щодня працювали по чо-

тири години в майстернях, які пізніше були перетворені у виробничі цехи. Комунари об'єднувалися в загони, а на виробництві – в бригади. В комуні працював шкільний комбінат. Його навчальна база включала школу-семірічку, а з 1934 р. – повну середню школу-десятирічку. Також діяли підготовчі групи для вступників на робітфак. У школі працювало понад 40 творчих гуртків, а оркестр комуни став одним із кращих аматорських колективів УРСР. У січні 1932 р. у комуні був відкритий завод електроінструменту, що дав країні перше радянське електричне свердло (марки ФД-1), а потім – завод плівкових фотоапаратів (перша їхня серія типу ФЕД випущена в 1933 р.). У 1930 р. у колонії був відкритий робітфак Харківського машинобудівельного інституту, а в 1934 р. – школа-десятирічка. Наприкінці 1930-х рр. комуна була передана до системи виправно-трудових установ.

Трудова комуна імені В. Балицького була відкрита на території Густинського монастиря в с. Ладан (біля м. Прилуки, Черкаської обл.) у жовтні 1928 р. для молодих правопорушників, які залишилися без житла. За зразком комуни імені Дзержинського, навчальний і виховний процес у комуні відбувався у тісному взаємозв'язку з трудовою підготовкою підлітків. На території комуни було відкрито ремонтні майстерні для сільськогосподарської техніки. Через 10 років потреба в комуні відпала, й вона була перетворена в державне підприємство завод «Протипожежного обладнання» (пізніше об'єднання «Пожмашина»). На основі досвіду трудових комун України були відкриті такі комуни в Російській СФР (найвідоміші – Большевська й Люберецька) [2; 147-151].

Початком формування централізованої системи навчання дорослих ув'язнених в системі ГУЛАГу є прийняття в 1930 р. на посаду начальника управління таборів особливого призначення М.В. Слонимського, який разом з прищепленням трудових навичок ув'язненим, намагався підняти їх інтелектуальний рівень і політичну грамотність шляхом загальноосвітнього й професійного навчання, а також ознайомлення з основами радянської влади, обов'язками громадянина Радянської Республіки. Однак ця реформа зустріла значні перешкоди та з арештом М.В. Слонимського (1938 р.) була призупинена [7; 271].

Проте система ГУЛАГу продукувала ще одну форму закладів професійної освіти, підвищення кваліфікації – «Шарашки» – секретні НДІ і КБ, підлеглі НКВС/МВС СРСР, в яких працювали ув'язнені інженери. Варто зазначити, що вдосконалення професійних умінь ув'язнених не було метою «шарашок». Також вона не мала масового характеру. Однак, залучення значної кількості людей з вищою освітою, початковим і середнім рівнем технічної підготовки до роботи в «шарашках» як підсобних працівників, технічного персоналу, асистентів, простих креслярів не тільки дало їм можливість не деградувати професійно, а навіть і підвищити власний професійний рівень завдяки роботі з такими метрами радянської наукової і технічної думки, як

конструктор ракетно-космічної техніки С. Корольов, авіаконструктор А. Туполєв, професор-хімік, фахівець з хімічної зброї, Е. Шпитальський, спеціаліст з дальнього радіозв'язку Л. Кербер та ін.) [2; 199].

Повернення до практики організації системи професійної освіти в місцях позбавлення волі стався наприкінці 60-х рр. XX ст. і пов'язано з прийняттям у 1969 р. Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 02.04.1969 р. «Про заходи щодо подальшого поліпшення підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти». Хоча в постанові безпосередньо не йшлося про професійно-технічну освіту в місцях позбавлення волі, проте вперше в історії системи виконання покарань СРСР професійні педагоги отримали доступ до навчальних закладів у місцях позбавлення волі для контролю змісту, методів і цілей освітнього процесу. Зокрема у параграфі 10 цього документу зазначено, що «з метою посилення контролю за якістю підготовки кваліфікованих робітників покласти на Державний комітет Ради Міністрів СРСР по професійно-технічній освіті державне інспектування всіх навчальних закладів, які готують робітників незалежно від їх відомчої підпорядкованості» [5; 169].

У зв'язку з особливостями виробничого процесу в місцях позбавлення волі, які були пов'язані зі специфікою географічного розташування таборів і колоній, перелік професій в ПТУ для засуджених був зумовлений потребами конкретного виробництва. Також у 1960-х рр. набула поширення практика шефської допомоги засудженим з боку виробничих колективів. Це було пов'язано із спробами гуманізації системи виконання покарань СРСР, реалізацією норми обов'язкової шефської допомоги з боку виробничих колективів всім навчальним закладам професійно-технічного спрямування. На території таборів і колоній мали розміщуватися виробничі майданчики заводів і фабрик, відбувалось дострокове звільнення «передовиків праці» за клопотанням виробничих колективів з обов'язковим наданням їм місця роботи за фахом на підприємстві. В законодавство була введена норма про умови заміни в деяких випадках тюремного ув'язнення обов'язковою працею на «шкідливому» або «важкому» виробництві, умовно-дострокового звільнення з обов'язковим залученням тих, хто звільнився, до праці.

Подальші законодавчі акти щодо вдосконалення процесу навчання й виховання учнів системи професійно-технічної освіти (1972 р., 1977 р., 1984 р. і 1987 р.) закріпили вищезазначені норми, хоча в них також не згадується система професійно-технічної освіти в місцях позбавлення волі як складова загальної системи професійно-технічної освіти країни.

Більшість вищенаведених норм у зв'язку зі складним матеріальним становищем системи виконання покарань в перші роки Незалежності України втратили свою чинність. Наприклад, якщо в період 70-80-х рр. XX ст. кримінально-виконавча система СРСР щодо надання освітніх послуг засудженим була підконтрольна

Міністерству освіти СРСР, яке було зобов'язане кожні 5 років проводити зріз якості освіти в ПТУ і КПК країни, то сьогодні згідно з чинним кримінально-виконавчим законодавством України, представники Міністерства освіти або інших освітніх органів не належать до тих осіб, які без спеціального дозволу Державної Пенітенціарної служби України можуть з метою контролю відвідувати місця позбавлення волі (отже, і контролювати діяльність навчальних закладів в системі виконання покарань) [2; 210].

Таким чином, сучасній Україні необхідно розробляти, впроваджувати й поширювати освітні професійні програми для громадян у місцях позбавлення волі з метою інтелектуального, морального розвитку особистості засудженого, корекції психологічних установок щодо добровільного творення духовного й соціального аспектів життєдіяльності. При активній взаємодії пенітенціарних педагогів, викладачів професійних технічних училищ, представників інститутів вищої освіти, фахівців соціальної роботи зростає ефект з реабілітації, реадптації, ресоціалізації та якісної професійної підготовки засуджених з метою їх подальшого працевлаштування й поліпшення добробуту звільнених засуджених, що стане істотним чинником запобігання рецидивної злочинності й зцілення наявних у сучасній дійсності соціальних хвороб.

Література:

1. Багалеї Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования. С 1665 по 1905 год. / Д. И. Багалеї, Д. П. Миллер. – Харьков: Репринт, 1980. – 681 с.
2. Калашник Н.Г. Пеналогія: виконання покарань у світі: посібник / Н.Г. Калашник, Н.С. Калашник. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. – 320 с.
3. Крикушенко О. Г. Досвід взаємодії системи виконання покарань та громадських організацій / О.Крикушенко // Новий Колегіум – 2009. - № 2. – С. 6-14.
4. Кримінально-виконавче право України: (Загальна та Особлива К82 частини): Навч. посіб. / О. М. Джужа, С. Я. Фаренюк, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. – 2-е вид., перероб. та допов. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.
5. Народное образование в СССР. Сборник нормативных актов / составитель Н.Е.Голубева / под ред. К.С.Павлищева. – М.: «Юрид. л-ра», 1987. – 336 с.
6. Педагогическое наследие А.С. Макаренко и проблемы исправления и перевоспитания осужденных: Тез. докл. Всесоюз. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию А.С. Макаренко. – Рязань: РВШ МВД, 1988. – 68 с.
7. Упоров И.В. Пенитенциарная политика России в XVIII-XX вв.: Историко-правовой анализ тенденций развития / И.Упоров. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 610 с.

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ОБРАЗОВАНИЯ БЫВШИХ ОСУЖДЕННЫХ В ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ

Крістіна Криженко

керівник відділу інформації та комунікації БО «Світло надії»

Роман Дрозд

заступник виконавчого директора БО «Світло надії»

Существующий уровень проблем в сфере исполнения наказаний в Украине привлекает внимание как национальной, так и международной общественности. Находясь последние 20 лет в состоянии перманентного реформирования, основные элементы отечественной уголовно-исполнительной системы значительно изменились. Среди развивающихся направлений сферу предоставления образовательных услуг в тюрьмах можно указать явным аутсайдером.

Фактически, на данный момент изменения, проводимые в образовании осужденных, сопряжены преимущественно с общенациональными реформами (длительность образовательных программ, внешнее независимое тестирование, дистанционное образование в ВУЗах). При этом нахождение осужденных в условиях изоляции (то, что отличает их от свободных граждан) практически не учтено. Мы имеем в значительной степени морально устаревшую систему обучения взрослых в колониях.

На современном этапе отсутствует не только современная система образования, но и сама концепция, какой она должна быть. Разрешение этой ситуации можно приблизить, среди прочего, проанализировав развитие международных актов в этой сфере.

Концепция «непрерывного образования» ныне является преобладающей в передовых странах. Впервые она была представлена на форуме ЮНЕСКО (1965) выдающимся теоретиком П. Ленграндом и вызвала значительный теоретический и практический резонанс. В предложенной П. Ленграндом трактовке непрерывного образования воплощена гуманистическая идея: в центр поставлены все образовательные начала человека, которому необходимо создать условия для полного развития его способностей на протяжении всей жизни. Толчком для создания теории непрерывного образования стала глобальная концепция «единства мира». Согласно ей, все структурные части человеческой цивилизации взаимосвязаны и взаимообусловлены. При этом человек является главной ценностью и точкой преломления всех процессов, происходящих в мире.

Для определения понятия непрерывного образования используется ряд терминов. В современной литературе можно встретить такие устойчивые сочетания: «образование взрослых» (adult education); «непрерывное образование» (continuing education); «дальнейшее образование» (further education); «возобновляемое образование» (recurrent education) как образование в течение всей жизни путем чередования обучения с другими видами деятельности, главным об-

разом с работой; «перманентное образование» (permanent education) «образование в течение жизни» (lifelong education, lifelong learning. В каждом из этих терминов сделан акцент на определенной стороне явления, но общей является идея пожизненной незавершенности образования для взрослого человека¹.

Непрерывность профессионального образования как мировая тенденция формируется во второй половине XX в. Именно в этот период усилилась тенденция к международному сотрудничеству в области профессионального образования. Прежде всего, речь идет о широкой деятельности ООН, ЮНЕСКО, Международной организации труда (МОТ), которые приняли документы по проблемам профессионального обучения различных категорий населения.

В 1962 г. Генеральная конференция Международной организации труда на 46-й сессии приняла Рекомендацию о профессиональном обучении. В этом документе четко обосновывается необходимость в непрерывности профессионального обучения. В соответствии с этим, специально сформулирован принцип: обучение является процессом, который продолжается в течение всей трудовой жизни человека в соответствии с его потребностями как индивида и члена общества.

В 1974 г. Генеральная конференция ООН по вопросам образования, науки и культуры приняла Рекомендации по профессиональному и техническому обучению.

В 1975 г. Генеральная конференция МОТ приняла Конвенцию о профессиональной ориентации и профессиональной подготовке в области развития человеческих ресурсов и Рекомендации по профессиональной ориентации и профессиональной подготовке в области человеческих ресурсов.

В 1976 г. Генеральная конференция ООН по вопросам науки, образования и культуры на 19-й конференции приняла Рекомендации о развитии образования взрослых.

В 1989 г. Генеральная конференция ООН по вопросам науки, образования и культуры приняла Конвенцию о техническом и профессиональном образовании.

В 1997 г. Генеральная конференция ЮНЕСКО приняла резолюции по двум программам «Образование для всех на протяжении всей жизни» и «Реформа образования в перспективе образования в течение жизни».

В 1999 г. Второй Международный конгресс ЮНЕСКО по техническому и профессиональному образованию принял Рекомендации Генеральному ди-

¹ - Чернишова Є. Р. Освіта дорослих як складова національної системи неперервної освіти / Р. Є. Чернишова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2014 – Вип. 2 (9). – С. 90.

ректору ЮНЕСКО «Техническое и профессиональное образование и обучение: взгляд для XXI века»².

Совет Европы также утвердил обучение на протяжении жизни как один из основных компонентов европейской социальной модели. Такое обучение не ограничивается только сферой образования. Оно является критическим фактором в сферах занятости и социального обеспечения, экономического роста и конкурентоспособности.

Что касается организации процесса образования осужденных в местах лишения свободы, то этот вопрос, хотя и в общих чертах, раскрывается в большом числе международных стандартов. Основные из них – минимальные стандартные правила обращения с заключенными и Европейские тюремные правила.

Текст Минимальных стандартных правил обращения с заключенными (Правила Манделы) был принят Комиссией по предупреждению преступности и уголовного судопроизводства на 24 заседании в Вене. Отдельный раздел Правил содержит положения относительно образования осужденных – «Образование и отдых» (статьи 104-105).

Европейские тюремные правила (Рекомендация № R (2006) 2 Комитета Министров государств-участников) предусматривают аналогичные положения, хотя и в несколько расширенном виде.

Специальным документом, который касается вопросов образования осужденных, является рекомендация № R (89) 12 Комитета Министров Совета Европы государствам-членам Совета Европы об образовании в тюрьмах (13 октября 1989 г.). В этом акте Комитет министров Совета Европы рекомендует правительствам государств – членов Совета Европы – осуществлять политику согласно таким положениям: 1) все заключенные должны иметь возможность получить образование, предусматривающее общеобразовательные дисциплины, профессионально-техническое образование, творческую и культурную деятельность, физическую подготовку и занятия спортом, социальное просвещение и пользование библиотекой; 2) образование заключенных должно быть сходным с образованием, которое получают представители подобных возрастных групп вне мест лишения свободы, круг возможностей заключенных в учебе должен быть как можно более широким; 3) образование в тюрьмах должно осуществляться всесторонне и с учетом социального, экономического и культурного уровня личности; 4) все работники администрации тюремной системы и руководство должны как можно больше способствовать образованию; 5) статус образования в тюремном режиме не должен быть ниже статуса труда, и заключенные, участвуя в образовательных мероприятиях, не должны нести финансовых или иных потерь; 6) следует прилагать все усилия к тому, чтобы поддерживать желание заключенных активно участвовать во всех видах образовательной работы; 7) следует обеспечить развивающие программы, чтобы гарантировать лицам, которые осуществляют образовательный процесс в тюрьмах, овладение соответ-

ствующими методами образовательной работы со взрослыми; 8) особое внимание следует уделить заключенным, у которых возникают наибольшие трудности, особенно тем, кто не владеет чтением и письмом в достаточной мере; 9) профессионально-техническое образование ставит своей целью более широкое развитие личности и, кроме того, должно соответствовать тенденциям на рынке труда и т. п.

Значение общеобразовательного и профессионально-технического обучения заключается и в том, что предоставляя возможность осужденным бесплатно учиться за счет государства и приобретать определенные профессии, поощряя при этом их желание к обучению, государство тем самым проявляет заботу о будущем осужденных. Это, в свою очередь, свидетельствует о германизации уголовно-исполнительной политики нашего государства³.

Согласно Ч. 2 Ст. 125 УИК Украины, тем осужденным, которые готовы повышать свой общеобразовательный уровень, независимо от возраста, создаются условия для самообразования, предоставляется возможность обучения в общеобразовательных учебных заведениях колоний. Общеобразовательное обучение организуется в специально создаваемых при учреждениях исполнения наказаний общеобразовательных школах трех степеней и консультативных пунктах. Последние обеспечены соответствующим оборудованием, штатом учителей и возглавляются директором (назначается по согласованию с органами исполнения наказаний).

Статья 126 УИК Украины устанавливает порядок организации и осуществления общеобразовательного и профессионально-технического обучения. При этом, детально вопросы образования осужденных раскрыты в подзаконных актах, таких как: приказ Министерства юстиции Украины от 19 декабря 2013 г. № 1794/2691/5 «Об утверждении Положения об учебном центре при уголовно-исполнительном учреждении закрытого типа», а также в совместном приказе Министерства образования и науки Украины и Министерства юстиции Украины от 10 июня 2014 г. № 691/897/5 «Об утверждении Порядка организации обучения в общеобразовательных учебных заведениях при исправительных колониях и следственных изоляторах, относящихся к сфере управления Государственной пенитенциарной службы Украины».

Однако анализ действующих нормативных актов в сфере исполнения уголовных наказаний показывает, что нормативная регламентация касается в основном именно образования формального, устанавливая лишь общую возможность неформального обучения. В связи с этим, а также из-за отсутствия системного подхода в обеспечении осужденным возможности непрерывного неформального образования на практике такие формы получения этими лицами жизненных навыков и расширения кругозора не получили распространения. Однако без развития именно неформального и непрерывного образования невозможно обеспечить эффективность подготовки осужденных к жизни в обществе.

² - Неперервна освіта як світова тенденція. Навчальні матеріали онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1529052755044/pedagogika/neperervna_osvita_svitova_tendentsiya

³ - Чечин М. Ю. Міжнародні стандарти з питань освіти дорослих / М. Ю. Чечин // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 616–619.

Благотворительной организацией «Свет надежды» было инициировано создание учебно-производственного центра с целью улучшения ситуации с получением как формального, так и неформального образования. На данный момент указанный центр позволяет лицам освобожденным из мест лишения свободы, овладеть производственными профессиями. Кроме того, лицам, проходящим обучение, преподается курс «Жизненных навыков».

Обучение проходит при поддержке Международной организации DVV International в Украине в рамках проекта «Профессиональное обучение и ресоциализация осужденных».

Специалисты, практики, которые являются лучшими в этой сфере, обучают клиентов БО «Свет надежды» швейному и столярному делу.

«Наша организация дает возможность уязвимым группам населения получить профессию, определенные умения, навыки, чтобы потом найти работу. Человек чувствует себя полноценным членом общества, поскольку получает опыт, практику и знания. Это шанс овладеть производственной профессией, работать, зарабатывать на жизнь, а не бегать по так называемым «шабашкам» и нестабильным подработкам. Во время выполнения работ люди изготавливают изделия, и это стимулирует их интерес к учебе, поскольку они видят конечный результат своего труда», – рассказал Евгений Маслак, руководитель «Учебно-производственного центра».

Именно с целью повышения доступа социально уязвимых групп населения к обучению, получению профессии и трудоустройства и создавался «Учебно-производственный центр». За период своего существования он смог улучшить уровень знаний и практических навыков владения профессиями, которые востребованы на рынке труда, 168 клиентам. Это, в свою очередь, напрямую влияет на повышение экономической самостоятельности клиентов и снижает уровень бедности среди целевых групп БО «Свет надежды».

За 2015 год образование в Центре получило 48 человек, всего же за время работы учебно-производственного центра более 80 клиентов после прохождения обучения были трудоустроены, создано 35 рабочих мест.

Сейчас стратегия БО «Свет надежды» заключается в предоставлении образовательных услуг взрослому населению, развитии социального предпринимательства, созданию новых рабочих мест для социально незащищенных, бедных жителей региона.

Один из клиентов – Владимир. Он прошел обучение в рамках курса «Столярное дело – изготовление мебели» и начал работать в учебно-производственном центре. Не более 3-х месяцев он учился, стажировался, выполнял различные виды работ.

Хотя все могло сложиться совсем иначе.

Владимир, родом из г. Луганска, отбывал наказание в Кременчугской колонии для несовершеннолетних. Когда он освобождался, в его родном городе уже шла антитеррористическая операция. Парень осознал, что не то что найти работу, а вернуться в Луганск он не может.

«Когда я освободился из колонии, то начинал узнавать, где принимают вынужденно перемещенных

лиц. Меня направили в Полтаву, в Центр социальной адаптации БО «Свет надежды». Я начал жить там и искать работу, однако безуспешно. Тогда мне предложили пройти обучение в учебно-производственном центре. Первый месяц у меня ничего не получалось. Все в буквальном смысле валилось из рук, я ничего не понимал, не мог запомнить. Но потом меня научили обрезать и затирать древесину, а затем я начал работать на кромкооблицовочном и форматно-раскroечном станке. Сейчас я могу не только изготавливать и составлять мебель, но и учусь разрабатывать чертежи, дизайн мебели», – делится впечатлениями парень. За время проживания в Центре адаптации Владимир познакомился с девушкой. Она тоже приехала в Полтаву из Луганска и получила статус внутренне перемещенного лица из зоны боевых действий. Теперь они живут вместе, снимают дом за городом и работают.

Это один из примеров того, как такие проекты способствуют улучшению жизни лиц, освобожденных из мест лишения свободы. Люди получают опыт, работу и возможность жить полноценной жизнью и больше не становиться на путь повторного совершения преступления.

Безусловно, один лишь учебно-производственный центр не может удовлетворить ту потребность в профессиональном образовании, которая существует в Украине, даже в одном регионе. Но накопленный опыт организации и функционирования учреждений такого плана является бесценным и должен быть популяризирован.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Каталог провайдерів послуг з освіти дорослих м. Львова та Львівської області / ЗУРЦ; Представництво DVV International в Україні. – Львів: Вид. ФОП Ніколаєнко, 2015. – 60 с.

Видання каталогу провайдерів освітніх послуг приурочене до проведення Міжнародних Днів освіти дорослих у Львівській області (5-10 жовтня 2015 р.). Книгу складено на основі інформації, поданої представниками організацій та отриманій із відкритих джерел. Видання дозволить відкрити нові горизонти для особистісного й професійного розвитку різних категорій дорослих. Каталог містить перелік організацій Львова та області, які здійснюють навчання дорослих за різноманітними напрямками. Каталог покликаний стати орієнтиром для вибору шляху пізнання, незалежно від віку.

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Руслан Кубрак

перший заступник начальника Дніпровського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, начальник навчального відділу

Організації професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України) має характерні особливості та складності, враховуючи специфіку діяльності органів та установ виконання покарань. Оскільки вона є тим фундаментом та основою, на якій базується практична діяльність в установах виконання покарань. І від того, наскільки вдало та кваліфіковано буде організовано підготовку персоналу залежить якість виконання ним поставлених службових завдань з охорони установ, узгодженість, зваженість та правильність дій при надзвичайних обставинах як кожного працівника окремо, так і підрозділу в цілому. Сьогоднішні реалії вимагають від персоналу установ виконання покарань не тільки чіткого знання положень законів України, міжнародних правових актів, ратифікованих Верховною Радою України, підзаконних нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, які регламентують порядок виконання кримінальних покарань, а й повсякчасно застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

На персонал установ виконання покарань та слідчих ізоляторів покладається державою широкий спектр завдань, що насамперед вимагає від нього високої відповідальності та професійної компетентності. ДКВС України залишається однією з мілітаризованих державних правоохоронних структур, в якій використовується табельна вогнепальна зброя, закріплена за кожним співробітником, спеціальні засоби, найбільша в Україні чисельність службових собак.

Часто у процесі виконання співробітниками завдань виникає необхідність в застосуванні спеціальних засобів, вогнепальної зброї – для захисту свого життя або життя та здоров'я інших громадян. А це вимагає від персоналу установ виконання покарань та слідчих ізоляторів чіткого знання порядку застосування сили та неухильного дотримання вимог законності у разі її застосування. В умовах сьогодення, коли у всіх сферах нашого життя все більше уваги приділяється гуманізації, особи, які наділені владними повноваженнями, яким на законодавчому рівні надано право застосовувати заходи примусу, окрім того, що повинні знати регламентовані законом межі їх застосування, повинні мати навички вміло використовувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби та службових собак при виконанні службових завдань.

У контексті підготовки персоналу ДКВС України уже майже 40 років приділяється значна увага при організації освітнього процесу в Дніпровському училищі професійної підготовки персоналу ДКВС України. У стінах навчального закладу пройшли первинну професійну підготовку та підвищили свою кваліфікацію понад 60 тис. осіб та більш, ніж 16 навчальних категорій персоналу органів та установ виконання покарань. Освітній процес організований відповідно до вимог Міністерства юстиції України, освітніх стандартів та максимально наближений до практичної діяльності установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Це досягається шляхом проведення практичних занять на базі установ виконання покарань та міжрегіонального воєнізованого формування, врахування думки практичних працівників, результатів проведених з ними спільних нарад, круглих столів, матеріалів службових розслідувань та оглядів надзвичайних подій, які сталися з вини персоналу ДКВС України при складанні навчально-методичних матеріалів та навчальних програм. Упродовж навчального року в училищі проходять підготовку близько 2000 осіб, з них більшість становлять молодші інспектори відділів охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу і молодші інспектори відділів режиму та охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, персонал територіальних (міжрегіональних) воєнізованих формувань ДКВС України. Тобто це категорії персоналу, які безпосередньо виконують службові обов'язки з охорони та оборони зазначених установ з вогнепальною зброєю. Як показує практика, ці категорії персоналу ДКВС України проводять первинні заходи з припинення протиправних дій з боку засуджених або інших осіб (напад на установу, персонал, скоєння втеч та ін.) із застосуванням вогнепальної зброї. На жаль, мали місце випадки її неефективного застосування або з порушенням вимог чинного законодавства. Динаміка вищезазначених надзвичайних

подій в останні роки є сталою, що вказує на необхідність формування у персоналу поглиблених знань правових підстав застосування вогнепальної зброї та набуття практичних навичок її застосування. Від якості підготовки персоналу прямо пропорційно залежить законність та ефективність застосування ним спеціальних засобів і вогнепальної зброї як крайнього заходу припинення протиправних дій.

Професійна підготовка персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, навчальних закладів ДКВС України – це організований, безперервний і цілеспрямований процес, спрямований на розвиток духовності, культури, оволодіння професійними знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання службових обов'язків. З огляду на особливості службової діяльності в ДКВС України необхідно приділяти значну увагу питанню професійної компетентності персоналу. Співробітники повинні вміти здійснювати психологічний аналіз вчинків і поведінки людей, які відбувають покарання, мати навички поведінки у критичних та екстремальних ситуаціях. Як зазначалося, персонал установ виконання покарань та слідчих ізоляторів виконує свої службові обов'язки з вогнепальною зброєю або спеціальними засобами. Тому такі дисципліни, як вогнева та фізична підготовка, повинні стати однією з основних змістових складових процесу фізичного удосконалення працівників ДКВС України. Набуття стійких навичок володіння вогнепальною зброєю та спеціальними засобами забезпечують ефективне виконання персоналом службових обов'язків у випадку необхідності застосування заходів фізичного впливу та прийомів самозахисту, спеціальних та підручних засобів, табельної зброї, вчасних дій в екстремальних ситуаціях.

Багаторічний досвід підготовки персоналу ДКВС України вказує на непоодинокі випадки наявності у співробітників низького рівня фізичної та вогневої підготовки, що не повною мірою відповідає сучасним вимогам до рівня професійної кваліфікації. Особливо ця проблема набуває актуальності в сучасних реаліях, коли відбувається комплектування посад особами, яких прийнято на службу без досвіду роботи в правоохоронних органах, не проходили строкову службу в ЗС України, жінками, тобто особами, які не мають початкової базової підготовки щодо ви-

користання зброї та спеціальних засобів. Їхня підготовка потребує більшої тривалості часу та патронів для набуття сталих навичок застосування вогнепальної зброї.

Тому ми вважаємо за необхідне у навчальних програмах підготовки персоналу, зокрема молодших інспекторів ДКВС України, передбачати до 60% навчального часу саме на такі дисципліни, як вогнева,

спеціальна фізична та тактико-спеціальна підготовка. Виходячи з досвіду роботи навчального закладу, необхідно зауважити, що значно покращують рівень професійної підготовки організовані факультативні заняття (гуртки) з вогневої підготовки «Снайпер»; зі спеціальної фізичної підготовки «Ратібор», «Щит»; з тактико-спеціальної підготовки «Охоронець»; проведення спортивно-

масових та фізкультурно-оздоровчих заходів, змагань, конкурсів. Організація такого виду занять поза навчальними закладами на місцях служби може бути проблематичною, проте не буде зайвою. Навіть необхідною є організація спортивних змагань серед персоналу установ. Це надасть можливість у стислі строки заповнити прогалини в системі підготовки персоналу щодо набуття стійких навичок застосування фізичної сили, вогнепальної зброї та спеціальних засобів.

Для більш ефективної організації навчання з вогневої підготовки вважаємо за необхідне:

- переглянути існуючі курси стрільби у напрямі кількісного збільшення вправ зі стрільби з близької відстані (5, 10, 15 метрів);
- максимально наблизити умови виконання нормативів зі стрільби до реальної ситуації застосування вогнепальної зброї персоналом ДКВС України;
- розширити діапазон стрільб з різних видів зброї, яка знаходиться на озброєнні в ДКВС України;
- збільшити витрати боєприпасів на вогневу підготовку, що надасть можливість проводити більшу кількість стрільб, щоб особовому складу вдосконалити свої навички з володіння вогнепальною зброєю;
- включити окремим розділом програми підготовки персоналу, комплексні вправи та нормативи з фізичної та вогневої підготовки.

Значно підвищить ефективність проведення передбачених навчальними програмами підготовки персоналу факультативних занять (гуртків), підготовку за місцем служби при установах, наявність необхідної навчально-

матеріальної бази, а саме:

1. Інфраструктури сучасних спортивних споруд (спортивних комплексів, басейнів, стадіонів, тирів, полігонів), які повністю б задовольнили потреби персоналу ДКВС України.

2. Інтерактивних стрілецьких тирів, що надасть можливість:

- забезпечити більш якісну підготовку слухачів училища, ефективно проводити практичні заняття з вогневої підготовки та навчальних стрільб;
- економити патрони та державні кошти, передбачені для їх придбання, підвищити якість підготовки слухачів;
- зменшити амортизаційне навантаження на бойову вогнепальну зброю і, як наслідок, подовжити термін її експлуатації;
- розширити кількість практичних занять зі спеціальної підготовки із застосуванням моделей надзвичайних нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час виконання завдань з охорони і оборони установ виконання покарань, під час переміщення осіб, взятих під варту, та засуджених, звільнених заручників;
- формувати психологічну готовність персоналу правомірно застосовувати вогнепальну зброю до правопорушників;
- підвищити зацікавленість слухачів та мотиваційну складову освітнього процесу;
- окрім стрільб з бойової зброї, додатково проводити виконання вправ (проведення пострілу) з лазерними імітаторами, використовуючи масогабаритні макети зброї;
- набуття слухачами умінь швидко і правильно оцінювати обстановку та навичок застосування вогнепальної зброї в умовах психоемоційного навантаження із завданням правопорушнику найменшої шкоди, необхідної для припинення протиправних дій;
- більш ефективно проводити аналіз дій стрілка під час прицілювання, проведення пострілу та дотримання вимог чинного законодавства щодо застосування зброї;
- одночасно застосовувати бойову зброю та лазерні імітатори з масогабаритними макетами;
- змінювати моделі екстремальних ситуацій відповідно до потреб практичної діяльності установ;
- широко використовувати тир для прове-

дення не лише навчальних, а й навчально-тренувальних, спортивних стрільб;

- у разі значного обмеження лімітів витрат бойових патронів на підготовку слухачів проводити стрільби з пневматичної зброї та із застосуванням лазерних імітаторів з масогабаритними макетами.

Досвід воєнізованих підрозділів із використання мультимедійних тирів під час підготовки особового складу довів їх ефективність та доцільність у застосуванні. Спостерігалось підвищення рівня підготовки значної кількості осіб персоналу без залучення значних матеріальних ресурсів.

3. Забезпечення персоналу належною спортивною формою та індивідуальним інвентарем.

Важливим у професійній підготовці персоналу залишається людський фактор, тому необхідно виключити можливість формального ставлення до вогневої, спеціальної фізичної та тактико-спеціальної підготовки з боку керівництва установ виконання покарань та слідчих ізоляторів і особисто кожного працівника. Потрібно максимально знівелювати можливість проходження служби в ДКВС України не підготовленими працівниками. Рівень підготовленості працівників за вказаними напрямками після проходження ними первинної професійної підготовки, курсів підвищення кваліфікації, перепідготовки кандидатів на службу ДКВС України основним критерієм позитивного розгляду питання про призначення на посаду або прийом на навчання.

Службова підготовка є одним із видів професійної підготовки персоналу ДКВС України і за рівнем важливості займає провідне місце серед таких видів професійної підготовки, як первинна професійна підготовка, професійна перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування. Враховуючи принцип безперервності освіти упродовж періоду службової діяльності, всього життя, після проходження навчання у відомчих навчальних закладах, є вкрай необхідним забезпечення продовження вдосконалення практичних умінь, поглиблення теоретичних знань персоналу ДКВС України за місцем служби при організації службової підготовки. Кожна особа персоналу ДКВС України особисто повинна свідомо постійно працювати над підвищенням рівня власної професійної підготовки.

БІЛОЦЕРКІВСЬКЕ УЧИЛИЩЕ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНИЙ ОСЕРЕДОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

На фото: участь начальника училища О.А. Дуки у заходах DWV International.

Упроваджені останніх десятиліть Європейський Союз і Рада Європи активно сприяють проведенню реформ в Україні щодо розбудови освіти, вдосконалення системи професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців усіх галузей, зокрема і кримінально-виконавчої служби.

Так, 29 вересня 2001 р. з ініціативи Державного департаменту України з питань виконання покарань та за активного сприяння Міжнародного фонду «Відродження» і Швейцарської Конфедерації у рамках реалізації багаторічного проекту Ради Європи «Підтримка пенітенціарної реформи в Україні» відбулося відкриття Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Його заснування пов'язане з необхідністю створення в Україні сучасного навчального центру для пенітенціарних працівників щодо здійснення їх професійної підготовки за європейськими стандартами. Отже майже увесь 15-річний термін функціонування училища був спрямований на реалізацію міжнародних проектів у сфері виконання кримінальних покарань в Україні та безперервності процесу навчання дорослих.

Важливою подією для училища став його вступ у грудні 2015 р. до громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих», створеної з ініціативи Інституту педагогічної освіти й освіти дорослих НАПН України та Німецької неурядової організації «Німецьке об'єднання народних університетів» DWV International.

Училище є відомим навчальним закладом, що забезпечує професійну підготовку кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби України та функціонує на підставі Статуту, затвердженого Головою ДПТС України і зареєстрованого у встановленому законодавством України порядку¹.

Училище розраховане на одночасне перебування 360 слухачів. Сьогодні відомчий навчальний заклад здійснює:

- первинну професійну підготовку кадрів для ДКВС України;

Олег Дука
начальник Білоцерківського училища ПП ДКВС України

- спеціалізовані курси з актуальних для реформування ДКВС України тем;
- спеціалізовану підготовку священнослужителів (капеланів);
- підвищення кваліфікації персоналу кримінально-виконавчої інспекції (служби пробачії);
- очно-дистанційне навчання персоналу кримінально-виконавчої інспекції (служби пробачії);
- підготовку середнього і старшого начальницького складу ДКВС України (студентів 4-го курсу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого).

Освітній процес в училищі здійснюється відповідно до Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України² та Інструкції з організації навчального процесу в училищах професійної підготовки персоналу ДКВС України. За час існування в училищі пройшло навчання понад 30 тисяч працівників органів та установ виконання покарань і слідчих ізоляторів.

Для ефективності проведення занять працівниками навчального відділу і циклів створено навчальні програми, тематичні плани, навчально-методичні комплекси, підібрані інтерактивні методи і форми навчання дорослих.

Діяльність Білоцерківського училища забезпечують 97 осіб (46 – особи вільного найму, 51 – рядового і начальницького складу).

Освітній процес в училищі реалізують 32 працівники навчального відділу, циклів училища, центру дистанційного навчання. Серед них є кандидат юридичних наук, здобувачі та аспіранти, які працюють над дисер-

Координатор дирекції з питань розвитку та співробітництва Швейцарської Конфедерації в Україні Джорджіо Фонтана розрізає символічну стрічку на відкритті училища (2001 рік).

¹ – Інструкція з організації навчального процесу в училищах професійної підготовки персоналу ДКВС України : Лист ДПТС України від 22.12.2011 № 5/4/3 – 1287.

² – Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України : Наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015 № 1675/5 // Офіційний вісник України від 02.10.2015. № 76, с. 462, стаття 2546, код акту 78703/2015.

Загальний вигляд території училища.

таційними дослідженнями.

Викладацький склад постійно підвищує свою педагогічну майстерність, успішно проходить навчання на курсах підвищення фахової кваліфікації викладачів професійної освіти (за профілем). Зокрема у 2016 р. більшість атестовано, про що отримало відповідні кваліфікаційні категорії педагогічних працівників.

Сьогодні в училищі функціонує п'ять циклів:

1. Спеціальних дисциплін.
2. Загальноправових дисциплін.
3. Вогневої та фізичної підготовки.
4. Психолого-педагогічних дисциплін.
5. Підготовки персоналу пробації.

За останні роки соціально-економічні перетворення в Україні зумовили значні зміни в системі неперервної освіти. Перебудовується зміст навчального процесу в усіх закладах освіти, зокрема й у Білоцерківському училищі ППП ДКВС України.

Відповідно до нового Закону України «Про пробацію» від 05.02.2015 р. викладачі-тренери розпочали викладання слухачам пробаційних методик, які є складовими забезпечення функцій пробації. У жовтні цього року в училищі було створено п'ятий цикл підготовки персоналу пробації. Його працівники викладають модуль фахової компетентності для майбутніх офіцерів пробації та формують у слухачів уміння та навички роботи з неповнолітніми та дорослими правопорушниками.

Сьогодні училище є одним із базових співвиконавців реалізації **Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції України» та українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції для неповнолітніх в Україні»** щодо професійної підготовки персоналу органу пробації, розробки навчальних програм та навчальних посібників. Тому зміст навчання персоналу пробації повністю інноваційний.

У 2016 р. відповідно до нової 16 тижневої навчальної програми для новопризначених працівників кримінально-виконавчої інспекції (служби пробації) вперше в училищі розпочато проведення первинної професійної підготовки за очно-дистанційною формою навчання.

З метою ефективної реалізації нової форми навчання в училищі створено Центр дистанційного навчання підготовки персоналу пробації. Також організовано роботу сайту центру дистанційного навчання.

В основі концепції створення училища та його діяльності покладено ідею поєднання теорії і практики у професійній підготовці пенітенціарного персоналу. Такому синтезу сприяє тісна співпраця училища з Біло-

церківською виправною колонією № 35, проведення на її базі виїзних практичних занять зі слухачами, а також відпрацювання слухачами професійних дій на території навчального полігону училища, використання стрілецького тиру військової частини для проведення практичних занять із вогневої підготовки, участь викладачів у міжнародних проектах і доведення до відома слухачів сучасної інформації про європейський досвід роботи з досвіду виконання кримінальних покарань, а також залучення до проведення навчальних занять фахівців-практиків.

В училищі функціонує загальна бібліотека, багатогалузевий фонд якої складає понад 5,5 тис. примірників. За допомогою програмного комплексу ІРБІС-32 повністю автоматизований процес каталогізації. Читальна зала, інформаційно-ресурсний сектор, кабінети викладачів обладнані персональними комп'ютерами, є вихід до мережі Internet.

Створено інформаційно-ресурсний сайт училища, на якому регулярно висвітлюється інформація не лише про проведені заходи, а й матеріал для слухачів.

Білоцерківське училище ППП ДКВС України є повноправним учасником співпраці з міжнародними організаціями: Швейцарською Конфедерацією, Представництвом Європейського Союзу в Україні, Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (ЮНОДК), Дітячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Канадським Міністерством закордонних справ, торгівлі і розвитку, компанією «Аргітім Канада Консалтинг» та ін.

У навчальному закладі успішно реалізуються компоненти українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції для неповнолітніх в Україні» щодо підготовки персоналу органу пробації, проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» щодо зміцнення верховенства права в Україні та проекту Європейського Союзу щодо проведення «Кампанії за права людини в Україні з використанням інструментів Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини DocuDays UA». Також налагоджено співпрацю з представництвом DVV International в Україні.

Загалом у ході реалізації міжнародних проектів викладацький склад училища бере активну участь у семінарах, тренінгах, складанні навчальних програм, розробці посібників та створенні відеофільмів. З метою запровадження європейської практики підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу в училищі онов-

Проведення заняття для слухачів спецкурсу «Пенітенціарний менеджмент» за інтерактивними методами освіти дорослих.

люється зміст навчання, а з 2016 р. розпочалося проведення спеціалізованих короткострокових курсів із актуальних для реформування ДКВС України тем. Зокрема таких, як права людини і національний превентивний механізм, запобігання і протидія корупції, ефективний пенітенціарний менеджмент, профілактика професійної деформації та ін.

Лише за останній рік працівниками училища розроблено 24 нові навчальні програми професійної підготовки персоналу ДКВС України. До їх змісту увійшли інноваційні теми, впровадження яких передбачено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. та запропоновано міжнародними експертами: міжнародний досвід з пробації; фізична, процедурна і динамічна безпека; попередження та ефективне розслідування випадків жорстокого поводження; особливості роботи з засудженими, які мають психічні розлади; профілактика суїциду тощо³.

Особливе місце в діяльності навчального закладу посідає організація та проведення культурно-масової та спортивної роботи. Важливу роль в училищі відіграють заходи, спрямовані на формування здорового способу життя, фізичних і духовних цінностей особистості. Організуються змагання та спартакіади з рукопашного бою, перетягування канату, гирьового спорту, підтягування на перекладині.

Провідним у формуванні загальнолюдських гуманістичних цінностей слухачів, основ релігійного світогляду і християнської етики є духовно-моральне виховання, яке здійснюється шляхом співпраці училища з представниками релігійних конфесій. Другий рік поспіль викладачі училища проводять спеціалізовані короткострокові курси для представників різних релігійних організацій, які здійснюють душпастирську опіку засуджених: Римсько-Католицької Церкви, Української Греко-Католицької Церкви, Євангельських Християн-баптистів, Християн Віри Євангельської та ін. Навчання капеланів проводиться із застосуванням інтерактивних методів для дорослих. Серед навчальних тем – «Досвід в'язничного капеланства в країнах Європи» та «Нормативно-правові документи, які регламентують душпастирську опіку засуджених та осіб, які тримаються під вартою».

Очевидно, неперервна освіта є ключовою діяльністю училища, адже вона здійснюється для персоналу

Практичне заняття зі спеціалістами з інженерно-технічних засобів охорони.

Експерт проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» Гейл Стідс (Канада) здійснює супровід діяльності викладачів-тренерів з питань пробації.

ДКВС України одночасно на різних рівнях: професійному, особистісному та культурному, соціальному та громадянському.

Викладацький склад училища усвідомлює значущість освіти дорослих і намагається на етапі реформування ДКВС України та модернізації відомчої освіти в умовах євроінтеграції якнайкраще організовувати неперервний процес навчання для певних категорій пенітенціарних працівників, ефективно здійснювати їх первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Література:

1. Інструкція з організації навчального процесу в училищах професійної підготовки персоналу ДКВС України : Лист ДПтС України від 22.12.2011 № 5/4/3 – 1287.
2. Зязюн І.А. Технологізація освіти як історична неперервність / І.А. Зязюн // Педагогічні технології у неперервній освіті: [монографія / С.О. Сисоєва, М.П. Воловик, Л.Є. Сігаєва та ін.]; за ред. С.О. Сисоєвої. – К., 2001. – С.3-11.
3. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н.Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. вип. 1. – С. 9-22.
4. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах: монографія / О.І. Огієнко; за ред. Н.Г. Ничкало. – Суми: Еллада, 2008. – 444 с.
5. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
6. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України : Наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015 № 1675/5 // Офіційний вісник України від 02.10.2015 – 2015 р., № 76, с. 462, стаття 2546, код акту 78703/2015.

³ - Інструкція з організації навчального процесу в училищах професійної підготовки персоналу ДКВС України : Лист ДПтС України від 22.12.2011 № 5/4/3 – 1287.

НАВЧАННЯ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ (КАПЕЛАНІВ), ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ДУШПАСТИРСЬКУ ОПІКУ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ

Ілля Пахомов

в.о. начальника циклу психолого-педагогічних дисциплін
Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВС України

Одним з конституційних прав людини є право на свободу віросповідання. Особливо актуальною реалізація цього права є для засуджених та осіб, взятих під варту. Його забезпечення в Україні здійснюється шляхом організації душпастирської опіки засуджених, представниками релігійних організацій (далі – в'язничними капеланами).

14 травня 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон №419-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України», де визначено порядок організації душпастирської опіки засуджених та сприяння проведенню таких заходів з персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України).

Водночас Закон регламентує необхідність спеціальної підготовки в'язничних капеланів. На ДКВС України покладено завдання щодо погодження порядку цієї підготовки та надання повноважень на здійснення заходів душпастирської опіки засуджених. Спеціалізована професійна підготовка в'язничних капеланів передбачає ознайомлення з особливостями функціонування органів і установ виконання покарань.

На нашу думку, освіта дорослих повинна бути ключовою в навчанні в'язничних капеланів. Вона опирається на певні особливості: доросла людина – це незалежна, самостійна особистість; дорослі мають значний досвід, який можна використати як джерело знань; готовність дорослих до навчання має зв'язок зі змінами соціального життя. Технології освіти дорослих використовуються у зарубіжних практиках навчання в'язничних капеланів. В Україні у Білоцерківському училищі професійної підготовки персоналу ДКВС України, навчаються в'язничні капелани.

Як правило, в'язничні капелани європейських країн мають не лише богословську освіту та духовний сан, але й проходять спеціальну підготовку у відповідних навчальних закладах.

У Великій Британії фахова підготовка в'язничних капеланів реалізується у спеціальному коледжі Святого Михайла у місті Кардіфф (Уельс), який є складовою богословського університету. Він спеціалізується на підготовці священників та дияконів Англіканської Церкви, а також мирян, які займаються соціальною роботою із засудженими. Після проходження навчання коледж надає магістерський диплом за спеціальністю «капеланство».

В Естонії в'язничні капелани зобов'язані двічі на рік проходити підвищення кваліфікації за спеціальними

програмами.

У Чехії в'язничні капелани та волонтери повинні обов'язково опанувати вступний навчальний курс та періодично проходити спеціалізовані курси-семінари. Після закінчення цих курсів капелани та волонтери захищають курсову роботу. За даними Чеської Служби тюремного духовного піклування, лише 40% волонтерів успішно проходять навчальні курси і отримують право працювати із засудженими.

У Франції також передбачена фахова підготовка капеланів, їх асистентів та добровільних помічників.

В Україні формування концепції навчання в'язничних капеланів розпочалося у 2007 р. Так, 26-30 листопада 2007 р. на базі Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВС України (далі – училища) було проведено перший навчальний семінар для священнослужителів Української Греко-католицької Церкви. Фактично училище стало першопрохідцем у питаннях спеціалізованого навчання в'язничних капеланів.

З метою підвищення кваліфікації в'язничних капеланів 13-16 липня 2009 р. на базі Національного університету «Острозька академія» викладачами училища було проведено навчання представників різних релігійних організацій, які працюють із засудженими. Наступний курс підвищення кваліфікації в'язничних капеланів був проведений викладачами училища 20-23 жовтня 2008 р. у м. Красилів Хмельницької області (Центр Євангелізації Братів Капуцинів).

З метою поліпшення навчально-методичного забезпечення 26 грудня 2012 р. відбулася презентація посібника «Служити в'язням», який був виданий Пенітенціарним душпастирством Української Греко-католицької Церкви, а у 2014 р. був виданий навчально-методичний посібник Вячеслава Когута для капеланів та волонтерів Християн Віри Євангельської «Помніте узників».

Училище тісно співпрацює з Українською Греко-католицькою Церквою та Церквою Християн Віри Євангельської, тому широко використовує у навчальному процесі навчально-методичні посібники, видані цими організаціями, а також розробляє власні посібники: «Взаємодія персоналу пенітенціарних установ з Українською Православною Церквою у реалізації душпастирської (духовно-просвітницької) роботи» та «Особливості духовного виховання засуджених та персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України».

Навчальні посібники сприяють якісній організації освітнього процесу в училищі та розвитку інформальної освіти в'язничних капеланів.

З листопада 2015 р. підготовка в'язничних капеланів почала здійснюватися на системній основі.

11–13 листопада 2015 р. в училищі курсову підготовку пройшло 25 священнослужителів Української Православної Церкви, 30 травня – 2 червня 2016 р. – 22, 21–24 червня 2016 р. – 31, 04–07 жовтня 2016 р. – 46 представників різних релігійних організацій (Римо-католицька Церква, Українська Греко-католицька Церква, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Євангельські Християни-баптисти, Адвентисти Сьомого Дня, Християни Віри Євангельської та ін.).

До навчання в'язничних капеланів залучається Інститут кримінально-виконавчої служби. Так, 21–24 червня 2016 р. в ньому курсову підготовку пройшли 25 представників різних релігійних організацій.

Навчання в'язничних капеланів здійснюється згідно зі спеціальною навчально-професійною програмою, що розрахована на 4 дні (32 навчальних години), мета якої полягає у визначенні вимог щодо підвищення їхнього особистісного та професійного рівня.

Навчально-професійна програма забезпечується комплексом дисциплін, структурованих за модульною технологією навчання на основі компетентнісного підходу.

Навчання в'язничних капеланів здійснюється за такими навчальними модулями:

- модуль правової компетентності (7 тем, 10 навчальних годин);
- модуль спеціальної компетентності (4 теми, 6 навчальних годин);
- модуль психолого-педагогічної компетентності (3 теми, 6 навчальних годин);
- модуль фахової компетентності (4 теми, 8 навчальних годин).

В'язничні капелани вивчають нормативно-правові документи, які регламентують діяльність ДКВС України, особливо ті, які визначають взаємодію з релігійними організаціями. Крім того, їм надаються основи пенітенціарної психології та педагогіки, аналізується досвід в'язничного капеланства у країнах Європи, особливості душпастирської опіки засуджених та персоналу ДКВС України.

Упродовж 2015–2016 років в училищі спеціалізовані курси пройшли 124 в'язничних капелани, про що отримали відповідні сертифікати. В'язничні капелани високо оцінюють проведене з ними персоналом

Учасники спеціалізованих короткострокових курсів в'язничних капеланів.

училища навчання і висловлюють зацікавленість у подальшій співпраці з навчальним закладом.

Підтвердження цьому є складений слухачами вірш: Навчальний процес у КВС – це цілий прогрес для нас, капеланів.

І ми цьому раді!

Бажаємо Вам щиро успіхів, миру,

Щоб все було просто, кар'єрного зросту,

Здоров'я, терпіння, а також великого Божого благословіння.

Зважаючи на те, що училище співпрацює з Німецькою асоціацією народних університетів DWV International, навчання капеланів може бути значно удосконалено на основі перспективного використання зарубіжних надбань освітньої практики.

ОСВІТА ЗАСУДЖЕНИХ: ДОСВІД ПОЛТАВЩИНИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Роман Дрозд

заступник виконавчого директора БО «Світло надії»

За роки незалежності України одна із систем, яка зазнала найменше реформаційних змін, є пенітенціарна служба. Хоча за останні двадцять років основні елементи вітчизняної кримінально-виконавчої системи значно змінилися, по залишковому принципу здійснювалось упровадження інноваційних підходів в освітній роботі із засудженими.

Зважаючи на започаткування реформи пенітенціарної системи України, яка датована 2013 роком (прийняття Закону України «Про пробачення»), неурядові організації, що попередньо працювали у цьому сегменті, водночас отримали і нові виклики, і можливості активно долучитись до цього процесу, зробивши його максимально ефективним, беручи за основу успішні практики, які попередньо були задокументовані та довели свою ефективність.

Фактично, на сучасному етапі зміни, що відбуваються в освіті засуджених, пов'язані переважно з загальнонаціональними реформами (тривалість освітніх програм, зовнішнє незалежне тестування, дистанційна освіта у ВНЗ). При цьому перебування засуджених в умовах ізоляції (те, що відрізняє їх від вільних громадян) практично не враховано. Система навчання дорослих в колоніях залишається значною мірою морально застарілою. Водночас якщо в більшості країн право на освіту мають всі засуджені, в окремих з них таке право надається лише деяким групам засуджених¹.

У кількох країнах законодавчі норми, що стосуються забезпечення освіти засудженим, обмежені не групою засуджених, а типом освіти. Наприклад, в Угорщині всім засудженим надається доступ до початкової освіти, а можливість отримання середньої освіти залежить від в'язниць².

На сьогодні в Україні відсутня не лише сучасна система освіти ув'язнених, а й сама концепція, якою вона має бути і якими є критерії оцінки її ефективності. Радою Європи навчання упродовж життя затверджене як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується тільки сферою освіти. Воно також є критичним фактором в сферах зайнятості та соціального забезпечення, економічного зростання та конкурентоспроможності.

Проблеми організації процесу освіти засуджених в місцях позбавлення волі загалом розкриваються у багатьох міжнародних стандартах. Основні з них – мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язне-

ними і Європейські тюремні правила.

Втім аналіз чинних нормативних актів у сфері виконання кримінальних покарань засвідчує, що нормативна регламентація стосується в основному саме формального навчання, встановлюючи лише загальну можливість неформального. У зв'язку з цим, а також через відсутність системного підходу в забезпеченні засудженим можливості безперервного неформальної освіти на практиці такі форми отримання цими особами життєвих навичок і розширення кругозору не набули поширення.

Однак без розвитку саме неформальної освіти неможливо забезпечити ефективність підготовки засуджених до життя в суспільстві.

Проведене дослідження «Роль освіти дорослих в процесі ресоціалізації засуджених» підтвердило взаємозв'язок рівня рецидива серед колишніх засуджених із кількістю отриманої ними інформації та рівнем освіти. Також результати дослідження вказали на безпосередній зв'язок між рівнем освіти та можливістю задоволення матеріальних потреб³.

З метою ефективності процесу реформаційних змін в пенітенціарній системі та наближення його до європейського рівня з 2005 р. Благодійна організація «Світло надії» розпочала свою діяльність у виправних закладах Полтавської області. Наразі цільовою групою є не лише ув'язнені, а і персонал, який задіяний у роботі із ними. Відповідно до визначених завдань діяльність здійснюється у двох провідних напрямках:

- курс «Життєві навички» – викладається за 2-6 місяців до звільнення засуджених, який є об'єднанням 8-ми тем, що сприяють інтенсивній ресоціалізації засуджених;
- навчання особового складу: робота проводиться щодо запровадження служби пробачення

Навчально-виробничий центр

Курси підготовки до звільнення

(ознайомлення із законодавчою та нормативною базою), так і профілактики емоційного та професійного вигорання.

З впевненістю можна констатувати, що налагодження процесу освітніх реформ у виправних закладах (як серед особового складу, так і засуджених) є рушійною силою у реалізації ефективного механізму ресоціалізації засуджених.

Чим вище загальноосвітній і професійний рівень засуджених, тим інтенсивніше та якісніше вони опанують виробничу професію, більш ефективною буде їх праця. Крім цього, за допомоги загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджені отримують певні знання та навички певного фаху, що сприятиме його соціальній адаптації після звільнення з місць позбавлення волі.

Значення загальноосвітнього та професійно-технічного навчання полягає в тому, що, надаючи можливість засудженим безкоштовно навчатися за рахунок держави та здобувати певний фах, заохочуючи при цьому їх бажання до навчання, держава тим самим виявляє турботу про майбутнє засуджених, що свідчить про гуманізм кримінально-виконавчої політики нашої держави⁴.

З метою розширення доступу засуджених до освіти, а також привернення уваги громадськості до питань реалізації права засуджених на освіту та гуманізацію виправної системи за ініціативи БО «Світло надії» 25 лютого 2015 р. було укладено Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю між Міністерством освіти і науки України, Державною пенітенціарною службою України та Представництвом німецької неурядової організації «Німецьке об'єднання народних університетів» DWV International в Україні.

Наступним кроком у налагодженні дієвого механізму ресоціалізації колишніх засуджених у контексті отримання як формальної, так і неформальної освіти БО «Світло надії» було ініційовано створення Навчально-виробничого центру. На сьогодні Центр дозволяє особам, звільненим з місць позбавлення волі, оволодіти виробничими професіями. Паралельно із навчанням викладається курс «Життєві навички».

Навчання проходить за підтримки Міжнародної організації DWV International в Україні в рамках проекту

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

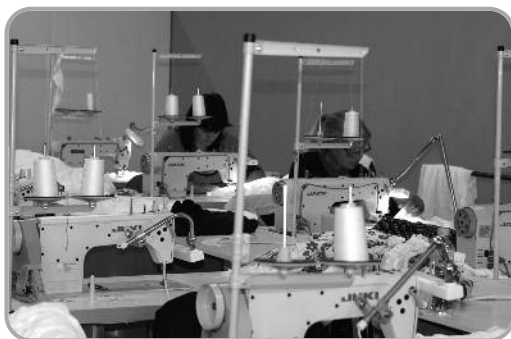
Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців служби пробації : метод. рек. / [Ірина Яковець, Анатолій Волік, Максим Демченко, Роман Дрозд, Олег Янчук] ; Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні. – Київ, 2015. – 134 с.

У книзі розкрито поняття «причина злочинності» і «умови», які не завжди викликають злочинність, але сприяють тому, щоб стався злочин. Умовами виступають всерідні недоліки в організаційній сфері діяльності різних галузей господарства. Підкреслено, що саме з цих позицій варто підходити до рецидивної злочинності серед засуджених. Для використання комплексу послуг, які можуть бути спрямовані на використання індивідуальних потреб ув'язнених щодо реабілітації та реінтеграції застосовують кейс-менеджмент (випадок) – динамічний, добре скоординований, цілеспрямований і гнучкий оціночний підхід на реалізацію індивідуальних потреб клієнта через отримання необхідних послуг. Синонім у соціальній роботі – соціальний супровід. Синонім у медицині – індивідуальний посібник.

У посібнику міститься практичний досвід соціальних фахівців, спеціалістів у галузі сервісних послуг уразливим категоріям громадян. Посібник розрахований як на персонал пробації, так і на волонтерів та громадських активістів, які прагнуть долучитися до соціально-виховної роботи з правопорушниками.

Навчання професіям. Столярна справа

Навчання професіям. Швейний цех

«Професійне навчання і ресоціалізація засуджених».

Фахівці практики навчають клієнтів БО «Світло надії» швейної та столярної справи, оскільки згідно з проведенням аналізом ринку праці саме робітничі професії є найбільш потрібними на ринку праці. Адже відбуваючи покарання у місцях позбавлення волі, чоловіки та жінки вже отримують певний досвід у роботі зі столярним та швейним виробництвом відповідно.

Поліпшення рівня знань і практичних навичок щодо оволодіння фахом безпосередньо впливає на підвищення рівня економічної самостійності клієнтів і знижує рівень бідності серед цільових груп. Колишні засуджені, тобто вже нинішні робітники цехів, одночасно з працевлаштуванням на базі Центру отримують комфортне середовище, оскільки працюють серед тих, хто як і вони, свого часу відбували покарання.

Подібна ситуація сталась з 32-річною Мариною, яка вживала наркотики. Винесла спочатку цінні речі із квартири батьків, потім почала красти у сусідів, за що і відбувала покарання у місцях позбавлення волі. Після звільнення ситуація повторилась, і вже, відбуваючи другий термін, жінка усвідомила, що не хоче повертатись до такого життя. Вона почала систематично відвідувати зустрічі із соціальним працівником БО «Світло надії», задавала питання, залишалась на індивідуальні консультації. Після виходу з колонії поїхала не до рідного міста, а стала клієнткою центру адаптації і вже за місяць почала ходити на курси до Навчально-виробничого центру. Марині було потрібно 3 місяці, щоб покращити знання, навчитись працювати на сучасному обладнанні (оскільки у виправній колонії в цехах були машинки радянського зразка) і влаштуватись на роботу до Центру. Нині вона має чіткий план бачення того, якою вона прагне бути через 5 років, новий колектив жінок, яким не потрібно зайвий раз пояснювати, що у неї було в минулому, і робота, яка приносить стабільний заробіток і задоволення від процесу – створення краси.

Отже, стратегія БО «Світло надії» полягає у наданні освітніх послуг дорослому населенню, розвитку соціального підприємництва, створенні нових робочих місць для соціально незахищених, найбільш уразливих мешканців регіону. Крім того, накопичений досвід організації у створенні соціального підприємства у компоненті роботи із засудженими вже популяризується не лише серед українських неурядових організацій. Другий рік поспіль фахівці неурядового сектору беруть участь у тренінгах та наочно знайомляться із всіма етапами практики впровадження соціального підприємства, для їх імплементації на місцях.

Література:

1. Дослідження освіти і профпідготовки в європейських в'язницях, Підготовлено компанією GHNK у співпраці з Е. Костелло, Т. Лангелід і А.Уілсон (липень, 2012).
2. Роль угорських освітніх установ в заохоченні доступу дорослих до формального утворення. Країна-доповідка. – Угорщина. Проект LLL2010, субпроект 5. Центр соціальних досліджень TARKI, Будапешт, Угорщина, Селеш А., 2010.
3. Роль освіти дорослих в процесі ресоціалізації засуджених: результати дослідження / І.С. Яковець. – Київ, 2015. – С. 21–23.
4. Чечин М. Ю. Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). – Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 616–619.

НА ШЛЯХУ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ (З ДОСВІДУ НАВЧАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ)

Ярослав Черкаський

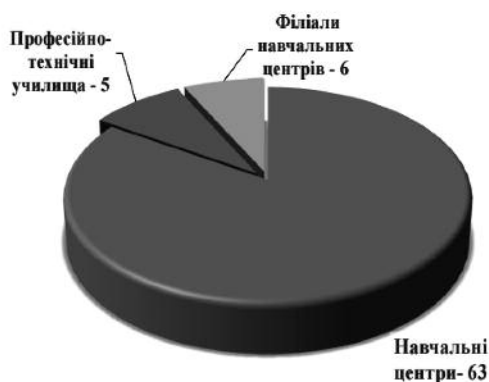
викладач циклу спеціальних дисциплін Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВС України

Сфера виконання покарань сучасних країн пройшла тривалий історичний шлях свого становлення. Багаторічний досвід функціонування пенітенціарних систем демонструє, що перебування у місцях позбавлення волі замість виправлення засуджених перетворює більшість з них на небезпечних злочинців. У зв'язку з цим у багатьох країнах світу докладаються значні зусилля для вдосконалення порядку та умов виконання й відбування покарань з метою забезпечення його позитивного впливу на засуджених.

Сучасна соціальна ситуація в Україні характеризується постійним зростанням рівня злочинності, і як наслідок, у подальшому можливе збільшення кількості засуджених, що знаходяться в установах виконання покарань, зокрема за вчинення рецидивних злочинів, які в різних регіонах становлять від 40% до 60%. Застосування амністій не змінить ситуацію. Як показує світова практика, важливим фактором зменшення злочинності, особливо рецидивної, є удосконалення соціально-виховної роботи із засудженими та ув'язненими та їх психологічного супроводу, а ключовим фактором виправлення засуджених є освіта. Саме тому освіта дорослих в установах виконання покарань є важливою на сучасному етапі розвитку суспільства.

У соціумі гостро постала проблема соціального виховання. Тільки виховані люди з соціально цінними якостями здатні створити й зберегти в державі економічні ресурси, утвердити патріотичну самосвідомість,

МЕРЕЖА ДЕРЖАВНИХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПРИ УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ДПмС УКРАЇНИ

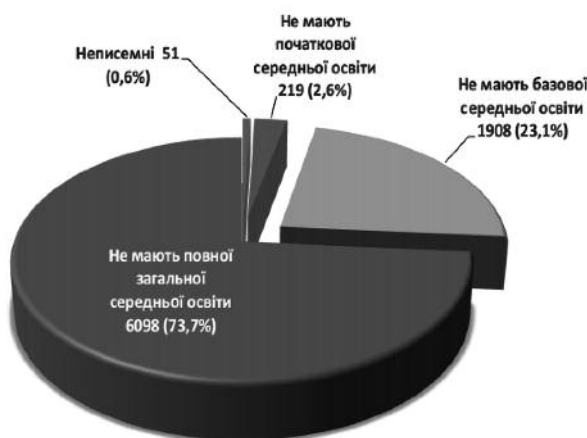
турботу про підростаюче покоління. Виховний вплив має здійснюватися не лише через сім'ю, школу, освітні заклади, трудові колективи, але й у пенітенціарних установах, на які кримінально-виконавчим законодавством покладена функція виправлення, усунення виховних прогалин, які й лежать в основі кожного злочину. Вони повинні надати засудженим те, чого раніше не дали сім'я й держава: основи здорового способу життя, соціальні уміння та навички, повагу до законів, середню освіту й опанування хоча б нескладної професії тощо.

У соціальному аспекті подібна діяльність установи виконання покарань зумовлена соціальною значущістю реабілітації засуджених, їх свідомому відновленню в соціальному статусі як повноцінного члена суспільства; поверненню до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Зважаючи на те, що більшість засуджених складають дорослі, можна з впевненістю зазначити, що виховні й освітні заходи з ними повністю базуються на принципах і підходах освіти дорослих.

Питання освіти дорослих засуджених недостатньо висвітлені в сучасній науковій та педагогічній літературі. Загальноосвітнє навчання засуджених підвищує рівень інтелекту і цивілізованості, перешкоджаючи таким чином вчиненню рецидивних злочинів. Важливе значення у справі виправлення і ресоціалізації засуджених має також і професійне навчання. Відсутність професійної спеціальності, суспільно-корисних професійних занять – це криміногенний фактор,

ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

який достатньо часто призводить до вчинення злочину.

У Державній кримінально-виконавчій службі України розвинена система формальної освіти, зокрема загальноосвітньої та професійної. У 2012/2013 навчальному році у виправних колоніях утримувалося понад 14,6 тис. засуджених, які не мали повної загальної середньої освіти, на даний час їх близько 8 тис. осіб.

На сьогодні загальноосвітнє навчання засуджених та осіб, узятих під варту, відбувається у всіх установах закритого типу та слідчих ізоляторах, при яких створено загальноосвітні навчальні заклади: 37 вечірніх (середніх) шкіл, 68 класів (груп) з вечірньою формою навчання та 22 навчально-консультаційні пункти, які надають освітні послуги засудженим та забезпечують їх конституційне право на здобуття загальної середньої освіти.

Для організації загальноосвітнього навчання засуджених і неповнолітніх ув'язнених забезпечено:

- 483 навчальних класи на 11 576 посадочних місць, з яких 390 – це предметні кабінети;
- 462 комп'ютери (в середньому по 3 персональні комп'ютери на 1 установу);
- 615,8 тис. примірників бібліотечного фонду, з яких майже 198 тис. – підручники (в середньому на одного засудженого припадає 20 підручників та 41 примірник художньої літератури).

При 79 установах виконання покарань функціонують професійно-технічні навчальні заклади, в яких навчається майже 7 тис. засуджених. Напрями підготовки здійснюються за 59 спеціальностями.

Загальноосвітнє навчання засуджених та осіб, узятих під варту, забезпечує 131 загальноосвітній навчальний заклад.

Завдяки налагодженій співпраці установ виконання покарань з вищими навчальними закладами України наразі особи, які позбавлені волі, мають змогу отримувати вищу освіту в умовах позбавлення волі за дистанційною формою навчання.

У вищих навчальних закладах за дистанційною формою навчається 25 осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі. З-поміж них – 2 особи засуджені до довічного позбавлення волі, 1 особа утримується в Київському слідчому ізоляторі, 4 вихованки Мелітопольської виховної колонії, та 6 жінок, які відбувають покарання у виправних колоніях. 6 осіб, які перебувають в установах, навчаються у вищих навчальних закладах на бюджетній, 19 осіб – на контрактній основі.

Не менш важливою за формальну освіту в процесі соціального та морального виховання засуджених виступає неформальна та інформальна освіта, яка в установах виконання покарань реалізується шляхом організації соціально-виховної та психологічної роботи. Ця робота проводиться із засудженим з моменту прибуття до установи виконання покарань і триває упродовж усього терміну відбування покарання і навіть після звільнення. Така робота спрямована на формування та утвердження у засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного

ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів.

Участь засуджених у виховних заходах, які проводяться в установах виконання покарань, враховується під час визначення ступеня їхнього виправлення, а також у ході застосування заходів заохочення і стягнення. Розпорядком дня установ виконання покарань передбачені виховні заходи, участь у яких для засуджених є обов'язковою. Стимулювання правослужняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності.

Програми диференційованого виховного впливу на засуджених враховують можливості виховної функції режиму відбування покарання, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до осіб, позбавлених волі, самодіяльних організацій засуджених, громадських, благодійних і релігійних організацій, а також залучення засуджених до самовиховання.

В установах виконання покарань здійснюється моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють формуванню у них життєвої позиції, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності. Соціально-виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів.

Сьогодні в установах виконання покарань соціально-виховна робота із засудженими базується на реалізації дев'яти програм диференційованого виховного впливу, які затверджені нещодавно прийнятим наказом Міністерства юстиції України № 1418/5 від 16 травня 2016 р. та покликані охоплювати як формальну, так і неформальну та інформальну освіту засуджених. На сьогодні в установах виконання покарань реалізуються дві програми, що стосуються формальної освіти.

Програма диференційованого виховного впливу «Освіта».

Заходи в рамках реалізації цієї програми здійснюються згідно зі Статтями 125, 126 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 3 Закону України

«Про освіту». Метою програми «Освіта» є набуття базової та повної загальної середньої освіти, підвищення освітнього рівня. Для успішної реалізації програми установи виконання покарань взаємодіють з навчальними закладами, залучають досвідчених викладачів та створюють, модернізують навчальні заклади безпосередньо в установах. Завдяки цій програмі реалізується право засуджених на освіту; у них розвиваються творчі здібності; формуються навички навчальної діяльності. Також програма сприяє запобіганню морально-психологічній деформації засуджених, пов'язаної з позбавленням волі.

Програма диференційованого виховного впливу «Професія».

Заходи в рамках реалізації програми здійснюються згідно зі Статтями 125, 126 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 5 Закону України «Про професійно-технічну освіту». Метою цієї програми є здобуття засудженими професії. Установи виконання покарань взаємодіють з професійно-технічними навчальними закладами, створюють на базі виробничих зон установ виконання покарань професійно-технічні училища, в яких засуджені мають можливість оволодіти професіями: швачки, муляра, штукатур, електромонтера, токаря, електрогазозварювальника, слюсаря сільськогосподарських машин та устаткування, тесляра тощо. Завдяки реалізації цієї програми реалізується право засуджених на здобуття професійно-технічної освіти; розвиваються творчі здібності засуджених, вони долучаються до корисної зайнятості; у них формуються навички навчальної та професійної діяльності; вони мають змогу отримати професію відповідно до їхніх здібностей, інтересів та покликання, що сприяє адаптації після звільнення від відбування покарання.

Щодо здобуття знань, умінь і навичок, необхідних для задоволення освітніх особистісних потреб, які не регламентовані ні місцем здобуття, ні терміном та формою навчання (неформальна та інформальна освіта), то в установах виконання покарань реалізуються наступні програми.

Програма диференційованого виховного впливу «Правова освіта».

Заходи в рамках реалізації програми здійснюються

згідно зі Статтями 8, 107, 124 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу». На меті адміністрації установи є формування правосвідомості засуджених. У ході реалізації програми у засудженого формується правомірне поведінка під час відбування покарання та після його звільнення, розвивається та формується повага до законів, реалізується право засудженого на правову допомогу.

Програма диференційованого виховного впливу «Духовне відродження».

Метою програми «Духовне відродження» є формування у засуджених зрілої морально-етичної свідомості, каяття у скоєному злочині. Установа виконання покарань для успішної реалізації цієї програми повинна: взаємодіяти з релігійними організаціями різних віросповідань; задовольняти релігійні потреби засуджених; підвищувати значення духовних традицій і релігійної культури в духовному вихованні засуджених.

Програма диференційованого виховного впливу «Фізкультура і спорт».

Заходи в рамках реалізації цієї програми здійснюються згідно зі Статтею 124 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 32 Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Заходи програми спрямовані на формування у засуджених потреби у здоровому способі життя. Адміністрації установ, долучаючи представників державних та громадських організацій, які займаються фізкультурою і спортом та пропагують здоровий спосіб життя, задовольняють потреби засуджених у фізичному розвитку; організовують дозвілля шляхом корисної зайнятості засуджених, розвивають їх соціальну активність, інтереси та спортивні здібності.

Програма диференційованого виховного впливу «Творчість».

Заходи в рамках реалізації цієї програми здійснюються згідно зі Статтями 123, 124 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 9 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки». Персонал установи при реалізації програми «Творчість» має на меті сформувати у засудженого зрілу естетичну свідомість, виявити та розвивати творчі здібності.

Адміністрації установи взаємодіють з громадськими та державними організаціями, які займаються творчою діяльністю; задовольняють потреби засуджених у духовному розвитку та творчості; підвищують значення духовних традицій і народної культури в естетичному вихованні засуджених; організовують дозвілля шляхом культурної зайнятості засуджених, розвивають їх соціальну активність, соціально корисні інтереси, творчі та художні здібності.

Програма диференційованого виховного впливу «Подолання алкогольної залежності».

Заходи в рамках програми здійснюються згідно зі Статтею 117 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 6 «Основ законодавства України про охорону здоров'я». Метою програми є формування здорового способу життя у засуджених, які мають залежність від алкоголю, сприяння у її подоланні та реабілітації. Працівники установ спільно з громадськими та державними організаціями, які пропагують здоровий спосіб життя, допомагають засудженому усвідомити та визнати наявність алкогольної залежності, нездатність самостійно чинити їй опір; формують у засуджених конструктивні навички для боротьби з алкогольною залежністю (навички боротьби з негативними емоціями, почуттями та станами; комунікації; створення свого позитивного образу); виявляють психологічні механізми алкогольної залежності та створюють відповідні механізми захисту.

Програма диференційованого виховного впливу «Подолання наркотичної залежності».

Заходи в рамках програми здійснюються згідно зі Статтею 117 Кримінально-виконавчого кодексу України та Статтею 6 «Основ законодавства України про охорону здоров'я». Метою програми є формування здорового способу життя у засуджених, які мають наркотичну залежність, сприяння у її подоланні та реабілітації. Працівники відділу соціально-виховної та психологічної роботи спільно з державними та громадськими організаціями допомагають засудженому усвідомити та визнати наявність наркотичної залежності, нездатність самостійно чинити їй опір; формують у засуджених конструктивні навички для боротьби з

наркотичною залежністю; виявляють психологічні механізми наркотичної залежності та створюють відповідні механізми захисту.

Програма диференційованого виховного впливу «Підготовка до звільнення».

Заходи в рамках реалізації програми здійснюються відповідно до частин четвертої, п'ятої Статті 123, Статей 156, 157 Кримінально-виконавчого кодексу України, Статті 6 Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», наказу Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 28 березня 2012 р. № 478/5/180/375/212/258 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 березня 2012 р. за № 487/20800. Метою програми є соціальна адаптація засуджених. Основними заходами, що здійснюються під час реалізації програми «Підготовка до звільнення», є: організація взаємодії установ із суб'єктами соціального патронажу під час підготовки до звільнення; сприяння засудженим в отриманні чи поновленні особистих документів; допомога засудженим у налагодженні позитивних соціально корисних стосунків; надання психологічної допомоги засудженим; надання юридичної допомоги; ознайомлення засуджених з тенденціями та змінами в соціально-політичному, економічному та правовому житті держави та суспільства; розвиток у засуджених знань, умінь та навичок для проживання у суспільстві, зокрема навичок самообслуговування, гігієни, догляду та підтримки стану власного здоров'я, трудових та професійних умінь, знань власних прав і обов'язків та вміння їх застосовувати.

Зазначені програми складаються працівниками відділу соціально-виховної та психологічної служби установи виконання покарань для кожного засудженого індивідуально та реалізуються упродовж всього терміну відбування покарання засудженим.

У цілому пенітенціарна система України нині створює необхідні передумови для формування якісної освіти дорослих засуджених, а також розглядає підвищення освітнього та загальнокультурного рівня засудженого як основний критерій його виправлення, ресоціалізації та реабілітації. Проте залишається не розробленими концепція та механізми системної реалізації освіти дорослих в установах виконання покарань, що повинно стати предметом відповідних наукових досліджень та практик.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕНІТЕНЦІАРИСТА: ДОСВІД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Олена Сахнік

перший заступник начальника училища, начальник навчального відділу
Хмельницького училища підвищення кваліфікації та перепідготовки
персоналу ДКВС України

Міністр юстиції України
Павло Петренко серед головних
завдань очолюваного ним відом-
ства на 2016 рік означив поча-

ток реформи пенітенціарної служби за концепцією, розробленою спільно з експертами Євросоюзу й Великої Британії [1]. Для організації функціонування даної правоохоронної структури відповідно до європейських стандартів необхідно здійснити багато перетворень, насамперед тих, що стосуються підвищення рівня кадрового забезпечення діяльності вітчизняних установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Будь-яка найпрогресивніша ідея втрачає сенс, якщо за її реалізацію беруться некомпетентні, належним чином не підготовлені та не зацікавлені у досягненні позитивного результату посадові особи.

На сучасному етапі, враховуючи те, що до складу персоналу кримінально-виконавчої служби входить близько 37,8 тис. осіб, не варто розраховувати на те, що всі вони дотримуються прогресивних поглядів та готові до якісного вирішення окреслених реформою завдань. Додаткові труднощі полягають у тому, що далеко не кожний працівник, особливо той, що має значний досвід роботи в пенітенціарній системі за застарілими для неї правилами, здатний правильно та легко прийняти прогресивні, але поки що чужі для нього ідеї та нововведення. Усталене традиційне сприйняття у суспільстві ролі пенітенціарних установ і закладів як каральної формує сталу загальносуспільну думку про зміст та форми професійної діяльності персоналу, в обов'язки якого входить перевиховання й ресоціалізація незаконослухняних громадян. Не остеронь цієї думки знаходяться і самі пенітенціаристи, яким до сьогодні складно віддати перевагу гуманним методам роботи з особами, позбавленими волі. Коментуючи попередню тезу, варто зауважити, що, під час вивчення навчального матеріалу за модулями слухачі з числа осіб молодшого начальницького складу установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, які перебувають на навчанні у Хмельницькому училищі підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу ДКВС України, розглядаючи теми «Міжнародні стандарти поводження із засудженими», «Правовий статус засуджених», «Взаємовідносини засуджених із персоналом установ виконання покарань та іншими особами» тощо, часто відверто запитують про доцільність подальшої гуманізації вітчизняної системи виконання покарань. На їхню думку, такі зміни у державній пенітенціарній політиці деформують саму ідею понесення заслуженого покарання винною у скоєнні злочину особою, поступово перетворюють установи виконання покарань на бу-

динки відпочинку криміналізованих елементів. Часто у слухачької аудиторії викликає заперечення необхідність запозичення прогресивних методів роботи пенітенціарного персоналу зарубіжних країн із засудженими (ув'язненими), що ґрунтуються на принципах гуманізму та толерантного ставлення. Невіра у цілющу силу доброго слова, доброзичливого та уважного ставлення до осіб, позбавлених волі, власного прикладу побудови гармонійних безконфліктних стосунків у рамках правового поля заважає пенітенціаристам, вихованим на традиціях старої пенітенціарної школи, адекватно сприймати вимоги сьогодення щодо зміни інструментів виконання професійних обов'язків. Таким чином, однією з умов кардинальної трансформації застарілих уявлень пенітенціаристів про зміст і мету професійної діяльності є активна участь у цьому процесі професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів та викладачів училищ професійної підготовки відомчого персоналу, зорієнтованих на досягнення гуманістичної спрямованості професійного навчання – найголовнішої характеристики професійної майстерності педагога, спрямованої на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й міжособистісних стосунків [2].

Необхідність підготовки фахівців нової формації для вітчизняної пенітенціарної системи, що йде шляхом реформування, підштовхує до пошуку ефективних форм і методів опанування навчального матеріалу в аудиторіях дорослими учнями, які мають власний професійний досвід та бачення щодо шляхів вирішення поставлених державою завдань. Сучасний пенітенціарист повинен не лише добре орієнтуватися у змісті нових законів, нормативно-розпорядчих актів, державних проєктів, реалізація яких сприятиме позитивним змінам в у їхній професійній діяльності, але й формувати вміння бачити та адекватно інтерпретувати психолого-педагогічні аспекти таких трансформацій, що наближують вітчизняну в'язничну систему до європейської системи перевиховання засуджених, їх успішної соціалізації. Гуманістична спрямованість професійної освіти пенітенціарного персоналу, що є вимогою сьогодення, потребує об'єднання зусиль педагогів, передусім юристів та психологів, у справі його переорієнтації на нову ідеологічну, методологічну основу здійснення професійної діяльності, формування нової професійної свідомості. Зокрема у Хмельницькому училищі запроваджено проведення у слухачьких аудиторіях бінарних лекційних, семінарських занять викладачами різних дисциплін, що працюють над удосконаленням знань, вмінь та компетентностей у молод-

шого начальницького складу установ виконання покарань (слідчих ізоляторів) за модулями фахової, правової та психолого-педагогічної підготовки. Всебічний розгляд навчальних тем, їх юридична, педагогічна та психологічна інтерпретація дозволяють побачити багатоаспектність, багатогранність функцій пенітенціариста, покликаного працювати у нових умовах на засадах беззаперечної поваги до вимог законів та одночасно гуманного, толерантного ставлення до осіб, позбавлених волі.

Мотивуючи слухачів до усвідомлення та прийняття нової парадигми функціонування пенітенціарного персоналу з орієнтацією на загальнодержавні вимоги, необхідності удосконалення набутих ними раніше знань і вмінь, викладачами Хмельницького училища до співпраці запрошуються представники професорського-викладацького складу вищих навчальних закладів, працівники державних та військових відомств. Так, упродовж 2015–2016 років навчальним закладом укладено угоди про співпрацю з Національною академією Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Державної фіскальної служби України, Хмельницьким обласним стрілецько-спортивним клубом, Хмельницьким національним університетом, військовою частиною 3053 Національної гвардії України, що дислокується у місті Хмельницькому, Хмельницьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. Активно співпрацюють викладачі навчального закладу і з Головним управлінням Національної поліції у Хмельницькій області, зокрема з його Кінологічним центром. У рамках укладених угод відбуваються тренінги, бінарні та візні заняття для слухачів училища, взаємообмін досвідом організації та проведення навчального процесу з урахуванням сучасних вимог практики до рівня підготовки фахівців різних структур державного значення.

Під час спілкування із запрошеними до співпраці партнерами слухачі Хмельницького училища мають нагоду гостро відчувати те, що пенітенціарна реформа має багато спільного з трансформаціями, які відбуваються в інших силових структурах та відомствах. Закономірні та своєчасні зміни, що стосуються функціонування персоналу кримінально-виконавчої служби, Державної прикордонної служби України, Національної поліції та Національної гвардії України, Державної фіскальної служби України, є взаємопов'язаними та взаємообумовленими процесами. Зокрема у Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. №1189-р [3], Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. №118-р [4] проголошені єдині підходи до побудови персоналом цих структур партнерських стосунків із населенням, моральні та етичні принципи організації та здійснення професійної діяльності. Зміна стилю спілкування з громадянами з адміністративного на партнерський, обрання працівниками державних структур сервісних форм та методів організації такої співпраці обумовлена загальнодержавною тенденцією щодо подальшої де-

мократизації суспільства, зміцнення ідеї його об'єднання навколо загальнолюдських цінностей.

Ефективним для справи удосконалення навчально-освітнього процесу в Хмельницькому училищі, розвитку професійних компетентностей слухачів є і встановлення професійних контактів з громадськими організаціями, члени яких є справжніми майстрами своєї справи та володіють безцінним досвідом, доцільним для застосування в практичній діяльності працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Яскравим прикладом такої продуктивної співпраці є семінар-практикум на тему «Прикладна фізична підготовка працівників правоохоронних та військових структур з елементами самозахисту», що відбувся на території училища 30 вересня 2016 р. за участю заслуженого тренера України, майстра спорту Міжнародного класу з військово-спортивних багатоборств, майстра III Дану з рукопашного бою, VI Дану з військово-спортивних багатоборств, керівника школи рукопашного бою, бойового багатоборства та самооборони «Самсон право» Гаррія Оседлевича, який провів майстер-клас з урахуванням специфіки функціонування працівників правоохоронних структур та військовослужбовців Національної гвардії України. На цей семінар-практикум було запрошено представників всіх силових, військових та державних відомств, з якими укладено угоди про співпрацю, з метою спільного набуття необхідних професійних умінь та обговорення проблем, що стосуються мінімізації випадків застосування фізичної сили по щодо об'єктів професійного впливу під час виконання службових обов'язків.

Здійснювати якісну освіту дорослих неможливо без систематичного удосконалення професійної майстерності самих викладачів. У Хмельницькому училищі відбувається значна кількість заходів за участю та за підтримки викладацького складу Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Популярними темами обговорення на круглих столах, тренінгах, що проводяться на базі училища та інституту, є ті, що стосуються вибору ефективних форм організації навчально-освітнього процесу в аудиторіях дорослих учнів, розвитку комунікативних якостей педагогічного мовлення, удосконалення елементів професійного спілкування в режимі online, проблем, пов'язаних з успішним використанням педагогами інформаційно-комунікаційних технологій. Формою такої співпраці був семінар-практикум на тему «Як утриму-

На фото: Гаррій Оседлевич та Олена Сахнік під час підведення підсумків семінару-практикуму.

На фото: викладач циклу кінологічної підготовки училища Людмила Бартенєва (четверта справа) після закінчення курсів підвищення кваліфікації у Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького.

вати увагу слухачів в аудиторії. Психологічні прийоми», який 10 травня 2016 р. відбувся в училищі за активної участі старшого викладача кафедри педагогіки та психології Хмельницького інституту післядипломної педагогічної освіти Галини Войтович. Обрана нею форма роботи з аудиторією у вигляді демонстрації та коментування практичних вправ, доцільних для проведення зі слухачами під час відпрацювання модулю формування психолого-педагогічної компетентності, дозволила викладачам та методичному складу навчального відділу плідно попрацювати в малих групах, на власному досвіді переконалися в ефективності інноваційних методів навчання.

Удосконалюють набуті знання й практичні уміння викладачі та методисти Хмельницького училища і під час безпосереднього проходження курсів підвищення кваліфікації на базі навчального закладу, Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, програми яких зорієнтовані на останні вимоги щодо організації навчального процесу освіти дорослих. Так, упродовж 2015–2016 рр. працювали над удосконаленням власної професійної майстерності за напрямками «фізичне виховання», «право», «кінологія», «організація роботи методичних кабінетів» б представників викладацького та методичного складу училища, що якісно вплинуло на проведення ними навчальних занять, організацію методичної роботи, здійснення необхідних контрольних функцій.

На фото: викладачі Сергій Савчук та Володимир Брунєвич під час відвідування Райківецької виправної колонії.

Окрема увага у Хмельницькому училищі приділяється питанням підтримки професійних стосунків викладацького складу з працівниками практичних підрозділів кримінально-виконавчої системи, що дозволяє орієнтуватися в реаліях сучасного стану реалізації пенітенціарної реформи, проблемах, які зустрічаються на її шляху та пов'язані з якістю професійної підготовки відомчого персоналу. Так, протягом 2015–2016 рр. з метою набуття нового професійного досвіду 6 викладачів училища направлялись у триденні відрядження до Хмельницького слідчого ізолятора, Шепетівської, Ізяславської, Замкової, Райківецької виправних колоній управління Державної пенітенціарної служби України у Хмельницькій області, що сприяло структуруванню навчального матеріалу на практично орієнтованій основі.

Таким чином формування професійної компетентності сучасного пенітенціариста, здатного функціонувати на якісно новому рівні, є складним та комплексним процесом, який передбачає роботу не лише над удосконаленням його професійно важливих якостей, а й кропітку працю викладацького складу навчальних закладів Міністерства юстиції України, спрямовану на підвищення рівня власної педагогічної майстерності, пошук ефективних форм і методів педагогічної взаємодії з дорослими учнями [5]. Усвідомлюючи важливість завдань, які стоять перед відомчою освітою, педагогічний колектив Хмельницького училища готовий і надалі крокувати шляхом створення якісної системи неперервної освіти пенітенціарного персоналу, як складової освіти дорослих, а також сприяти гуманізації його професійного навчання, зорієнтованого на підтримання та втілення у повсякденному житті загальнолюдських цінностей, принципів людиноцентризму та державно-громадського партнерства.

Література:

1. Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» від 08.11.2012 р. №631/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/Naukova_rada/Konceptcia.pdf
2. Діордіяченко О.В. Головні елементи педагогічної майстерності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_NMIV_2009/Pedagogica/40652.doc.htm
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. №1189-р «Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. №1118-р «Питання реформування органів внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://police-reform.org/library/rozporядzhennya-kmu-v-d-22.10.2014-1118-rschodo-pitannya-reform>
5. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Л.Б. Лук'янова – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/5474/1/Концепція.pdf>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Євгеній Івашев

кандидат юридичних наук, в.о. начальника циклу підготовки персоналу пробації
Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВС України

Ключовим завданням діяльності системи органів кримінально-виконавчої системи України є виправлення та ресоціалізація засуджених [1].

У вітчизняному та міжнародному науковому середовищі тривалий період ведеться дискусія щодо реабілітаційних можливостей в'язниці. Проте вивчення сучасного світового досвіду свідчить, що зменшити рівень повторної злочинності можливо тільки за умови науково-обґрунтованої діагностики особистості злочинця і надання на основі неї персональної реабілітаційної допомоги. По-перше, роботу із такою особою необхідно розпочинати із ґрунтовного вивчення, діагностики біологічних, психологічних, соціальних, духовно-моральних передумов криміногенної (девіантної) поведінки, що у світовій практиці номінується оцінкою ризиків і криміногенних потреб. По-друге, узагальнені результати цієї оцінки повинні стати основою досудової доповіді (звіту) уповноваженої на це особи, як правило, працівника служби пробації. По-третє, досудова доповідь (звіт) обов'язково повинна враховуватись судом при винесенні вироку суду, а головне – на його основі повинна будуватись вся подальша виховна та реабілітаційна робота із засудженим, правопорушником. Сучасною світовою наукою доведено, що лише таким чином розроблена програма індивідуально-виховного впливу з підібраним персонально набором корекційних тренінгових програм є ефективною [2], [3].

Застосування сучасних світових підходів до роботи із людьми, які опинилися у конфлікті із законом, дає можливість створити реальні умови для переходу від «карального» до «виправного» напрямку діяльності правоохоронних органів, який засновано на відповідних класичних та сучасних наукових підходах [5].

Саме на таких засадах в Україні має працювати новий інститут у сфері виконання кримінальних покарань, що має назву «пробація» – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [4]. Законодавцем на персонал зазначеної нової пенітен-

ціарної інституції покладено ряд важливих завдань, таких, як: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у вигляді громадських або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [4].

Специфіка завдань пробації обумовлює вимоги щодо професійної компетентності її працівників. Саме тому, в рамках реалізації визначеного Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. завдання забезпечення якісної професійної первинної та спеціалізованої підготовки персоналу пробації на базі Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДКВСУ вперше в Україні розпочато професійну підготовку майбутнього персоналу вітчизняної служби пробації. У відповідні навчально-професійні програми включено такі теми, як: комунікативні навички та мотиваційне інтерв'ювання, оцінка ризиків скоєння повторно кримінального правопорушення, когнітивно-поведінкове втручання та просоціальне моделювання, ведення випадку клієнта (кейс-менеджмент), пробаційні програми тощо [5].

Навчання слухачів здійснюється за очною та очно-дистанційним формами навчання. Станом на 01.11.2016 р. в училищі вже проведено навчання 1 436 майбутніх офіцерів пробації за двома новими 12-денними на-

вчальними програмами (окремо для роботи з неповнолітніми 794 працівники та дорослими злочинцями). За розробленою розширеною 16 тижневою навчальною програмою з первинної професійної підготовки I етап навчання пройшло 149 працівників пробації. Це навчання здійснюється за очно-дистанційною формою і повинно бути завершеним до 24.12.2016 р. На 2017 р. заплановано навчання 300 працівників пробації за програмами спеціалізованих короткострокових курсів та 300 працівників за очно-дистанційною формою навчання.

Заняття з працівниками пробації здійснюється за методами та технологіями освіти дорослих з використанням сучасних мультимедійних засобів навчання. Навчання за дистанційними технологіями здійснюється на базі серверу дистанційного навчання – Спеціальної інформаційно-комунікаційної системи. З огляду на специфіку навчання дорослих при проведенні занять активно використовується досвід самих слухачів, практичних працівників кримінально-виконавчих інспекцій.

Оскільки надважливим для України є співпраця із країнами, де інститут пробації має тривалу та результативну історію, училище активно співпрацює з проектом Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції України» та українсько-канадським проектом «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» щодо удосконалення змісту підготовки персоналу органу пробації, навчальних програм та навчальних посібників.

Провідні експерти вказаних проектів (колишній заступник директора виправної служби Хорватії Весна Бабіч, тренер із Великої Британії з питань організації роботи служби пробації Ендрю Бернхард, радник проекту РСКЮ з пробації для неповнолітніх Гейл Стідз, керівник програм організації ім. Джона Говарда, консультант проекту РСКЮ з гендерних питань і правосуддя щодо неповнолітніх Айда-Джейн Грем тощо) постійно проводять робочі зустрічі та тренінгові заняття із викладачами училища, які безпосередньо задіяні у підготовці та проведенні занять із персоналом пробації.

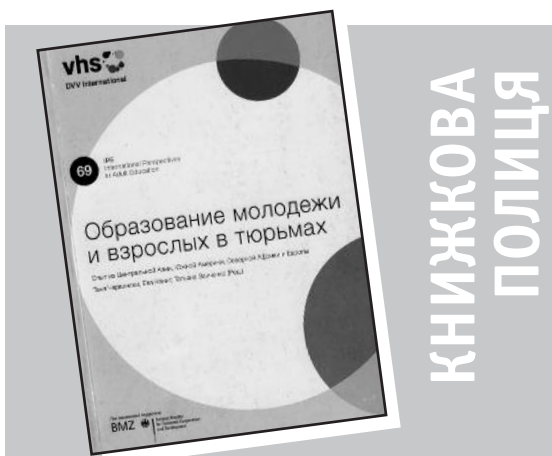
Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / К.А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов, В. О. Човган, І. С. Яковець; за заг. ред. М.В. Романова. – Харків : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – 480 с.

3. Ягунов Д. В. Європейські правила пробації: переклад, тлумачення та допоміжні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmytro-yagunov.at.ua/news/prob_rules/2013-11-20-220.

4. Закон України «Про пробацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

5. Івашева Т.В. Виправлення і ресоціалізація засудженого – ключова мета роботи пенітенціаріїв // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євро інтеграційного поступу України» – Чернівці, 2016. – С. 92-94.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Образование молодежи и взрослых в тюрьмах : опыт из Центральной Азии, Южной Америки, Северной Африки и Европы / Таня Червински, Ева Кениг, Татьяна Заиченко (ред.). – Бонн : Ин-т по международному співробітництву Німецької Асоціації народних університетів, Б. р. в. – 150 с.

У всьому світі засуджені не мають або мають обмежений доступ до освіти, і ще рідше мають можливість одержати якісну освіту.

У запропонованій книзі подано характеристику процесу «освіта у в'язницях». Мова йде про те, що освіта ув'язнених повинна відповідати передовій практиці й принципам навчання протягом усього життя, бути доступною, направленою на розвиток людини. Для такої освіти повинні бути створені можливості, як у в'язницях, так і поза в'язницями. Цінністю книги є розкриття досвіду навчання ув'язнених у різних країнах світу: Узбекистані, Киргизстані, Таджикистані, Білорусі, Україні, Македонії, Марокко, Болівії. Автори піднімають проблему підготовки вчителів для роботи з ув'язненими, подають рекомендації Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи з організації навчання дорослих у в'язницях.

Рекомендована книга спрямована на підвищення рівня знань, розуміння необхідності організації освіти дорослих у в'язницях, удосконалення співробітництва в галузі освіти дорослих на міжнародному рівні.

ОСВІТНЯ ПРАКТИКА В'ЯЗНИЦЬ КАЛІФОРНІЇ

Світлана Бабушко

д. п. н., доцент

Національного університету фізичного виховання і спорту України

Право на освіту є одним із конституційних прав кожного громадянина країни, в тому числі і засуджених. Це право, як і інші права, чітко регламентуються Кримінально-виконавчим кодексом України. Разом з тим, більшість прав у зв'язку з відбуванням покарання у вигляді позбавлення волі певною мірою зазнають деяких змін та обмежень.

Право на освіту передбачене Статтею 53 Конституції України. Стосовно засуджених це право реалізується через норми Ст. 125-126 КВК України, які передбачають, що у колоніях відповідно до законів України «Про освіту» (1991 р.), «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти. Крім того, поступові кроки з оновлення структури та змісту навчання засуджених також передбачені у «Концепції розвитку дистанційної освіти» (2000 р.), «Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті» (2002 р.).

Загалом сучасна пенітенціарна наука розглядає освіту як невід'ємну частину виконання кримінальних покарань і умову успішної реінтеграції в суспільство громадян, що скоїли кримінальні злочини. Пенітенціарна служба України наголошує, що засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від їхнього віку, створюються умови для самоосвіти. Їм надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх потреб і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1]. Так, за статистичними даними пенітенціарних органів станом на 1 вересня 2016 р., в Україні з-поміж 148 установ виконання покарань при 75 функціонують професійно-технічні заклади. Загальноосвітнє навчання засуджених та осіб, узятих під варту, забезпечують 124 загальноосвітні навчальні заклади [2]. У 51% усіх закладів виконання покарань діють професійно-технічні заклади та у 84% установ засуджені можуть здобути середню освіту.

Однак, ці цифри набагато нижчі за середній показник у високорозвинених країнах. Крім того, незважаючи на позиціонування реформ у системі покарань в Україні, зміни відбуваються невисокими темпами і лише в окремо взятих установах, тобто на регіональ-

ному рівні. Для проведення масштабних змін в освіті засуджених необхідний комплекс заходів і відповідне законодавче забезпечення саме цієї категорії дорослих. Доцільним у цьому сенсі є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема досвід освітньо-реабілітаційних заходів для ув'язнених у США.

Звернення до зарубіжного досвіду зумовлене відсутністю аналогічних праць у вітчизняному науково-педагогічному просторі. Українські дослідники Л. Ганіна, Н. Калайник, В. Кривіша, Р. Дрозд, О. Северин, В. Феуєрман та інші вивчають загальні питання навчання засуджених в Україні.

Відтак аналіз сучасного досвіду реабілітації та освіти засуджених здійснимо на прикладі засуджених за кримінальні злочини та за розповсюдження наркотичних засобів, які відбувають покарання у в'язницях штату Каліфорнія, США.

Нині у США в'язниці коштують суспільству близько 35 млрд \$ на рік, що приблизно в два рази більше національного бюджету, що виділяється на добробут населення. Згідно з останніми даними, лише Каліфорнія утримує більше ув'язнених у своїх в'язницях, ніж Франція, Великобританія, Німеччина, Японія, Сінгапур і Нідерланди разом узяті, хоча названі країни у сукупності мають в десять разів більше населення, ніж Каліфорнія [3]. Статистика свідчить про зростання кількості засуджених віком до 28 років. Для того, щоб знову увійти в суспільство і стати законослухняними громадянами, юні дорослі-злочинці повинні мати таку можливість. Вирішальне значення для забезпечення можливості набуття необхідних навичок і впевненості для досягнення успіху у суспільстві має ефективна система реабілітації та освіти для злочинців [4].

Існує ціла низка реабілітаційних програм для засуджених та достроково звільнених. Більшість злочинців зобов'язані відвідувати протикримінальні та/або протинаркотичні програми реабілітації в рамках угоди їх умовно-дострокового звільнення. Однак аналіз статистики рецидивів свідчить, що ці програми часто вважалися безрезультатними. Хоча було кілька організацій, які намагалися вирішити ці питання, жодна з їх програм не була повністю успішною, зокрема в Каліфорнії, за винятком Фонду Делансі Стріт (Delancey Street Foundation). Ця організація була заснована Мімі Сілберт (Mimi Silbert) та Джоном Махером (John Maher) у 1971 році. Мімі Сілберт спеціалізувалася на кримінології і працювала тюремним психологом. Саме на своєму робочому місці вона спостерігала часто трагічні наслідки класичної системи покарань. Джон Махер, колишній засуджений, запросив Мімі приєднатися до

нього у створенні центру з кримінальної реабілітації та професійної підготовки.

Фактично, програма Делансі Стріт розпочала своє існування з чотирьох наркоманів у квартирі в Сан-Франциско. Наприкінці 1972 р. вже біля 100 колишніх кримінальників згуртувалися задля своєї реабілітації у суспільстві. Об'єднавши свої доходи і допомагаючи один одному, незабаром вони спромоглися купити старий маєток у Пасіфік Хайтс (Pacific Heights).

Створена М. Сілберт організація розробила цілком новий підхід до реабілітації колишніх засуджених, згідно з яким відповідальність за свою реабілітацію покладена на самих злочинців. М. Сілберт, критикуючи багато реабілітаційних програм, які фінансуються державою, стверджує, що ув'язнені отримують все, що їм потрібно, а платники податків це оплачують. За таких умов самі засуджені не несуть жодної відповідальності. Тому не дивно, що, коли вони виходять, знову повертають на стежку злочинності [3].

Програма Делансі Стріт зовсім відмінна від класичних моделей реабілітаційну систему. Ця організація надає самопомогу центрам освіти за місцем проживання колишніх наркоманів і ув'язнених. Організація знаходиться на самофінансуванні. Працює кілька комерційних підприємств, на яких зайнято понад 1000 мешканців, і які розташовані в п'яти районах всією країною: Нью-Мексико, Нью-Йорку, Північній Кароліні, Лос-Анджелесі і в Сан-Франциско, де і знаходиться штаб-квартира. Колишні ув'язнені живуть у відокремлених кампусах, найбільший з яких знаходиться саме в Сан-Франциско. Вік його мешканців коливається між 18 та 68 роками, з них 1/3 – афро-американці, 1/3 – іспаномовні і 1/3 – англійськомовні екс-засуджені. Пересічний мешканець – це наркоман зі стажем понад 10 років, який побував у в'язниці 4 рази. Багато мешканців були членами банди, і більшість з них належать до найбідніших верств населення упродовж декількох поколінь. Приблизно сімдесят відсотків (70%) жителів є умовно-звільненими або проживають у такому кампусі як альтернатива позбавлення волі. Решта тридцять відсотків (30%) були безхатченками до проживання у кампусі. Середній мешканець функціонально неписьменний і некваліфікований. Мінімальний термін перебування у такому кампусі – два роки, проте середня тривалість перебування ближче до чотирьох. З моменту свого заснування, понад 10 000 чоловіків і жінок успішно реабілітувалися і адаптувалися до суспільства в якості юристів, водіїв вантажівок, продавців, медичних працівників, ріелторів, механіків, тобто законослухняних громадян, які сплачують податки [3].

Щоб стати мешканцем кампусу Делансі Стріт, потенційний кандидат має написати лист, скласти усний чи письмовий іспит та пройти співбесіду у формі інтерв'ю. І хоча ці кроки є формальністю, нові мешканці мають скласти присягу, щоб поселитися в кампусі Делансі Стріт на 2 роки. Упродовж цих років вони повинні отримати освіту, еквівалентну середній школі та здобути 3 різних умінь, які затребувані ринком. Крім ака-

демічної і професійної підготовки, мешканці кампусу також набувають міжособистісні та соціальні навички виживання, які охоплюють нові відносини, цінності, почуття відповідальності і самостійності, необхідної, щоб бути корисним членом суспільства. Однією з найбільш важливих особливостей програми є те, що кампус Делансі Стріт є вільним від наркотиків і алкоголю. За дотриманням правил стежать самі мешканці. Тих, хто порушує установлені правила, просять залишити кампус [3, 5].

Організація функціонує за принципом «кожен навчає іншого», старожили допомагають новачкам. Створення системи наставництва створює ієрархічну структуру. Новачкам у кампусі доручають малокваліфіковані господарські роботи. Усі мешканці працюють як єдина команда. У процесі зміни ставлення і прийняття принципів організації мешканці усвідомлюють їх вагомість і поступово трансформуються у «випускників», отримуючи більш кваліфіковані завдання, і нарешті самі стають наставниками «менті» (підопічаних). Ідея цієї системи полягає у створенні нового образу для мешканця кампусу. Нові мешканці повинні зробити короткі зачіски, носити костюм і навіть змінити свою манеру ходьби. Їх просять діяти, ніби вони є високопоставленими громадянами або успішними керівниками, навіть якщо вони часто відчують протилежне. Сенс цього правила полягає в тому, щоб мешканці мали почуття гордості за себе через зовнішнє наслідування та ініціювали уроки щодо формування відповідальності.

Делансі Стріт пропонує ряд освітніх програм, призначених для ефективної реабілітації. Спочатку відбувається навчання за вибором. Мешканцям пропонують можливість вибрати новий спектр умінь, яких вони хотіли б набути додатково з загальною середньою освітою. Ці уміння можуть бути набуті у сфері механіки, друкування, обробки даних, приготування їжі, а також інших видів діяльності.

Мешканці також можуть розвинути уміння міжособистісного спілкування. Вони самостійно обирають, чим зайнятися на дозвіллі: грати в баскетбол або інший вид спорту, виїжджати на природу, організовувати барбекю. Ідея полягає в тому, щоб допомогти мешканцям взаємодіяти, розвивати дружні відносини і стати більш відкритими, не приховувати свій стан. Наприкінці першого року мешканці відвідують марафонські сесії з так званого «розсіювання», щоб допомогти їм позбутися величезної провини за те, що вони зробили в минулому. Нарешті мешканці залучають до волонтерської спільноти або соціальної роботи з іншими жителями, наприклад, до участі у найрізноманітніших проектах допомоги літнім людям чи праці з молодими людьми в бідних районах [5].

Найбільш цікавим аспектом Делансі Стріт є функціонування на засадах самофінансування. Адже, організація має низку підприємств, які виплачують заробітну плату резидентам кампусу та надають підтримку житловому будівництву. У кампусі Делансі Стріт працює ресторан, бізнес із перевезення, друкарня,

бізнес з виробництва і продажу різдвяних виробів та інші підприємства, які заробляють понад 10 млн. \$ на рік по всій країні. Прибуток цього проекту становить близько 3 млн. \$. Все, починаючи від будівлі до дверей і меблів або побудовано, або куплено або було пожертвовано і нічого не коштує платникам податків. Показовим свідченням ефективності діяльності фонду є комплекс, побудований у Сан-Франциско. Будівля, яка була збудована винятково на кошти резидентів, вартувала всього в 5 млн. \$, при оціночній вартості понад 30 млн. \$. Будінок площею 370000 квадратних футів, містить 177 квартир, а також конференц-зали, кінотеатр, басейн і місце для нових та функціонуючих підприємств [2].

Результати програми Делансі Стріт досить вражаючі. Зокрема понад 80% мешканців залишаються у програмі упродовж повних двох років, більшість залишаються на 4 роки. В історії програми ніколи не було актів насильства або злочинної поведінки, а реабілітація наркоманів є достатньо успішною. Випускники програми стали поважними членами суспільства. Значною мірою, випускники Делансі Стріт за своєю кількістю та успіхами набагато перевершили всі очікування, і є безумовним свідченням того, що реабілітація кримінальників можлива [5].

Майбутнє проекту Делансі Стріт залишається оптимістичним. Крім продовження основних напрямів діяльності, Фонд почав ініціювати нові заходи щодо збільшення фінансування і прибутків. Одна із ініціатив полягає в тому, щоб наблизитися до «великого бізнесу», тобто відкрити більше роздрібних магазинів навколо своїх центрів. Вони сподіваються залучити відомих людей, установити знижки у роздрібних магазинах, в яких резиденти будуть навчатися працювати. Ідея полягає у поєднанні навчання і практики, що у майбутньому надасть резидентам можливість реалізувати власний бізнес у зовнішньому світі. Відтак, Фонд більш активно, ніж будь-коли раніше, набирає нових учасників програми. Було сформовано нову спілку з Каліфорнійським департаментом виправних установ, через яку і завдяки якій проводяться інтерв'ю з ув'язненими у в'язниці Сен Квентін перед їх звільненням. Ув'язнені мають альтернативу повернутися у своє колишнє життя, назад на вулицю, чи обрати реабілітацію за програмою Делансі Стріт.

Як свідчить практика реабілітації ув'язнених у США, для того, щоб здійснювати їх навчання, виправні установи потребують два основних компоненти: навчальний матеріал і людський капітал. Основною умовою забезпечення освіти для ув'язнених є наявність фінансів та бажання здійснювати таку діяльність. Проте освіта може надаватися ув'язненим навіть при відсутності спеціального фінансування. Крім того, потенційно дешевшою альтернативою у нинішній моделі освіти у в'язницях стало дистанційне навчання. На базовому рівні дистанційне навчання може здійснюватися за допомогою стандартного ТВ і відеотехнологій, які вже доступні в американських в'язницях. Ув'язнені можуть дивитися

фільми і мають доступ до відеомagnetofonів і/або DVD-пристроїв для такої діяльності. Це ж обладнання може бути використано, щоб запропонувати відеокурси в рамках дистанційного навчання.

Для проведення дистанційного навчання не потрібно штатних працівників, а лише наставник, який пройшов попередній курс, може запропонувати рекомендації та відповідати на питання упродовж всього курсу. Матеріал курсу також можна опанувати при нульових додаткових витрат держави. Державні університети і коледжі на сьогодні пропонують низку популярних курсів на відеоплівці. Цей навчальний матеріал є власністю держави і може бути використаний у виправних установах для навчання ув'язнених за широкою тематикою. Ув'язнені повинні мати доступ до таких курсів, обрати один із них на вибір та у результаті завершити навчання із отриманням відповідних сертифікатів про освіту, а також набуті уміння, які відкривають ширші можливості для роботи в майбутньому. Наприклад, типовий коледж у Каліфорнії (Санта-Роза Junior College) пропонує сертифікати з різних предметів, починаючи від управління малого бізнесу до веб-графічного дизайну.

Широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій містить значний освітній потенціал для реабілітації ув'язнених. Одним із прикладів ефективності використання цифрових технологій для навчання ув'язнених є доступна онлайн-програма, розроблена UC університетом. Шкільна система штату Каліфорнія має велику онлайн-програму, яка на даний час доступна у всіх закладах покарань штату. Як згадувалося раніше, у Каліфорнії популярними є курси з комп'ютерної освітньої програми, доступні для умовно чи достроково звільнених. Ці курси, спеціально розроблені для навчання дорослих є надзвичайно успішними. З розвитком технологічної інфраструктури виправних установ навчальні програми на основі доступних комп'ютерних курсів можуть бути передані і використані нинішніми ув'язненими.

Загалом електронні освітні курси для ув'язнених можуть пропонуватися через Інтернет, відео-конференції, вебінари і супутникове телебачення. Але саме завдяки інтернету та веб-технологіям дистанційні курси набули поширення і популярності.

Так, сотні американських коледжів і корпорацій проводять наживо навчальні курси по всій мережі. Існує безліч онлайн-кампусів з широким розмаїттям навчальних програм. Інтернет-технології стали доступним, зручним способом для поглиблення своїх знань, придбання навичок і повноважень. Веб-інструкція доступна всюди, де є комп'ютер, підключений до Інтернету. Онлайн-курси можуть бути безкоштовними або платними. Деякі призводять до традиційного академічного ступеня або професійної сертифікації; інші призначені для формування конкретних умінь.

Серед безлічі різних каталогів зі списком різних ресурсів варто назвати «Викладання і навчання в Інтернеті», який містить перелік онлайн-курсів з коледжів, університетів і комерційних навчальних закладів США.

Технічний коледж штату Вісконсін розробив окремі модулі для дистанційного навчання, серед яких є модулі, що заохочують слухачів до студіювання джерел – книг і статей у паперовому і цифровому форматі.

Для того, щоб отримати освітній рівень або вступити до академічної програми, ув'язненим необхідно подати заяву про прийом чи вступ. Віртуальний університет Каліфорнії пропонує тури онлайн-курсів від кількох кампусів-учасників і направляє на один із онлайн бібліотечних каталогів. Університет Фенікса також пропонує засудженим широкий вибір освітніх програм для здобуття освітнього рівня бакалавра та магістра. Ув'язнений сам може вибрати стиль навчання – онлайн-групи у класі або віч-на-віч із наставником. Існують також можливості для навчання в Інтернеті на робочому місці. Такі компанії, як Діджітал Сінк (Digital Think), створили навчальну технічну програму, яка створена для Web і пропонує курси з розвитку комп'ютерних умінь.

Таким чином, освітній потенціал Інтернету на теренах США широко використовується для реабілітації засуджених. Однак, крім переваг, освітні Інтернет-технології мають і низку викликів, які поглиблюються в установах виконання покарань, зокрема витрати, пов'язані з використанням ув'язненими Інтернету, а також наявність самого комп'ютера у в'язницях. Нині лише кілька в'язниць у Каліфорнії мають ці критично важливі ресурси. У результаті на сучасному етапі Інтернет не є таким привабливим засобом для навчання ув'язнених. Але освітня-практика впевнені, що веб-освіта може виявитися успішним і недорогим засобом навчання засуджених у майбутньому.

Для того, щоб ув'язнені могли навчатися дистанційно, адміністрації необхідно вирішити такі питання:

- час – визначити, скільки часу потрібно для кожного курсу і яким чином ці заняття поставити у розклад життя ув'язненого;
- місце – вибрати місце для навчання, яке було б зручним і не містило відволікаючих факторів, де можна було б розмістити свої книги, зошити, довідники тощо;
- ресурси – робочі зошити, підручники, папір, ручка, олівець, комп'ютер, відео-програвач чи DVD-програвач.

Крім того, дистанційне навчання потребує підтримки учителя чи інструктора. Ця підтримка, безумовно, не настільки значна, як відносини вчителя і учня. Проте хтось повинен бути поруч, щоб пояснити навчальний матеріал, концепції і запропонувати допомогу. Як мінімум, ця людина може бути іншим ув'язненим, який вже пройшов такий курс. Саме через відсутність миттєвого зворотного зв'язку і підзвітності з дистанційного навчання, потрібна така підтримка, щоб допомогти ув'язненим залишатися зосередженими і опановувати навчальний матеріал.

Таким чином, проаналізувавши досвід реабілітації засуджених у США через отримання освіти та набуття професійних навичок для подальшої успішної інтеграції у суспільство, відзначимо позитивний досвід у цій царині. Реабілітаційні програми, такі, як Делансі Стріт, довели свою ефективність і варті творчого використання

у вітчизняній практиці з урахуванням прогресивних здобутків освіти, які працюють із засудженими в Україні.

Література:

1. Ганіна Л. Реформування системи освіти дорослих засуджених в Україні / Л. Ганіна // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2011. – Т. 3(1). – С. 118-124.
2. Державна пенітенціарна служба України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>
3. The California Prison and Rehabilitation System / J/Arbon, A. van den Toorn, J. Hockin et al [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.stanford.edu/class/e297c/poverty_prejudice/citypoverty/california.htm
4. Северин О.А. Загальні педагогічні теорії та практики освіти в пенітенціарній системі країн Західної Європи / О.А. Северин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/25626674>
5. Delancey Street Foundation: official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delanceystreetfoundation.org/>

КНИЖКОВА
ПОЛІЦЯ

Чугай О.Ю. Професійна підготовка педагогічного персоналу для системи освіти дорослих: американський досвід : метод. рек. / О.Ю. Чугай. – Київ, 2015. – 51 с.

У методичних рекомендаціях з'ясовано теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки андрагогів, здійснено визначення компетентності педагогічного персоналу для дорослих, охарактеризовано форми і методи організації навчання, розкрито структурно-змістові та процесуальні особливості підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США, а також проаналізовано можливості використання прогресивного американського досвіду у вітчизняній системі освіти та визначено шляхи їх реалізації.

Методичні рекомендації мають практичну спрямованість і призначені для науковців, викладачів, студентів, управлінців у галузі освіти.

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: НОТАТКИ З РЕГІОНАЛЬНОЇ ЛІТНЬОЇ АКАДЕМІЇ КРАЇН СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА – 2016

Олена Аніщенко

д. п. н., професор, завідувач відділу андрагогіки
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

«Східне партнерство» – політика Європейського Союзу (ЄС), що має на меті зміцнення стосунків зі східними сусідами

ЄС і є продовженням східного напрямку чинної Європейської політики сусідства. «Східне партнерство» було урочисто відкрито Європейським Союзом у Празі 7 травня 2009 р. Водночас в Угоді про Асоціацію з ЄС із 476 пунктів понад 100 стосується питань освіти і науки.

Як відомо, освіта дорослих є одним із ключових викликів, і сьогодні весь цивілізований світ в освіті реалізує принцип навчання впродовж життя. Сучасний стан ринку праці актуалізує потребу підвищення кваліфікації фахівців або її зміни. Загальновідомим є те, що у країнах ЄС людям доведеться змінювати професію 2-3, а то і 4 рази впродовж життя, що зумовлює необхідність розвитку так званих нових «мінгалузевих» професій. Для України як однієї з пострадянських держав характерні свої виклики: військовий конфлікт візуалізував виклик щодо працевлаштування вимушених мігрантів, адаптації військових – учасників бойових дій – до життя після демобілізації, нестабільна економічна ситуація – адаптація до мінливих умов життя на тлі масового безробіття, старіння нації – забезпечення активного довіголіття осіб третього віку тощо. Продовжується поглиблення дисбалансу між системою освіти і ринком праці. У таких умовах вкрай важливим є розвиток освіти для різних категорій дорослих.

Виятково важливу роль у розвитку освіти дорослих відіграють Літні академії. Зокрема, 21–28 серпня 2016 р. відбулася Регіональна Літня Академія для представників країн Східного партнерства. Це п'ятий проект, організований за ініціативи і фінансової підтримки представництва DWI International в Україні – Інституту з міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів DWI International. Йдеться про інноваційний захід для особистісної й інтелектуальної взаємодії фахівців у галузі освіти дорослих, набуття нових умінь і навичок, здобуття знань для просування концепції навчання впродовж життя, освіти дорослих. Проведення Академії є важливою подією у галузі освіти дорослих в Україні, Республіці Молдова, Республіці Білорусь. Цього року слухачі та експерти Академії зустрілися у Латвії – центральній прибалтійській багатонаціональній країні, країні гостинних, надзвичайно відкритих, патріотичних і працьовитих громадян.

Діяльність учасників та експертів Академії було спрямовано на:

- посилення визнання неформальної освіти, особ-

ливо в контексті професіоналізації освіти дорослих, за допомогою взаємодії на міжнародному, національному, регіональному і місцевих рівнях;

- підвищення якості й візуалізації неформальної освіти і формального навчання на місцевому рівні й сприяння обміну досвідом і кращими практиками у галузі освіти дорослих між країнами Східного партнерства;
- аналіз поточної роботи у рамках Східного вікна партнерства, обговорення можливостей нової європейської програми освіти дорослих.

Тематичну спрямованість діяльності нинішньої Академії окреслено питаннями професіоналізації освіти дорослих, що передбачає цілісний неперервний процес становлення особистості фахівця. Інноваційна культурно-просвітницька, освітня програма Академії уможливила навчання, розвиток, самореалізацію учасників, дозволила у формальній і неформальній обстановці обмінятися думками, досвідом з освіти дорослих у своїх країнах і за кордоном, презентованим представниками недержавних громадських організацій і формальних навчальних закладів, ознайомитися з новими технологіями інтерактивного навчання дорослих, відвідати відомі й пам'ятні місця Риги – найбільшого міста країн Балтії, а також інших маленьких і великих міст і селищ країни.

У навчальному процесі в Академії органічно поєдналися інтерактивні форми індивідуальної і групової роботи. Навчання спрямовувалося на підтримку підготовки фахівців з освіти дорослих для посилення освіти впродовж життя в Україні, Республіці Молдова, Республіці Білорусь. На навчання до Академії було запрошено понад 30 учасників, серед яких – співробітники національних офісів DWI International, представники недержавних громадських організацій, фахівці з розвитку людських ресурсів в освіті для дорослих із академічних установ і закладів неформальної освіти зазначених країн, а також Узбекистану, Латвії, Литви.

Як теоретичні, так і практико орієнтовані складники навчання були змістовними і пізнавальними. Вони дали змогу кожному учаснику зануритися у світ освіти дорослих і завдяки актуальності розглянутих тем і практичних завдань побачити розмаїття навколишнього світу, досягти нових вершин, які дають можливість досягнути професійні горизонти, окреслити шляхи їх подолання й сміливо вирушати вперед. Учасники груп працювали в командах, намагалися урахувати точки зору й індивідуальну активність кожного. Усе це

у поєднанні з презентаціями, диспутами і дискусіями, вправами, запропонованими тренерами та експертами, сприяли ефективній співпраці учасників, спрямованій на розв'язання завдань професіоналізації освіти дорослих.

Ефективну роботу у рамках Академії забезпечувала команда запрошених міжнародних експертів: Едвард Тейлор (доктор наук, професор, Университет Penn State Harrisburg, США); Тетяна Клоуберт (доктор філософії, науковий співробітник кафедри освіти дорослих і неперервної освіти, Университет Аугсбургу, Федеративна Республіка Німеччина); Саскія Ешенбахер (дослідник кафедри освіти дорослих і неперервної освіти, Университет Аугсбургу, Федеративна Республіка Німеччина). Міжнародні експерти ознайомили учасників з різними аспектами, світовими тенденціями професіоналізації освіти дорослих. У проведенні окремих сесій у рамках Літньої Академії взяли участь латвійські експерти: Томс Урдзе (директор консалтингової компанії з освітніх послуг ICD Riga, Рига, Латвія), представники Латвійської Асоціації освіти дорослих.

Беззаперечно цікавими були презентації експертів. Так, професор Едвард Тейлор ознайомив учасників із особливостями успішного самострамованого навчання, специфікою складання індивідуальних навчальних контрактів та ін. Особливий інтерес викликала запропонована професором вправа «Ріка з алігаторами», мета якої полягала в оцінюванні термінальних (життєвих: любов, щастя, безпека, успіх, мудрість, комфорт та ін.), інструментальних (використовувані для досягнення бажаного особисті риси) цінностей учасників і візуалізації, яким чином вони обумовлюють поведінку і міжособистісні стосунки. Упевнена, що запрошені на Академію ще довго пам'ятатимуть неабиякий драматизм і загострення пристрастей, учасниками і свідками яких вони стали під час виконання цієї вправи, обговорення життєвої ситуації Ебірейл і Грегори та інших дійових осіб у запропонованій історії.

Тетяна Клоуберт презентувала доповіді з проблем етики в освіті дорослих. Науковцем було акцентовано увагу на тлумаченні понять «Bildung» і «Mündigkeit». Доповідач наголосила, що «освіта дорослих у Німеччині має, виходячи з її історії розвитку та її самосприйняття, неінструментальний характер. Освіта дорослих сходиться

до традиції Bildung Гумбольдта у значенні освіти, спрямованої не на зовнішні цілі, а на освіту заради себе, не заради ринку праці, а заради розвитку людини, її сил і талантів, для цілісного

вдосконалення. Науковець зазначила, що, з одного боку, «етичні освітні процеси у сфері освіти дорослих повинні розуміти людину як вільного індивіда, автономного у своїх діях, судженнях і поглядах, а з іншого боку, й освіта дорослих може бути і має бути тільки можливістю для рефлексії (а не примушування) власних переконань».

Саскія Ешенбахер ознайомила присутніх з особливостями біографічного навчання, що передбачає вивчення особистості в контексті історії і перспектив розвитку її індивідуального буття і взаємовідносин із «значущими іншими». Таке навчання спрямовується на реконструкцію життєвих програм і сценаріїв розвитку особистості. Учасники Академії спробували проаналізувати просторові та часові характеристики організації ділового, сімейного, духовного життя особистості, особливості взаємодії її з природним і соціальним середовищем.

Під час роботи Академії міжнародні експерти поділилися інформацією щодо трансформаційного, особистісно-орієнтованого, біографічного навчання, а також етики в освіті дорослих. Учасники мали можливість порівняти досвід міжнародних експертів з досвідом своїх країн. Під час проведених дискусій уможливилось здійснення інтеграції сучасних міжнародних теоретичних і практичних підходів в освіті різних категорій дорослих. Водночас учасники Академії змогли обмінятися відповідним досвідом для розроблення й впровадження ефективних заходів з професіоналізації освіти дорослих у своїх країнах. Робота Академії візуалізувала андрагогічний досвід учасників в їхніх діалогах один з одним, насичених наукових дискусіях, міжособистісному спілкуванні під час дозвілля, що сприяло порозумінню, об'єднанню ідей і людей різних національностей у полікультурному просторі.

Українська команда Академії у складі Аніти Якобсоне, Олега Смірнова, Марії Милогородської, Олексія Лихогода, Олени Шумської (DWW International в Україні), Лариси Лук'янової та Олени Аніщенко (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ), Маргарити Араджіоні (Інформаційно-дослідницький центр «Інтеграція і розвиток», Київ), Олега Дуки (Училище професійної підготовки пенітенціарного персоналу Державної пенітенціарної служби України, Біла Церква), Юрія Маршавіна (Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ), Юрія Петрушенка (Українська Асоціація освіти дорослих, Суми – Київ), Сергія Приймичи (Мелітопольський державний пе-

дагогічний університет імені Богдана Хмельницького), Дарії Титаренко (Національній академії державного управління при Президентові України, Київ), Оксани Шуневич (Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти) презентувала себе як креативна спільнота, діяльність якої спрямована на дослідження можливостей професіоналізації і пошук альтернативних рішень в освіті дорослих.

Аналіз світового й вітчизняного досвіду освіти дорослих свідчить про наявність широкого спектру освітніх послуг для різних категорій дорослих, важливість їх значення для розвитку особистісного й професійного потенціалу громадян. Латвія є країною, в якій серед інших навчальних закладів успішно функціонують Центри освіти дорослих (ЦОД). Учасникам Академії пощастило відвідати деякі з них у Ризі (Komerציgltības centrs), Цесісі, Єлгаві («Земгальський центр розвитку компетенцій» (ZRKACS)). Центри пропонують курси для різних категорій дорослих, а також дітей. Усі центри підтримуються місцевим самоуправлінням. Беззаперечний практичний інтерес становить і діяльність сільського Центру освіти дорослих «EkoKrūzes» (с. Яунпієбалга, ферма «Lielkrūzes»), який є й прикладом еко- й етнотуристичної діяльності у регіоні.

Масштабністю, ґрунтовністю навчання вирізняється ЦОД Морського коледжу Novikontas. Цей заклад є сучасним навчальним морським центром в країнах Балтії, СНД і одним із найбільш сучасних в Європі. Метою коледжу є залучення до навчання в Латвії більшої кількості місцевих й іноземних моряків, яким необхідно пройти сертифікаційні курси. Зазвичай це необхідно робити морякам кожні п'ять років. У Морському коледжі здійснюється навчання й підготовка кваліфікованих морських фахівців – від мотористів до старших механіків, які високо цінуються на судах усього світу.

Зазначені приклади уможливають висновок про те, що саме цілісна, гнучка, відкрита система освіти дорослих передбачає охоплення формального, неформального, інформального складників і має спрямовуватися на задоволення поточних і перспективних освітніх потреб особистості.

Регіональна Літня Академія країн Східного партнерства дала можливість ознайомити експертів й учасників з основними теоретичними концепціями і міжнародним досвідом (Латвія) у сфері освіти дорослих і навчання впродовж усього життя. Учасники Академії мали змогу насолодитися навчальним процесом й паралельно відчути національний колорит Латвії, гостинність і комфорт Konventa Seta Hotel, що розмістився у

самому центрі старої Риги, занесеної до списку культурних пам'яток ЮНЕСКО. На все життя запам'ятається екскурсія до Рундальського палацу – єдиної з найбільш ранніх споруд архітектора Растреллі, що збереглася до XXI століття. Незабутніми є й враження від відзначення Дня Незалежності України на узбережжі Юрмали, подолання «стежини босоніж» у «Valguma Pasaule», довжина якої складає 1611 метрів (до речі, такі стежини облаштовані у Німеччині, Швейцарії та інших країнах) та від багатьох інших змістовних заходів і подій.

Літня Академія країн Східного партнерства – 2016 подарувала її учасникам радість пізнання, радість навчання, стала приємним сюрпризом і водночас подарунком долі. Участь в Академії дозволила обмінятися досвідом з освіти дорослих представникам різних країн, покращити навички спілкування іноземною мовою (цьому сприяла робота системного перекладача Зінаїди Луфти). Після закінчення Літньої академії учасники зможуть застосувати отримані знання на практиці у своїх країнах (Україні, Республіці Молдова і Республіці Білорусь, Узбекистані). У контексті динамічних змін у соціально-культурному та економічному розвитку суспільства досвід, знання, вміння, навички, здобуті зокрема українською командою під час роботи у Літній академії країн Східного партнерства, доцільно використати для розроблення нормативно-правового забезпечення формальної і неформальної освіти дорослих, національних програм і стратегій розвитку освіти впродовж життя, освіти соціально незахищених категорій дорослого населення України, а також регіонів, які навчаються; консолідації зусиль і розширення можливостей громадських організацій, представників формального сектору освіти, урядовців та інших фахівців щодо вирішення нагальних завдань освіти дорослих.

Насамкінець вважаємо за доцільне наголосити на високому рівні організації роботи Академії, насиченості й послідовності виконання її програми (і навчального, і культурно-просвітницького складників) та висловити щире вдячність організаторам заходу Аніті Якобсоне, доктору філософії, регіональному директору DWV International в Україні, Молдові та Білорусі, Олеру Смірнову, доктору філософії, директору Представництва DWV International в Україні, проект-менеджеру Марії Милогородській, адміністратору Олексію Лихогоду за надану можливість навчатися впродовж життя, особистісного і професійного зростання, а також співпрацю у галузі освіти дорослих.

МІЖНАРОДНІ ДНІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: ВИКЛИКИ І СТРАТЕГІЇ

Валентин Молодиченко

д. філософ. н., професор, ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького

Освіта впродовж життя взагалі й освіта дорослих зокрема все частіше розглядаються як визначальні чинники регіонального розвитку. Освіта дорослих, що охоплює формальний, неформальний та інформальний складники освіти, сприяє розвитку громадянського суспільства. Важливим фактором успішності популяризації ідей навчання впродовж життя є проведення інформаційних кампаній, спрямованих на висвітлення потенціалу освіти впродовж життя. Однією з таких кампаній є міжнародна акція – Міжнародні дні освіти дорослих (далі – МДОД), основною метою яких є сприяння формуванню в українському суспільстві розуміння цінності освіти дорослих, розробленню освітньої політики з проблем навчання різних категорій дорослих, надання пропозицій щодо створення структур, необхідних для навчання різних категорій дорослого населення.

Запорізька область стала третім регіоном України, на теренах якого відбулися Міжнародні дні освіти дорослих. До сьогодні проблеми освіти впродовж життя обговорювали у столиці та на Львівщині. Цьогорічний захід, який відбувся 6–8 жовтня у Запорізькій області, став реальністю завдяки спільним зусиллям Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, Представництва Інституту з міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (DWW International) в Україні, Української асоціації освіти дорослих, Запорізької обласної державної адміністрації, виконавчого комітету Мелітопольської міської ради, Мелітопольському державному педагогічному університету імені Богдана Хмельницького та інших організацій та установ. Фінансову підтримку надало Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини.

Ця важлива подія об'єднала близько п'ятисот вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі освіти дорослих, зокрема з Німеччини, Білорусі, Латвії, які обговорювали світові досягнення у сфері освіти дорослих та можливості залучення до цього напрямку освітньої мережі запорізького регіону. Захід стартував в обласному центрі масштабним МІЖНАРОДНИМ ФОРУМОМ «ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ – РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ДОСВІД, ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ». Оскільки інформаційна кампанія є невід'ємним компонентом всіх заходів, акція Міжнародних днів освіти дорослих першочергово почалась з прес-конференції для представників ЗМІ у Запорізькій обласній державній адміністрації. На прес-конференції актуальність проблем освіти дорослих висвітлювали голова Запорізької державної облас-

ної адміністрації Костянтин Бриль; президент НАПН України, президент товариства «Знання» України Василь Кремень; директор департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації і ліцензування Міністерства освіти і науки України Андрій Шевцов; академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України Нелля Нічкало; регіональний директор DWW International в Україні, Республіці Білорусь, Молдові Аніта Якобсоне; консультант програми «Міста, що навчаються» Інституту ЮНЕСКО з освіти впродовж життя Сунг Лі; директор Представництва DWW International в Республіці Білорусь Веремейчик Галина; експерт освіти Адміністрування Курземського регіону планування Інґріда Мурашківська; директор Представництва DWW International в Україні Олег Смірнов; директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Лариса Лук'янова.

Модератором пленарного засідання Міжнародного форуму в Запорізькій обласній державній раді виступила директор Департаменту освіти і науки Запорізької облдержадміністрації **Тетяна Озерова**. З вітальним словом до учасників форуму звернувся голова ОДА **Костянтин Бриль**, який подякував Міністерству освіти і науки України, Національній академії педагогічних наук України та особисто президенту Василю Кременю за надану можливість проведення заходів у Запорізькому регіоні. Доповідач зазначив, що Запорізька обласна державна адміністрація розуміє важливість освіти впродовж всього життя, яка є запорукою економічного, наукового та культурного розвитку регіону. Запорізька область вже стала центром інклюзивного навчання, а тепер впроваджує ідею освіти дорослих. У привітанні голова обласної ради **Григорій Самардак** підкреслив, що освітяни області вже працюють над створенням, поліпшенням умов для освіти дорослого населення, надають освітні послуги, намагаючись наблизитись до європей-

ського рівня і цей захід є чудовою можливістю перейняти досвід європейських колег.

У доповіді Президент Національної академії педагогічних наук України, президент товариства «Знання» України **Василь Кремень** вказав на необхідність впровадження освіти дорослих, оскільки вона є важливою ланкою конкурентоспроможності людини, зазначив, що «на жаль, механізм впровадження освіти дорослих ще не опрацьований, але фахівці впевнені, що в Україні будуть запроваджені всі форми навчання. Необхідно розвивати окремі центри освіти дорослих, а також університети, інститути, коледжі, які, окрім традиційних функцій, мають надавати різні програми для дорослого населення».

Директор департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації і ліцензування Міністерства освіти і науки України професор **Андрій Шевцов** наголосив: «Створення правових умов для того, щоб населення всіх категорій мало можливість займатися освітою упродовж усього життя, – одне з основних завдань держави. Тому в перспективі – внесення до Верховної Ради України окремого Закону «Про освіту дорослих».

Виклики і можливості розвитку освіти дорослих в Україні окреслила регіональний директор DVV International в Україні, Республіці Білорусь та Молдові **Аніта Якобсоне**, яка зазначила, що «освіта дорослих є тим ресурсом, яким можуть користуватися люди для підвищення рівня добробуту власного життя, сім'ї, регіону та країни. Саме освіта є тим ресурсом, якого потребує українське суспільство для гідного вступу до європейського співтовариства».

За словами консультанта програми «Міста, що навчаються» Інституту ЮНЕСКО з освіти упродовж життя **Сунга Лі**, провідні фахівці поширюють ідею навчання дорослих у всьому світі. Нині Глобальна мережа ЮНЕСКО міст, що навчаються, охоплює понад 140 міст різних країн, що обумовлено потребами науково-технічного прогресу та необхідністю адаптації до нового способу життя.

Експерти стверджують, що на сьогодні в Україні для освіти дорослих вже зроблено багато, але ще більше належить здійснити. Як повідомила директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, голова Правління Української асоціації освіти дорослих професор **Лариса Лук'янова** проект Закону України «Про освіту» містить статтю про освіту дорослих, що означає закріплення поняття «освіта дорослих» на зако-

нодавчому рівні. У перспективі є наміри створити й окремий Закон України «Про освіту дорослих».

Член Ради Європейської асоціації освіти дорослих, керівник Представництва DVV International у Республіці Білорусь **Галіна Веремейчик** познайомила присутніх з «Маніфестом освіти дорослих у XXI столітті», який є інструментом європейської освітньої політики. Цей документ демонструє, як освіта дорослих може допомогти відповісти на виклики суспільства і наводить конкретні приклади європейського досвіду.

За словами заступника голови Запорізької обласної державної адміністрації **Едуарда Гугніна**, у Запорізькій області функціонує розгалужена мережа провайдерів освітніх послуг для навчання дорослих як у галузі формальної і неформальної освіти. Поступово набувають поширення центри освіти дорослих, які функціонують як самостійні інституції і як структурні підрозділи навчальних закладів, організації. Зараз важливо вибудовувати систему взаємодії всіх цих установ для розвитку освіти дорослих у регіоні.

Після пленарного засідання робота продовжилася у секціях. Учасники секційного засідання «Освіта дорослих для економічного розвитку Запорізької області», яка проходила на базі Запорізької обласної федерації роботодавців, запропонували конкретні шляхи розвитку освіти дорослих: створення цілісної національної системи професійної освіти впродовж життя, розробка Концепції та Національної програми освіти впродовж життя в Україні на 2017-2021 роки, відкриття Центрів маркетингових досліджень для здійснення й аналізу регіональних і місцевих потреб ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах, оновлення «Національного класифікатора професій», забезпечення науково-методичного супроводу професійної підготовки дорослого населення, продовження досліджень щодо впровадження моделі освітньо-професійного кластеру регіону, упровадження в освітній процес підготовки дорослого населення інформаційних технологій, популяризації професійної освіти дорослих через місцеві засоби масової інформації та ін.

У Запорізькому національному університеті відбулося засідання секції «Освіта дорослих у формуванні громадянського суспільства в Україні», на якій освітяни та представники громадських організацій дискутували з питань щодо Національної стратегії розвитку громадянського суспільства, пропонували запровадження механізмів інституційної підтримки організацій грома-

дяньського суспільства, аналізували використання сучасних інформаційних технологій в роботі громадських організацій на прикладі платформи Відкритого Університету Майдану та ін.

У роботі секції «Центри освіти дорослих у територіальній громаді» на базі Запорізької національної обласної бібліотеки взяли участь представники вищих, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів, громадські організації, служби зайнятості, органів місцевого самоврядування. Присутні долучились до обговорення питань просування концепції регіону, що навчається, як складника стратегії освіти впродовж життя, популяризації неформальної освіти дорослих для всіх категорій населення, актуалізації інноваційного зарубіжного і вітчизняного досвіду роботи Центрів освіти дорослих, зміцнення діалогу представників формального і неформального секторів освіти, органів місцевого самоврядування та роботодавців з пошуку оптимальних шляхів розвитку освіти дорослих тощо.

Під час секційного засідання «Навчання дорослих з особливими потребами та людей похилого віку» на базі Запорізького геріатричного пансіонату Запорізької обласної ради було розглянуто низку практичних питань щодо надання фінансової допомоги особам з інвалідністю шляхом оплати вартості їхнього навчання, перекваліфікації у навчальних закладах, центрах професійної реабілітації інвалідів для здобуття професії, організації навчання осіб похилого віку в умовах геріатричного пансіонату та в територіальних Центрах.

7–8 жовтня заходи в рамках Міжнародних днів освіти дорослих проходили в Мелітополі. Такий вибір не є випадковим, адже саме Мелітополь у червні 2016 р. приєднався до Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються. В цьому значна заслуга науковців Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Робота розпочалася з брифінгу (модератор – головний редактор «Педагогічної газети» **Лідія Рапіна**). Під час брифінгу зарубіжні та вітчизняні експерти виголосили основні меседжі представникам ЗМІ та громадськості щодо актуальності питань освіти дорослих на місцевому рівні.

Очільник міста **Сергій Мінько** наголосив на тому, що міська влада підтримує ідею місцевих освітян щодо реалізації в Мелітополі стратегії навчання впродовж усього життя, оскільки освіта дорослих є підґрунтям соціально-економічного розвитку міста. Академік-секретар Відділення професійної освіти й освіти дорослих НАПН України **Нелля Ничкало** акцентувала

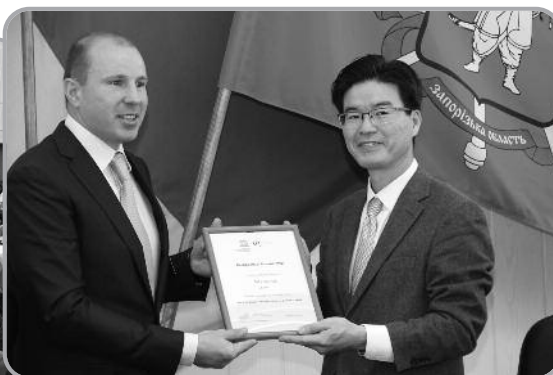
увагу на діяльності вітчизняних науковців щодо розроблення теоретичних положень освіти дорослих і популяризації ідей освіти впродовж життя в культурно-освітньому просторі держави. Консультант програми «Міста, що навчаються» Інституту ЮНЕСКО з освіти впродовж життя **Сунг Лі** урочисто вручив меру міста Мелітополя сертифікат учасника Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються, і висловив сподівання, що майбутні зміни стануть поштовхом для формування у нашій державі суспільства, що навчається, а зазначений проект сприятиме тому, що запорізький регіон найближчим часом стане яскравим прикладом регіону, що навчається.

Після брифінгу робота продовжилася в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, у стінах якого стартувала **Перша Міжнародна науково-практична конференція «Освіта дорослих в контексті цивілізаційних змін: досвід, проблеми, перспективи»** (модератор – академік **Нелля Ничкало**). З вітаннями до учасників заходу звернулися директор Департаменту освіти і науки Запорізької облдержадміністрації **Тетяна Озерова** та Мелітопольський міський голова **Сергій Мінько**.

Ректор МДПУ імені Богдана Хмельницького професор **Валентин Молодиченко** звернув увагу присутніх на зрушення щодо розуміння місії сучасного університету. Він наголосив на зміщенні акцентів – від надання усталених освітніх послуг ВНЗ до забезпечення освіти впродовж усього життя. Усвідомлюючи роль і значення Центрів освіти дорослих як інституційної ланки концепції «освіти впродовж життя», в грудні 2014 р. університет спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України створили Науково-методичний центр освіти дорослих, який надає освітні послуги для різних верств населення, серед яких – представники влади, громадських організацій, мас-медіа, люди з інвалідністю та інші категорії молоді й дорослих.

Про Глобальну мережу ЮНЕСКО міст, що навчаються як відповідь на виклики сьогодення у однойменній доповіді повідомив консультант програми «Міста, що навчаються» Інституту ЮНЕСКО з освіти впродовж життя **Сунг Лі**. Доповідач деталізував роль і значення Глобальної мережі щодо консолідації зусиль спільнот міст у контексті впровадження освіти впродовж життя.

Досвід розроблення концепції регіону, що навчається, та її практичне впровадження на прикладі окре-

мих областей Республіки Білорусь розкрила у доповіді «Регіон, що навчається: досвід Республіки Білорусь» член Ради Європейської асоціації освіти дорослих, керівник Представництва DWV International у Республіці Білорусь **Галіна Веремейчик**.

Із зацікавленням учасники дізнались про досвід інших країн у побудові неперервної освіти, яким поділилась експерт з питань освіти адміністрації Курземського регіону **Інгріда Мурашковська** у доповіді на тему «Досвід роботи Центрів освіти дорослих в Курземському регіоні планування».

Директор Представництва DWV International в Україні у доповіді «На шляху до професіоналізації освіти дорослих в Україні» розповів про досягнення та перспективи у визначенні вимог до компетентностей фахівців з освіти дорослих в Україні, ознайомив учасників конференції з конкретними заходами, які Представництво здійснює в контексті розробки стандартів з підготовки фахівців з освіти дорослих.

Доповідь директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, голови Правління Української асоціації освіти дорослих професора **Лариси Лук'янової** на тему «Становлення і розвиток системи освіти дорослих в Україні» була присвячена аналізу сучасного стану і перспективних напрямів реалізації Концепції освіти дорослих в Україні.

Після пленарного засідання відбувалася робота семи секцій на території профільних локацій міста. Під час роботи секції «Освіта дорослих – потреба сучасного ринку праці» було узагальнено результати роботи однойменної секції в обласному центрі та продовжено обговорення специфіки неформального навчання дорослих, ліцензування робітних професій, тенденцій розвитку освіти економічно активного населення тощо.

Під час роботи секцій визначено провідні ідеї та напрями для обґрунтування, розроблення та подальшого упровадження концепції регіону, що навчається, як основи ефективної регіональної освітньої політики Запорізької області з урахуванням особливостей освітнього потенціалу регіону. Результатом дводенної роботи секцій стали рекомендації щодо розроблення проекту Програми розвитку освіти Запорізької області на 2018–2020 рр.

Заходи, які тривали в Мелітополі, візуалізували зацікавленість не тільки різноманітних установ в освіті дорослих, а й бажання дорослого населення усвідомити потреби на ринку праці та постійно навчатись. Так, 8 жовтня головна площа Мелітополя перетворилася на «Острів скарбів». Мешканці міста й гості з Києва, Вінниці, Сум, Львова, Запоріжжя, Бердянська, Токмака та інших населених пунктів брали активну участь в ініціативах від установ формальної і неформальної освіти, які готові навчати людей різного віку професіям, у яких є потреба на ринку праці, і задовольняти їхні освітні прагнення щодо особистісного й професійного зростання. Близько двох тисяч учасників отримали можливість випробувати свої сили в різних видах професій (кухаря, водія, косметолога, педагога, швачки, садівника, візжиста, бухгалтера, психолога, перукаря, медсестри, масажиста) і навіть стати «піддослідним» для зняття від-

битків пальців і долоні. Активні містяни та гості долучилися до квесту з багатьох майстер-класів, тренінгових занять, міні-уроків, тестувань, збирали фішки, які потім змогли обміняти на цінні подарунки.

На завершення Міжнародних днів освіти дорослих учасники відвідали Мелітопольський міський краєзнавчий музей, а також об'єкт історичної і культурної спадщини Мелітопольського краю – Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила», світову пам'ятку древньої культури в Україні, яка органічно поєднала природну унікальність та історичну цінність. Справжнім святом для гостей стало запрошення на концерт Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського.

Заходи в рамках Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області сприяли налагодженню діалогу між партнерами в контексті популяризації освіти упродовж життя та освіти дорослого населення регіону, зміцненню потенціалу і можливостей для покращення якості життя громадян. Однією з інноваційних ініціатив заходу стала презентація видання «Каталог провайдерів освітніх послуг в сфері формальної та неформальної освіти дорослих Запорізького регіону».

Триденна міжнародна акція на Запоріжчині зумовила утвердження взаємодії між провайдерами освітніх послуг у сфері формальної і неформальної освіти, органами обласного управління, роботодавцями, громадськими організаціями, ЗМІ, які поділяють важливість створення системи навчання впродовж життя. Консолідація зусиль міжнародних, українських експертів і науковців сприятиме формуванню єдиної стратегії розвитку освіти впродовж життя з використанням потенціалу різних категорій дорослих як цінності громадянського суспільства, доступності освіти дорослих для вразливих груп населення, задоволенню потреб в освіті з урахуванням запитів сучасного ринку праці, розвитку громадянського суспільства в Україні через створення громад, міст і регіонів, що навчаються. Міжнародні дні освіти дорослих у Запорізькій області уможливили візуалізацію потенціалу освіти різних категорій дорослих як цінності громадянського суспільства, сприяли популяризації на національному та регіональному рівнях ідей освіти впродовж життя, підвищенню освітнього, культурного рівня різновікових категорій громадян у контексті активізації соціально-економічного розвитку регіону.

СТВОРЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ: З ЧОГО ПОЧАТИ?

Олена Мерзлякова

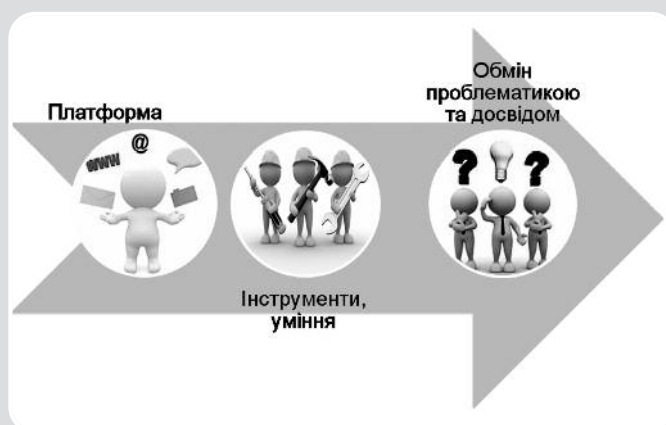
к. психол. н., докторант ІПООД НАПН України,
ГО «Міжнародний інститут соціального та психологічного здоров'я»

Створення дистанційних навчальних курсів – така перспектива чекає на кожного вчителя найближчим часом. Чому б не почати робити це зараз?

Пропонуємо декілька кроків, на основі особистого досвіду. З чого можна почати?

- Оберіть платформу, де ви плануєте розміщувати інформаційний контент. Тому що саме можливості платформи зумовлюють той формат, в який можна «одягнути» актуальну інформацію. Найбільш поширеною у сучасному освітньому просторі є платформа MOODLE. До речі, цей дистанційний курс створено саме на цій платформі. Інші сервіси для створення власних курсів можна знайти в переліку з корисними посиланнями нижче.
- Опануйте або хоча б ознайомтесь з різними інструментами, що роблять інформацію доступною та привабливою для сприйняття. Звичайний текст у час онлайн-технологій – це не краще рішення. Анімація, різні ресурси для створення відео історій, уривки художніх або документальних фільмів, спеціалізоване навчальне відеознання про такі інструменти, володіння ними зробить процес «пакування» інформації цікавим і захоплюючим. Це можна робити спільно з учнями: у такій значній за обсягом та технічними деталями роботі зазвичай не вистачає «вільних рук» та «свіжих очей».
- Знайомтесь, товаришуйте, обмінюйтесь досвідом з колегами, хто також захопився створенням дистанційних курсів. Це і додатковий інформаційний обмін, і навчання, і приємне спілкування, і просто можливість порадити разом з другом знахідці або пожалітись на неуспіх. Більш детально про можливості такого спілкування – в наступній категорії корисних Інтернет-ресурсів.
- Не соромтесь показувати «сирі» проекти учням, їх батькам, колегам. Дистанційний курс ніколи не стане досконалим. Єдиний спосіб удосконалити його – це демонструвати потенційним користувачам.
- Найголовніше – повірте, що це дуже цікаво – ділитись власними знаннями, думками, власними надбаннями таким чином. Інтернет надає можливість не тільки більше почути, побачити. Інтернет надає можливість бути почутим та зрозумілим кожному, хто прагне цього.

Алгоритм створення дистанційних курсів.

Для початку пропонуємо анонс кількох платформ. Більш розширену інформацію можна знайти за корисними посиланнями нижче.

YouTube: не всі школи дозволяють використовувати YouTube, але ж на сайті представлено безліч прекрасних навчальних матеріалів для занять у школі. Є навіть спеціальний освітній канал, орієнтований на вчителів та учнів. <https://www.youtube.com/education>

Google Docs: за допомогою російськомовного Google Docs педагоги разом з учнями та колегами можуть створювати і спільно використовувати документи, презентації, електронні таблиці, а також залишати відгуки та враження про створені учнями проекти. <https://docs.google.com/document/>

Eliademy: освітня платформа фінської компанії CVTес, яку заснували вихідці з Nokia. Eliademy намагається повністю вмістити процес проходження курсів у браузер – прямо на місці можна переглядати навіть таблиці Excel і презентації PowerPoint. Під викладеними файлами викладачі залишають голосові замітки: так в Eliademy і формуються лекції. Кожен урок можна пов'язати з певним домашнім завданням. Стрічки для обговорень тут немає, зате є форум, де можна вести групові дискусії як на Coursera. Якщо хочете приховати свій курс від сторонніх очей, зробіть його закритим і пускайте за запрошеннями. Реєстрація в Eliademy безкоштовна, але бажаючи можуть встановити оплату за прослуховування лекцій. <https://eliademy.com/ru/>

Moodle: система управління курсами з Австралії. Відразу після реєстрації платформа попросить визначитися із технічними моментами – задати налаштування приватності, вказати тривалість курсу та ін. Потім можна збирати лекції з різних файлів і навіть підготувати заключний іспит. Хоча функціонал Moodle вельми скромний, деякі можливості сервісу унікальні: наприклад, є можливість вставити його як модуль в інші сайти за допомогою спеціального програмного коду. Це зручно, якщо ви хочете презентувати свій курс на якомусь сайті. Також в Moodle можна робити опитування, глосарії, анкетування і невеликі бази даних. Сервіс повністю безкоштовний. <https://moodle.org/>

Edmodo: щось на зразок соціальної мережі для викладачів і студентів. Сервіс побудований навколо спілкування – викладач може створювати предметні групи для обміну навчальними матеріалами, опитування і тестування для перевірки знань учнів, завантажувати книги в спеціальний бібліотечний розділ, а інші файли – на Google Drive, який синхронізується із Edmodo. Все це створює середовище, де ментори й учні спілкуються на рівних і діляться досвідом. Особливо активних студентів тут можна додатково мотивувати бейджами: «старанний учень», «допоможе з домашнім завданням» тощо. Сервіс повністю безкоштовний, всі його можливості відкриваються одразу після реєстрації. Крім того, у Edmodo є безкоштовна мобільна версія для Android і iOS.

<https://www.edmodo.com/>

EduBrite: намагається спростити життя викладачам. Створювати свої уроки тут дуже

легко, процес схожий на написання поста в блог: закидаємо необхідні файли, розставляємо їх у правильному порядку, даємо коментарі – і готово! Після того, як ви зробите кілька уроків, їх можна пов'язати в курс і завершити його тестом з пройденого матеріалу. У EduBrite студенти не мають можливості спілкуватися один з одним, зате у сервісі є додаток для iPad, де можна завантажувати уроки і переглядати їх в онлайн-режимі. Вартість EduBrite залежить від кількості студентів, тривалості підписки і типу акаунту. Наприклад, тариф Personal для групи до 25 студентів буде безкоштовним, а тариф Business для такої ж групи обійдеться в \$24 на місяць, проте дозволить заробляти на курсах.

<http://www.edubrite.com/oltpublish/site/cms.do>

Versal: відразу привертає увагу простим і зрозумілим інтерфейсом. Кожен курс тут створюється із функціональних елементів: відеороликів, діаграм, картинок, пояснювальних записів тощо. Елементи додаються простим перетягуванням іконок на робоче поле, де можна розташувати їх в правильному порядку. Після завершення роботи Versal дає посилання на курс, яке можна відправити своїм студентам або розмістити в соціальних мережах. Спеціальних можливостей для спілкування зі студентами (відео- або аудіоконференцій, чату або форуму) у сервісі немає. Versal безкоштовний для приватних осіб, але для організацій вартість сервісу залежить від кількості учнів. Наприклад, 500 студентів обійдуться вам у \$100 на місяць, а 3500 – вже в \$1250 на місяць. <https://versal.com/>

EduBlogs: пропонує надійне і безпечне місце для ведення блогів як для себе, так і для всього вашого класу. Деякі авторські матеріали для додаткового ознайомлення розміщено саме на цьому ресурсі.

<http://edublogs.org/>

Documentary Heaven: сайт дозволяє насолодитися 100 документальними фільмами різної тематики практично з кожного предмета, завдяки чому ви просто забудете про свої вихідні і присвячуватимете час навчанню. <http://documentaryheaven.com/>

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ.

Єгор Антоненков. Сервіси для створення власних курсів. http://osvita.ua/vnz/high_school/45816/

Елена Дмитриєнко. Eliademy: легкий спосіб створення своїх дистанційних курсів.

<https://newtonew.com/overview/eliademy-legkij-sposob-sozdaniya-svoih-distancionnyh-kursov>

10 Youtube-каналів, які будуть корисними на уроках.

<http://educlub.com.ua/10-youtube-kanalov-kotorye-prigodyatsya-na-urokax/>

КОМУНІКАЦІЯ В ІНТЕРНЕТІ

Комунікація за інтересом.

Онлайн-комунікація за інтересом – це найбільш приємний і часто найбільш витратний за часом спосіб онлайн-спілкування. Найчастіше така комунікація відбувається в соціальних мережах. Кожен вчитель знає, як складно відволікти учня від дискусії «в контактах» або «однокурсниках». Та все ж таки не поспішайте ставити ярлик «поганого» на соціальні мережі. Їх можна з успіхом використовувати з навчальною метою чи для професійного зростання.

Декілька зауважень. Чим можуть бути корисним соціальні мережі?

- «Вчитель – це також людина» – вислів схожий на «чорний гумор», але саме такого відчуття іноді не вислизає учням та їх батькам. Продуманий профіль у соціальних мережах – за власними уподобаннями, з фотографіями подорожей, де вчитель має «розслаблене обличчя», навіть з контактами друзів та близьких людей. Це робить вчителя більш людяним, зрозумілим, доступним для сприйняття. Чи завжди дистанційність між вчителем та учнем сприяє ефективності навчання? Можливо, така дистанція – це просто засіб самозахисту, завуальовані невпевненості у власній життєвій позиції? Тоді риторичне питання: як вчитель, що не впевнений у власній життєвій позиції, може бути авторитетною особою для учня?

- Соціальні мережі дуже часто є корисним майданчиком для знайомства з новими цікавими людьми. Це і колеги, які є учасниками різних інтернет-спільнот, учасники «груп за інтересом». Тобто альтернатива колись популярним офлайн-спільнотам за інтересом зараз представлена в мережі. До речі, саме в соціальних мережах учасники таких спільнот домовляються про очні зустрічі, спільні цікаві справи, проекти тощо.

- Соціальні мережі можуть бути дуже зручним засобом інформування учнів про якісь позашкільні новини або засобом підтримки спілкування поза школою, якщо домовитись, наприклад, створити «групу окремого класу».

- Спілкування з батьками також можна організувати за допомогою соціальних мереж, якщо не застосовувати для цих цілей інші, більш адаптовані ресурси.

Професійно спрямована комунікація.

Професійно спрямована комунікація зазвичай організована на професійно спрямованих ресурсах.

Відоме поняття МООС – це саме про цю категорію інтернет-ресурсів.

Як і в інших випадках, за посиланнями у додаткових ресурсах можна знайти безліч можливостей для професійного спілкування.

Тому декілька штрихів до цієї інформації, на основі особистісного досвіду.

- Професійно спрямоване спілкування, якщо воно не підтримується якимось іншими і чіткими зобов'язаннями, має ті ж самі особливості, що і спілкування у соціальних мережах. Єдиний спосіб зробити його більш чітким, зрозумілим, відповідальним – це пов'язати спілкування з якоюсь загальною справою, яка має певний термін, результати, права та обов'язки учасників.

- Найчастіше таке спілкування відбувається серед учасників дистанційного навчання. Спілкування на фо-

румі цього ресурсу – це також одна з форм професійно спрямованої комунікації.

- Для організації онлайн-спілкування з учнями (батьками, колегами) потрібно чітко розуміти цілі такого додаткового комунікативного режиму. Під ці цілі вже добирає ресурси. Інакше це буде «галочка заради галочки».

- Окремі навчальні заклади впроваджують професійно спрямоване спілкування як додаткову форму комунікації між співробітниками. Оволодіння такими додатковими ресурсами завжди буде корисним для вчителя, не кажучи вже про розширення можливостей комунікації з колегами.

Google Educator Group

<http://google-ukraine-blog.blogspot.fi/2015/07/google-educator-group.html?view=classic>

Освітні спільноти Google (GEGs) – це об'єднання працівників сфери освіти, де вони навчаються, діляться досвідом і черпають натхнення, щоб ефективно використовувати веб-технології у навчальному процесі.

Члени спільноти є активними користувачами Google Appsfor Education – системи безкоштовних інструментів, що надають необхідні технології для освіти, і прагнуть поширити використання цих хмарних сервісів у навчальних закладах України. Окрім використання продуктів GoogleAppsforEducation у навчально-виховному процесі, спільнота також розглядає управлінські аспекти переваг використання цих інструментів. У групі на Google+ та у Facebook освітяни обмінюються новинами та обговорюють дискусійні питання, з'ясовуючи перспективи розвитку навчального закладу через впровадження педагогічних та ІКТ інновацій.

Освітні співтовариства Google надають майданчик для співпраці, а також обміну досвідом та ідеями щодо використання рішень Google в освітньому процесі. Заходи спільноти проходять як в очному, так і в дистанційному режимах: онлайн-викладачі обговорюють цікаві для них теми і обмінюються спостереженнями, а локальні семінари та інші заходи дозволяють побачитися особисто і ближче познайомитися один з одним. Також на сторінці Сервіси Google у професійній діяльності вчителя члени спільноти проводять вебінари, до яких може долучитися кожен охочий.

Edmodo: вже згаданий вище освітній сайт, який є соціальною мережею типу Facebook або ВКонтакте, яка дозволяє спілкуватися вчителям та учням, об'єднавшись навколо процесу навчання у школі. Є також можливість робити записи російською мовою. <https://www.edmodo.com/>

Grockit: об'єднує учнів під час навчання, що відбувається під час вивчення курсів на цьому великому соціальному сайті. <https://grockit.com/>

Skype: може бути чудовим інструментом для підтримки зв'язку з іншими педагогами або навіть участі в нарадах у режимі онлайн. Крім того, він може допомогти вчителям співпрацювати з іншими класами, навіть в інших країнах. <http://www.skype.com/ru/>

Wikispaces: дозволяє вчителю поділитися онлайн зі своїми учнями уроками, медіа та іншими матеріалами, дати їм можливість об'єднатися один з одним для співпраці з метою побудови своїх власних освітніх Wiki на Wikispaces. <http://www.wikispaces.com/>

Twitter: в освіті існує безліч способів використання Twitter. Вчителі можуть зв'язуватися з іншими педагогами, брати участь у чатах, ділитися своїми ідеями або навіть використовувати Twitter під час уроків, щоб бути більш зрозумілими учням. <https://twitter.com/>

Google Education: Google пропонує цілий ряд ці-

кавих ресурсів, що стосуються освітніх технологій для вчителів, зокрема електронну пошту і сумісні з нею додатки, відео, плани уроків і навіть освітні гранти.

https://www.google.com/intl/ru_ua/edu/

Peer 2 Peer University: У Peer 2 Peer University панує демократія – уроки тут створюються спільно учнями та викладачами. Процес проходить у формі дискусії, учасники якої діляться досвідом і думками. Творець курсу запускає тему – викладає ролик або лекцію, після чого його доповнюють інші користувачі. Сервіс зрівнює професорів і звичайних користувачів: люди із науковими ступенями спілкуються тут з ентузіастами, які отримали свої знання у мережі. Peer 2 Peer University повністю безкоштовний.

<https://courses.p2pu.org/en/groups/list/community/>

Stepic: простий веб-сервіс для створення коротких курсів: підтримуються формати MOOC і SPOC, уроки можна вбудовувати на інші сайти і платформи, включаючи Coursera, edX, Moodle, Canvas та ін. Щоб створити курс, достатньо зареєструватися на сайті або увійти через обліковий запис Google+, Facebook, Twitter, Coursera або навіть GitHub. Stepic пропонує подавати інформацію маленькими частинами, «кроками». Кожен «крок» – це картинка, невеликий текст, посилання, питання або тест. Суворої структури немає: при бажанні ви можете перевіряти знання після кожного речення. Мобільний додаток Stepic поки не випустив, і в цілому сайт не надто стабільно працює на смартфонах і планшетах. Зате сервіс повністю безкоштовний, а всі курси знаходяться у вільному доступі.

<https://stepic.org/courses>

Teachers Pay Teachers: у вас є відмінні уроки, якими ви хотіли б поділитися? Шукаєте, що додати до власного уроку? На сайті Teachers Pay Teachers ви можете зробити обидві дії: продати власні матеріали для проведення шкільного заняття, а також придбати високоякісні ресурси, запропоновані іншими вчителями.

<https://www.teacherspayteachers.com/>

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ.

Поняття MOOC, технологічний, психологічний, розвиваючий аспекти <http://lifehacker.ru/2015/07/23/37-sajtov-dlya-obucheniya/>

5 джерел безкоштовних MOOC російською та українською мовами <http://educlub.com.ua/esli-anglijskij-podkachal-5-istochnikov/>

MOOC. Все, що варто знати про масові онлайн-курси в Росії і світі <https://newtonew.com/collections/mooc>

Мережа творчих учителів http://it-n.ru/communities.aspx?cat_no=299161&tmpl=com

Сайт з освітніми відео товариства вчителів, учнів і батьків англійською мовою

<http://www.teachertube.com/>

Ширшова Л. Словничок учителя XXI століття <https://newtonew.com/overview/dictionary-teacher-of-future#MOOC>

Сучасні освітні інструменти для вчителів

<http://osvita.ua/school/46016/>

6 сервісів для створення відеопрезентацій <http://netology.ru/blog/6-servisov-dlya-sozdaniya-videoprezentaciy?stop=1>

Блог на допомогу, або як використовувати блог під час навчання

<http://educlub.com.ua/blog-v-pomoshh-ili-kak-ispolzovat-blog-v-uchebe/>

WEB 2.0 – сервіси для шкіл

<http://schoolservis.blogspot.com/>

ПОДОРОЖІ-СТАЖУВАННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦЕНТРІВ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

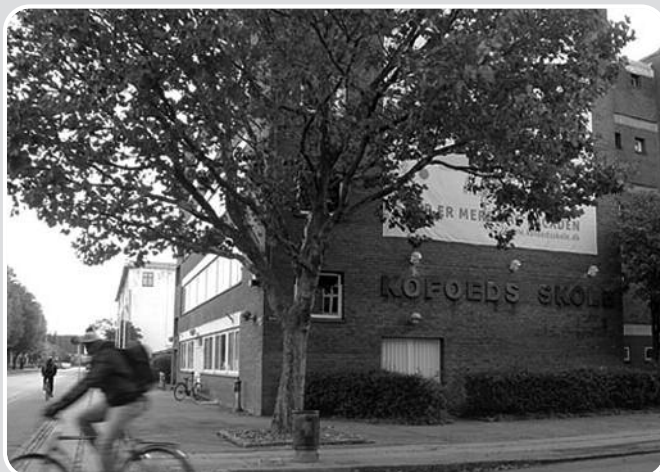
Юрій Петрушенко

Керівник Центру освіти дорослих у м. Суми,
заступник Голови Правління Української Асоціації освіти дорослих

Уперше я мав можливість ознайомитися з тим, як працюють європейські інститути освіти дорослих, влітку 2013 року. У рамках проекту «Територія розвитку» Центру гуманістичних технологій «АХАНАР» (м. Чернігів) відбулося моє стажування у Школі Кофоеда (<http://www.kofoedsskole.dk/>) у Копенгагені. Школа була заснована в 1928 р. громадським діячем Гансом Християном Кофоедом (1898–1952), і упродовж свого існування її увага зосереджена в основному на допомозі дорослим людям подолати такі соціальні проблеми, як: безробіття, алкоголізм, наркоманія, труднощі з адаптацією до мінливих соціальних умов, психічні проблеми, а останніми роками – вирішення інтеграційних проблем, що виникають серед різних етнічних груп або серед іммігрантів. Водночас неправильно думати, що школу відвідують лише знедолені. Наприклад, один із курсів школи призначений для тих, хто завдяки своїй більш глибокій чи специфічній освіті теж «випадає» з нормального соціального життя. Це своєрідні курси соціалізації для «занадто розумних» чи громадян з «іншим світоглядом».

Ця Школа для дорослих знаходиться у великому, гарно збудованому п'ятиповерховому будинку в центрі Копенгагена, біля якого на земельній ділянці, що теж належить школі, побудовано біля 30 шкільних майстерень (авто- та судноремонтні, для кухарів, художників, перукарів, музикантів, тощо). Школа також має власну лазню, пральню, їдальню, бібліотеку, лікарський кабінет, клініку допомоги людям з алкогольною та наркотичною залежністю, нічліг для безхатченків (на нетривалий період), відділ соціальної допомоги, юридичні та професійні консультації. Соціальною та педагогічною роботою в Школі Кофоеда займаються більше 100 штатних працівників: соціальні педагоги, вчителі, ремісники, медичні сестри, лікарі, психологи і адвокати. Також школа має свої філіали в різних регіонах Данії.

Філософія Г. Кофоеда полягає в тому, що соціальну допомогу треба надавати шляхом освіти. Він вважав, що з будь-якої складної соціальної ситуації може допомогти вийти освіта, тому й назвав свій соціальний заклад Школою. У Школі Кофоеда практично не читаються лекції у їх класичній формі, навчання відбувається через практичну діяльність. У цій Школі, яка по-

пуляризує неформальну освіту без дипломів та сертифікатів, можна опанувати десяток професій: від автомеханіка – до музиканта чи художника. Принципом роботи Школи є допомога учню в тому, щоб він навчився сам собі допомагати, соціалізувався і став самостійною від зовнішніх обставин особою.

Проте найбільше ця Школа мене вразила тим, що, насамперед, вона є не професійною школою (хоча професіям тут вчать на найвищому рівні, і зі стін школи вийшли відомі в Данії інженери та митці), а школою громадянської освіти. Учні школи працюють у класах і майстернях на основі рівних прав зі своїми наставниками, зокрема в їдальні директор Школи стоїть за обідом в одній черзі зі своїми учнями. Раціон харчування у всіх також приблизно однаковий. Якби можна було одним словом висловити гасло школи, то це було б слово «повага». На стінах коридорів школи, яка не охороняється, розташовані картини художників, які починали вчитися ремеслу в цьому навчальному закладі та згодом стали відомими світу. Ці картини коштують сьогодні сотні тисяч євро, а ними прикрашені стіни звичайних навчальних кабінетів. До викладання в Школі залучаються найкращі фахівці: наприклад, серед викладачів запланованих курсів з літературної майстерності був Нобелівський лауреат Орхан Памук.

За працю в майстернях Школи учні отримують винагороду (існує своя валюта «долари Кофоеда»), яку можна обміняти на різні послуги, наприклад, їжу, або речі, що створюються іншими учнями. «Асоціальних» дорослих учнів привчають бути охайними та ввічливими, а також старанно вчитися – для цього також існує система позитивної мотивації.

У Школі Кофоеда викладається щорічно близько 200 різноманітних навчальних курсів, щоденно її відвідує більше 600 дорослих. Навчання в цій школі змінило життя багатьох датчан, які вдячні їй за це. Для прикладу: гроші на новий спортзал школи, вартість якого складає декілька мільйонів євро, були подаровані Школі її випускником, який 50 років тому вчився у навчальному закладі, а згодом став успішною і забезпеченою людиною.

Стажування в цій Школі посилило в мені думку, що освіта дорослих є шляхом до розвитку країни і її суспільного життя.

З того часу мені пощастило побачити, яким чином організовується навчання дорослих ще у декількох країнах Європейського Союзу (Польща, Велика Британія та Латвія), а цієї осені в рамках проекту «Замінимо мурі відкритими вікнами», що реалізується DVV International в Україні спільно з Інформаційно-дослідним центром «Інтеграція та розвиток», разом з групою інших організаторів освіти дорослих ми завітали на декілька днів до Volkshochschule Frankfurt (Oder) – Народної вищої школи в м. Франкфурті на Одері (<http://www.vhs-frankfurt-oder.de/>).

Система освіти дорослих у Німеччині, якій вже більше ста років і яка представлена тільки в цій країні близько 1000 Volkshochschule, є однією з найбільш відомих і потужних у світі, тому було дуже цікаво детально ознайомитися з тим, як працюють Народні вищі школи в цій країні.

Народна вища школа в м. Франкфурт на Одері, населення якого складає близько 50 тис. мешканців, розташована у сучасному триповерховому будинку у центрі міста, має гарний дизайн і сучасні класи та аудиторії для навчання.

Навчальні курси у школі плануються на півріччя. Школа пропонує мешканцям міста більше 200 навчальних курсів тривалістю від 1 дня до 6 місяців. Інформацію про всі освітні пропозиції школи можна знайти на сайті школи і зареєструватися. Біля 40% дорослого населення Франкфурта на Одері користуються послугами Школи. Майже всі курси платні, але плата є доступною як для жителів цього міста, так і для мешканців польського м. Слубіце, що знаходиться на

іншому березі річки. У поляків теж є можливість на тих же самих умовах вчитися у цій школі, чим вони і користуються. Логістика у школі дуже зручна: тільки зайшовши до школи можна побачити електронне табло, на якому представлені місце і час проведення занять у цей день.

Навчальний процес у школі побудований таким чином, що учні отримують також не тільки професійну, а й громадянську (політичну) освіту. Для цього школа включена в проекти місцевих громадянських організацій та реалізує власні проекти, спрямовані на громадянську участь та інтеграцію суспільства. Наприклад, учні школи включені в проект створення м. Слубфурт, який утворюється частинами польського міста Слубіце та німецького міста Франкфурт, що розташовані вздовж річки Одер. Ініціатори цього проекту стверджують, що немає окремо німців чи поляків, а є слубфуртці – громадяни спільного міста, що розкинулося на двох берегах річки. Це місто вже не є уявним, громадські активісти встановили навіть його стіни, існує власна грошова одиниця, слубфуртські спортивні змагання (гольф через річку, кидання в довжину пачок цигарок на мосту, що об'єднує дві частини міста та ін.). Слубфуртці отримали свої паспорти громадян міста. Народна школа розташовується на території Слубфурту, а її директор має відповідний паспорт.

Наразі в цій Народній вищій школі також навчаються біженці з інших країн. Згідно зі статистичними відомостями (а в Німеччині розподіл біженців по містах і регіонах майже рівномірний) у Франкфурті на Одері найбільше біженців з Афганістану – 208, Російської Федерації – 82, Сомалі – 35, а з Сирії – тільки 24. Біженці з Росії в основному з Чеченської республіки. Біженців-чоловіків вдвічі більше за біженців-жінок. У Школі пояснюють це двома причинами: чоловіки більш сміливі і витривалі, щоб втекти; чоловіки можуть більше заробляти і підтримувати сім'ю, що залишилася. Допомога біженцю, який і так повністю знаходиться на соціальному утриманні в Німеччині (надається квартира, безкоштовні мовні курси і т.д.), складає 400 євро на місяць.

Результати соціалізації біженців свідчать, що Народні вищі школи в Німеччині достатньо ефективно виконують це завдання. Спілкування з біженцями і викладачами Народної вищої школи у Франкфурті на Одері підтвердило ще одну важливу думку – освіта дорослих не має бути тільки професійною. Професійна освіта дорослих буде ефективною і надасть можливості людині, що навчається, змінити своє життя на краще тільки за умови, якщо ця освіта буде опиратися на ціннісні зміни у світогляді учнів.

НАРОДНІ УНІВЕРСИТЕТИ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ І ПОЛЬЩІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Наталія Косик

Голова Товариства краєзнавців Яворівщини «Гостинець»

Поїздка була цікава, насичена, змістовна. Вражень багато. І є бажання спрямувати отриманий досвід у контекст реалізації ідей навчання дорослих на Яворівщині. Першочергово – якомога доступніше донести ідею навчання дорослих до владних структур. У Німеччині і Польщі не треба доводити, що якість життя спільнот залежить від уміння вчитись і розвивати компетенції. Там це є аксіомою як на рівні держави, так і громадських інституцій. І нам потрібно активно популяризувати ці ідеї.

День перший-другий: переліт, переїзди, поселення й ознайомлення з містами Слубіце (Польща) і Франкфурт на Одері (Німеччина). Місто Франкфурт на Одері засноване у 1243 р. вздовж двох берегів р. Одер. У 1945 р. розділене по річці на західну німецьку частину Франкфурт на Одері та східну польську Слубіце. Після входження Польщі до Євросоюзу у 2005 р. кордон між містами було зруйновано і відкрито міст для пішохідного переходу, потім для транспортного зв'язку. Ми поселились у Слубіце і кілька разів на день переходили міст до Франкфурта та в зворотному напрямку. В обох містах функціонують Народні університети, з досвідом роботи яких ми познайомились.

Представлення Каролою Франкфуртського Volkshochschule Frankfurt (Oder) розпочалось з того, що це найкращий народний університет землі Бранденбург. У 2010 р. університет отримав нову будівлю, у якій було створено сучасні умови навчання для дорослих. До університету приходять усі бажаючі віком 18+. Більшість занять розпочинаються після 18.00.

Чого можна навчитись? За помірну плату тут на вибір пропонують мовні курси (для біженців та емігрантів безкоштовно), курси громадянської освіти, культурні програми (мистецтво і культура, фотографія і обробка зображень, література і театр, образотворче мистецтво, живопис і графіка, скульптурний дизайн, музична практика, танці); екологічні проекти, програми здоров'я (спорт, здорове харчування і приготування їжі, фітнес, спеціальна гімнастика, перша допомога і догляд за хворими), комп'ютерні курси, святкові курси для дітей. А можна ще й здобути базову освіту. Є безкоштовні програми для навчання людей з обмеженими можливостями.

Як проходить навчання? Мінімальна кількість дорослих студентів групі – 5 осіб. Навчання проходить у різних формах: бесіди в групах, день сім'ї на килимках в парку (імпровізовані вистави, пісні, розваги), читальний пікнік (люди приходять з продуктовими корзинами, розкладають вогонь, відпочивають, читають вголос тексти), день відкритих садів (господарі відкривають сади, запрошують містян, пригощають фруктами, і вдень, і при вечірньому освітленні споруджуються садові фігури), міжрелігійні діалоги, співпраця з клубами, університет на виїзд (відвідини друзів), майстер-класи, написання книги рецептів, кулінарна дуель, відкрите кафе, день Європи, міжкультурний проект ілюстрованої книги. Також творена онлайн-платформа для вивчення німецької мови. Нас здивували інформацією про те, що 14 % німецького населення не вміють писати – для них відкриті центри вивчення німецької мови.

Який документ отримує дорослий студент по закінченні навчання? У народному університеті йдеться не про сертифікат, а про добровільне набуття компетентностей та змістовно проведений час. Але можуть і видавати документ за рішенням секретаріату (наприклад, про здобуття базової освіти).

Після перерви мали зустріч із представницею муніципалітету Франкфурта, яка розповіла про **ситуацію з біженцями**. Міська рада приймає біженців, розселяє їх у вільних квартирах, вивчає ситуацію і потім надає (або не надає) статус біженців. Їм виплачують місячну грошову допомогу (400 євро на особу), оплачують комунальні послуги, пропонують у народному університеті пройти безкоштовні курси із вивчення німецької мови та громадянської освіти. Дітей зараховують до школи, де вони вивчають німецьку мову. Зокрема 22 дітей, які прибули до міста без батьків, поселили в школі-інтернаті. Біженцям не дозволяють працювати, хіба що добровільно, на громадських засадах. Прикладом цього була вечеря, приготовлена для нас біженцями із Сирії. Ми ознайомились з традиціями сирійської кухні, мали вільне спілкування і почули багато трагічних історій про військову ситуацію в їхній країні та складний шлях втеч-подорожей до Німеччини. Вони також розпитували про військову ситуацію в Україні.

День третій: ознайомлення з мультикультурним проектом «Slubfurt», волонтерськими ініціативами міст, університетом Віадріна, конференція в Колегіумі Полонікум, індійська кухня. День розпочався з екскурсії на міській площі Слубіце. Вільний художник Міхал розповідав про славу історію колись єдиного міста, показував міські мури, пам'ятники, панораму міста, а також презентував проект «Європейське подвійне місто Слубіце-Франкфурт на Одері», який триває уже 17 років і виконує місію культурної промоції міста. Згідно з проектом змінили назви вулиць Слубіце, створили мапу єдиного міста, занотували історію, запровадили мистецькі і спортивні заходи, що ідентифікують місто. Цей великий проект включає менші, успішно зреалізовані: «Здорова вода» (проводився у міському басейні), «Робимо руками диво», «Олімпіада міста» тощо. Далі Міхал розповів, що в рамках проекту здійснено інтерв'ювання мігрантів для того, щоб створити умови за яких люди відчували себе своїми, а не за бар'єром. Адже у кожного є своя історія міграції. В місті є багато українців, які організували хор, запрошують до себе містян. Митець жартує (вважає, що гумор – це цікава форма зробити життя міста привабливим), що вони створили «Нову Америку» мігрантів, бо тут усе переплелось: культура, символи, мови...

У волонтерському центрі нам презентували мистецькі види діяльності, спрямовані на соціалізацію людей з обмеженими можливостями. Тут люди почуваються потрібними, можуть малювати, співати, робити своїми руками мистецькі твори. Ми оглядали картини, чудові вироби з природного матеріалу, вітражі. Обідали в студентській їдальні Франкфуртського університету Віадріна, ознайомились із специфікою його діяльності. Довідались, що студентам з України надаються стипендії, які фінансуються Міністерством закордонних справ ФРН за сприяння Німецької служби академічних обмінів. У Європейському університеті Віадріна стипендійні програми охоплюють дворічне (для LL.M. – однорічне) навчання, а також підготовчий курс перед початком навчання, спрямований на країнознавчу, мовну та фахову підготовку до навчання.

Після обіду вивчали досвід Народного університету Франкфурта щодо волонтерських ініціатив для біженців – «Різноманітність проти наївності». Громадські активісти презентували результати своєї діяльності, метою якої є зближення місцевих мешканців з мігрантами. Ак-

центували увагу на проблемах, зокрема про шкідливий вплив на громадськість негативних чуток щодо поведінки мігрантів (хто сіє ці чулки, невідомо, бо фактів не зафіксовано). Ми довідалися про значення поняття «альтернативно обдаровані люди» – це люди з недостатньою освітою або її відсутністю. Така ситуація приводить до відсутності толерантності і провокує вороже ставлення до емігрантів. Тому волонтерські проекти дуже важливі, бо спрямовані на випередження і створюють позитивне середовище міста.

Наступна зустріч відбулась в Слубіце університету Колегіум Полонікум, що є новою формою прикордонного співробітництва в галузі наукових досліджень і викладання. Це спільна установа двох університетів-партнерів: Університету Адама Міцкевича (УАМ) та Європейського університету Віадрина у Франкфурті (Одер). Одним із напрямів діяльності є навчання для громадських організацій, зокрема: 1) як написати проєкт, як його реалізувати, як розпоряджатися коштами; 2) розвиток волонтерських ініціатив; 3) організація курсів для біженців; 4) як через проєкти навчити тих, що не мають роботи відкрити власну справу. Університет має свої методи досліджень із виявлення проблем і пропонує проєктну діяльність на їх подолання. Кошти отримують з фондів ЄС та державних джерел Польщі. Також почули те, що в університеті навчається 150 українських студентів, Україна є цікавою для Польщі; навчальний заклад вітає і запрошує випускників українських шкіл на навчання.

День четвертий: Подсдам. Це прекрасне місто у східній Німеччині з населенням близько 150 тис. осіб, столиця федеральної землі Бранденбург. Після невеликої екскурсії містом трибули до будівлі Потсдамського парламенту. Його історія вражає. Потсдамський міський палац споруджений у 1669 р. як резиденція прусських королів, був перебудований у 1752 р. в бароковому стилі, зруйнований бомбардуваннями у 1945 р. і знесений у 1959 р. Його повномасштабна реконструкція виконана в 2010–2014 рр.: зовнішні стіни – за бароковою копією колишнього палацу, а всередині парламент – сучасна споруда Ландтага Бранденбурга.

Ми відвідали фойє, зали, в одному з яких мали зустріч з frau Крістен, депутатом Парламенту, головою комісії соціальної політики. Вона широко описала свою діяльність у сфері роботи з молоддю, спілки шкіл регіону, демографічної міграції, підтримки людей літнього віку, мігрантів, захисту прав жінок тощо. Щодо проблем освіти дорослих Крістен представила себе як особу, яка постійно вчиться і популяризує навчання дорослих в парламенті, відстоює інтереси усіх народних шкіл, зокрема сприяла виділенню 2,9 млн. євро на освітні заходи Народної освіти землі Бранденбург. Вона наголосила, що всім в політиці зрозуміле питання навчання дорослих, а міністр освіти, як і три попередніх, позитивно вирішує ці питання, вважаючи що освіта дорослих зміцнює політичну освіту, підвищує соціальні компетенції, розвиває громади та сприяє розвитку демократії.

Також ми відвідали головну залу Парламенту, де відідали про місце розташування п'яти фракцій, порядок громадських ініціатив, гендерні питання, графік роботи, онлайн-платформу і систему фінансування депутатів і міністрів. Обідали у їдальні Парламенту, що має терасу з видом на Старий Ринок, Церкву Св. Миколая та Стару Ратушу.

У другій половині дня відвідали ще дві народні школи Асоціації інституцій у сфері культури і політичної освіти.

День п'ятий: Берлін. Мали прекрасну екскурсію під дощем до історико-культурних пам'яток міста. Отримали неперевершені враження від музею Пергамон – одного з найвідоміших і найбільш відвідуваних музеїв Берліна. Щоб потрапити до нього, ми вистояли півгодини в черзі. Було захоплення від побаченого в поєд-

нанні з вивченням методики представлення експозицій і способом передачі атмосфери давніх цивілізацій. Адже це музей, створений для знайденого Карлом Гуманом Пергамського вітара, а також для зібрання пізнього античного живопису і скульптури, експонатів передньоазійського музею, що включає твори хеттського, асирійського, вавилонського і перського мистецтва та Ісламського музею. Другу половину дня присвятили вивченню модерних прийомів експонування художніх творів сучасних митців у музеї сучасного мистецтва, який розміщений у будівлі колишнього вокзалу.

День шостий: цілоденна подорож залізницями до Гданська, автобусний переїзд до Кашубського Народного університету (Вежиця), тепла зустріч і смачна вечеря.

День сьомий: представлення, зустрічі і заняття у Кашубському народному університеті.

Робота розпочалась з цікавої зустрічі – презентації польських традицій та сучасних ідей народних університетів, які представляли керівник університету Марек Бичковскі, д-р Томаш Малішевські, Маріуш Мувка, Суліслава Боровська. Традиційно ідеєю народних шкіл північної Польщі є сприяння розвитку свободи особистості: людина повинна знайти себе, повірити в себе, запалитись чимось, об'єднатись з іншими і зорганізувати своє життя для вирішення щоденних справ. Ті, хто навчались у народних школах, створювали спільноти, вирішували проблеми громади і покращували життя. Тому ідея народних університетів продовжує жити і сприяє вирішенню сучасних проблем – витягнути людей з дому, створити сприятливу атмосферу спілкування, направити в русло творення з людини громадянина. Кашубський народний університет, як й інші, впроваджує різні форми роботи (розмови, майстер-класи, виїзди тощо). Але принципи незмінні:

- народний університет – місце нейтрально політичне;
- демократія, відкритість до різних підходів у навчанні;
- людина повинна прийти на навчання з власної волі;
- вже сама розмова є результатом;
- стосунки мають бути партнерськими, тренери задають тон і обов'язково його підтримують (всі рівні, незалежно від компетенцій і посад);
- заняття повинні забезпечити довіру і взаємоповагу;
- народний університет – це школа для життя.

Подібно до німецьких народних університетів, Кашубський має різні навчальні програми, курси, відкритий для усіх вікових категорій і соціальних груп (молоді, осіб похилого віку, молодих мам, людей з особливими потребами, творчих особистостей, учителів, студентів, рибалок та ін.). Користуються популярністю курси «Власна фірма», на якому навчають не тільки, як створити фірму і зробити її успішною, а як бути активним поза фірмою.

Презентація діяльності народних університетів Польщі була різнобічною, адже вони мають різну спеціалізацію. Відомим на усю країну є народний університет, що спеціалізується на мистецтві ручної праці. Програми забезпечують навчання гончарній справі, столярству, різьбі тощо. Учасники проживають по кілька днів на місяць в університеті, навчаються, практикують, а потім їдуть додому розвивати здобуті уміння. Через певний час знову приїжджають на кілька днів. Учасник приїжджає стільки разів, скільки відчуває потребу. Навчання він оплачує самостійно.

Наш мистецький хист проявився на організованому майстер-класі із сучасного етнодизайну, який проводила Анжеліка Шульфер. Малювання на склі, на горнятках традиційних кашубських візерунків – цінний

досвід для використання у нашій подальшій діяльності.

День восьмий-дев'ятий: представлення, зустрічі і заняття у Кашубському народному університеті.

У наступні дні ми відвідували народні університети і осередки навчання дорослих (музеї, замки, майстерні, центри освітніх ініціатив), щоб відчувати атмосферу і поспілкуватись з фахівцями народної освіти. Музей – неформальний осередок освіти дорослих. В цьому ми переконались, відвідавши Західнокашубський Музей, в якому слухали професора Цезара Ольбрахта про історію кашубського регіону, оглянули етнографічні та сучасні експозиції. Тут експонати розміщені так, ніби «розмовляють» про давні побутові традиції, рибальське ремесло, ковальську справу. А в сучасних мистецьких виробках виразно прослідковується народна традиція. Приємною несподіванкою була зала з експозиціями українського народного мистецтва: одяг, вишиванки, різьба, кераміка і підбірка української літератури. Це приклад добросусідства. Це повага до іншої держави в дії. Тут не потрібно слів, бо «культура не є інструментом для чогось, тут вона поєднує народи і робить з людей свідомих громадян» (М. Бичковскі).

Центр освітніх ініціатив у Картузах – заклад, в якому проводиться навчання молоді і вчителів, функціонує університет III віку. У центрі навчають, як реалізовувати в школах проекти з вирощування рослин, організовувати наукові табори для обдарованої молоді, культурні програми. Тренери центру їздять до шкіл, проводять навчання для вчителів, педагогічні ради, організовують експерименти. Багато вчителів приходять до центру добровільно, щоб вчитися. Організуються освітні ярмарки, для яких створюють команди з молоді, вчителів і студентів III віку. Усі мають свої ролі, завдання (музичне оформлення ярмарки, тематичне наповнення, підготовка атракцій, виготовлення декорацій тощо). Через центр проходить багато студентів, їх об'єднують культурні програми. Заклад співпрацює з українською спільнотою Снятинського району Івано-Франківської області, реалізуючи спільні проекти з обміну молоддю.

Університет III віку назвали ідеєю пострілу «в десятку». Мета – активізація людей 65+. Для них проводяться академічні заняття на теми, які вони замовляють. Це програми рукоділля, здоров'я, проект «Краківська кав'ярня», видавництво книги, квести, виїзди до театру, екскурсії та ін. Гордістю університету є видання на основі спільного авторства книги – путівника за маршрутом 9 зупинок. Загалом акцентується увага не на заходах, а на сприянні розвитку духовності.

Музей кашубської кераміки Нецля у Хмельно – освітній центр, в якому можна не тільки милуватись красою гончарних експонатів, а й побачити процес ручного виготовлення виробу. Ми навіть спробували працювати за гончарним кругом і створити із шматка глини вазочку. Неймовірно захоплююче заняття!

Локальна рибальська група КАШУБИ представлена в сучасному інтерактивному центрі. Культурно-освітня діяльність достатньо широка: майстер-класи, семінари, курси куховарства, фотографії, майстерності. Особливістю центру є діяльність зі створення науково-краєзнавчих фільмів про мешканців краю та обряди, що зникають, а також показ цих фільмів, що викликають жваву реакцію різних поколінь. Організуються фестивалі фільмів, на якому представляють різні культури. Створено фонд «Аби хотілося хотіти» – культурно-освітній проект, адресований дорослим мешканцям Кашубів.

Асоціація розвитку солецтва Бонцка Гута – діяльність школи для громадянської освіти дітей і батьків учнів Малої школи в Шопі. Це фантастична школа непереборності духу. Кілька років тому школу мали закрити, бо громади об'єдналися і школа з кількістю 50 учнів стала економічно невігідною. Всупереч вийту

громада села вирішила зберегти школу. Директор, батьки, громада розпочали пошук ресурсів для розвитку. Все вдалося: кошти знайдені, школа добудована, закуплені нові парти, комп'ютерна техніка, 40 велосипедів, понад 50 пар лиж, байдарки. Директор і вчителі так цікаво організували навчальний процес, що до школи почали переходити учні із сусідніх сіл. Багато заходів проводиться разом з батьками. Сьогодні в закладі навчається понад 200 учнів (група дошкільнят, підстава школа і гімназійний клас), які мають всі умови для навчання. Разом з батьками організовують екскурсії, в тому числі велосипедні, змагання на байдарках, фестивалі, реалізують проекти. Але вїт продовжує погрожувати, що школу закриє.

Ще були візит до Мандрівного народного університету для літніх людей на заняття макіяжу та відвідання гуртка сільських господинь «Кашуб'янки». Архів світлин, презентація, фільм демонструють типову діяльність сучасних освітніх центрів для дорослих, які скеровані на промоцію кашубської культури.

День десятий: Гданськ. Місто казкової архітектури, європейської культури та відкритого мистецького простору. У Центрі міської культури ми довідалися про велику кількість зреалізованих проектів: Опера на вугільній площі; Мураві на Заспі; локальні екскурсоводи і гіді; Новий порт; Гданські мініатюри; Кути Європи; Поети Свободи Дні сусідів... А ще безліч фестивалів, навчальних програм, видавничих проектів, пленерів... Центр відкритий для усіх авторських проектів, учасників культурних заходів і просто зацікавлених відвідувачів.

Європейський Центр Солідарності в Гданську – музей та просвітницький центр з розвитку демократичних цінностей. Він справляє сильне враження. Експозиція побудована таким чином, що дозволяє легко «увійти» в історичний простір верфі і пізнати важливі пам'ятки незалежної профспілки «Солідарність», яку очолює Лех Валенса. Це новозбудований сучасний музей на чотири поверхи (2014): експозиції, бібліотека, аудиторіум, зимовий сад, дитячий майданчик. Виставкові зали наповнені інтерактивними експонатами, елементами робітничого побуту, оригіналами документів та кінохроніками. Ми бачили оригінальні експонати: прострілену шкіряну куртку, фанерні дошки з вимогами до уряду, кран, каски робітників, машини міліції, камери, в яких тримали підозрюваних, кімнати для допитів, підпільні типографії. Перед музеєм встановлено меморіальний хрест на знак ушанування пам'яті загиблих у заворушеннях 1970-х рр.

Подія в Гданську, що запам'ятається надовго, – це святкування Дня Незалежності Польщі. Незважаючи на холодну, дощову погоду, урочисті дійства в центрі міста були багатолюдні. Загальнодержавний вихідний день супроводжується підняттям прапорів, політичними виступами та колоритним парадом.

І на завершення. Ця поїздка – чергове свідчення ролі народних університетів у розвитку громад і громадянського суспільства в цілому. Бо як би не змінювалась шкільна реформа і реформа вищої освіти, вони не забезпечать освітніх потреб дорослої людини. Велосипед винайдено. Народні університети – це ті центри, де людина знаходить спілкування, змінює кваліфікацію, удосконалює хобі, розвиває культуру, покращує навколишнє середовище і своє життя. А це означає, що людина стає корисною для громади і суспільства.

ПЕРША МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ ЧЛЕНІВ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ЮНЕСКО МІСТ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ (ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ МЕЛІТОПОЛЯ)

Сергій Прийма

д. п. н., доцент, проректор із наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького

15–16 листопада 2016 р. у місті Ханчжоу, столиці провінції Чжэцзян (Китайська Народна Республіка), відбулася Перша Міжнародна конференція членів Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються. Глобальна мережа ЮНЕСКО міст, що навчаються, створена Інститутом ЮНЕСКО з освіти впродовж життя (м. Гамбург, Німеччина) відповідно до Пекінської декларації (2013). Сьогодні до складу Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються, входять 146 міст Америки, Європи, Азії та Австралії. Учасниками конференції стали більше ста очільників і представників міст – членів Глобальної мережі ЮНЕСКО, науковців з усього світу – фахівців з освіти впродовж життя. Організаторами конференції виступили Національна комісія КНР у справах ЮНЕСКО, Інститут ЮНЕСКО з освіти впродовж життя та муніципалітет міста Ханчжоу.

Основне завданням конференції полягало у демонстрації потенціалу спільнот міст – членів Глобальної мережі ЮНЕСКО – у розвитку людського потенціалу, розширенні індивідуальних прав і можливостей особистості в навчанні впродовж життя і, як наслідок, соціальній згуртованості та економічному зростанню міст, регіонів і країн. Глобальна мережа ЮНЕСКО підтримує всі 17 Цілей сталого розвитку, прийнятих на Саміті ООН в галузі розвитку на період після 2015 р., який відбувся в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема це **Ціль 4** – забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; та **Ціль 11** – забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.

Конференція продемонструвала реальне значення Глобальної мережі у розвитку діалогу між містами в питаннях політики, їх взаємного навчання, встановлення зв'язків і партнерських відносин, розробки засобів заохочення й визнання прогресу в створенні міста, що навчається. Під час конференції учасники мали можливість активно спілкуватися, презентувати успішні практики з усього світу, обмінюватися досвідом з упровадження основних положень Пекінської декларації й визначення пріоритетів на майбутнє.

На конференції Україна була представлена учасниками з міста Мелітополя, міста обласного підпорядкування у Запорізькій області. Запрошені від Організаційного комітету конференції представники Мелітополя були не випадково, адже саме «Медове місто» в червні 2016 р. приєдналося до спільноти прогресивних міст, що спрямовують зусилля на підтримку освіти впродовж життя як пріоритетного напрямку свого розвитку (більш детально про членство Мелітополя у Глобальній мережі ЮНЕСКО міст, що навчаються, можна ознайомитися з публікації «Глобальна мережа ЮНЕСКО міст, що навчаються, як відповідь на виклики сьогодення: перспективи для Мелітополя» (Територія успіху, № 2/2016)).

До складу української делегації увійшов координатор програми «Міста, що навчаються» у Мелітополі, проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького доцент Сергій Прийма.

У своїй доповіді Сергій Прийма позиціонував Мелітополь як активне європейське місто, що представляє

Україну на міжнародній арені, зокрема у Програмі Ради Європи «Інтеркультурні міста» презентував здобутки міста на шляху розвитку людського потенціалу через навчання впродовж життя. Окрема частина презентації була присвячена проведенню 6–8 жовтня 2016 р. Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області з епіцентром у Мелітополі.

Значну увагу у доповіді було акцентовано на важливості співпраці керівництва міста з науковцями – фахівцями з освіти дорослих. У цьому важливу роль відіграють університети. Адже саме за ініціативою науковців МДПУ імені Богдана Хмельницького на чолі з ректором професором **Валентином Молодиченком** спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України на чолі з директором професором **Ларисою Лук'яновою** в рамках проекту прикладного дослідження «Розробка Концепції регіону, що навчається, як підґрунтя ефективної регіональної освітньої політики (на прикладі Запорізької області)», що отримав схвальну оцінку Наукової ради Міністерства освіти і науки України, було підготовлено й надіслано заявку Мелітополя на вступ до Глобальної мережі ЮНЕСКО.

Презентаційні матеріали з інформацією про Мелітополь були вручені Генеральному секретареві Національної комісії КНР у справах ЮНЕСКО **Mr. Yue Du** та директору Інституту ЮНЕСКО з освіти впродовж життя **Mr. Arne Carlsen**.

Зауважимо, що участь у конференції такого масштабу стала можливою завдяки тісній співпраці МДПУ ім. Б. Хмельницького з Інститутом ЮНЕСКО з освіти впродовж життя (м. Гамбург, Німеччина), представники якого нещодавно відвідали Мелітополь у рамках проведення Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області. Співпраця розпочалася зі стажування автора публікації у червні 2016 р. в гамбурзькому Інституті саме за програмою «Міста, що навчаються», під час якого відбулося знайомство з кращими практиками з популяризації освіти впродовж життя та впровадження концепції міст, що навчаються, по всьому світу.

Автор публікації висловлює щирі вдячність регіональному директору DW International в Україні, Республіці Білорусь, Молдові **Аніті Якобсоне**, яка надала інформацію про стажування в Інституті ЮНЕСКО з освіти впродовж життя та підтримувала ініціативи з розвитку Мелітополя як першого на пострадянському просторі міста – члена Глобальної мережі ЮНЕСКО.

Svitlana Babushko
EDUCATIONAL PRACTICES OF PRISONS
IN CALIFORNIA

The priorities of the modern prison sphere that is connected with recognition of education as an integral part of enforcement of criminal penalties and the condition for successful reintegration into society of citizens who have committed criminal offenses have been defined in the article. The experience of prisons in California has been analyzed. The real achievements were found in the programme Delanc Street as an innovative rehabilitation system. This organization assists the education centers at the place of residence of former drug addicts and prisoners. Within two years they receive education equivalent to high school, acquire interpersonal and social survival skills that encompass new relationships, values, sense of responsibility and independence needed in order to be a useful member of society.

Sergij Pryima
THE FIRST INTERNATIONAL CONFERENCE OF THE
GLOBAL NETWORK OF UNESCO CITIES OF STUDENTS
(PRESENTATION OF MELITOPOL EXPERIENCE)

The experience of the achievements of the city of Melitopol in the context of the introduction of the concept of cities that are learnt has been presented. The problems of the First International Conference of the Global network of UNESCO in the context of promoting the idea of development of the educational potential of the city and the development of education throughout life have been solved. It was outlined the significance of the event in the context of human development, the expansion of individual rights and possibilities of the individual in learning for life, social cohesion and economic growth of cities, regions and countries.

Olena Merzliakova
THE CREATION OF THE REMOTE TRAINING COURSES:
HOW TO START?

An algorithm of distance learning courses creation has been presented on the basis of personal experience. It has been step by step defined how to choose the platform where the planned placement of the informational content; how to professionally master the tools (animations, resources to create video stories, excerpts of feature and documentary films, specialized training videos), which will provide information available and visualized; why it is important to exchange experience with colleagues, parents, pupils. The announcement of several platforms has been made; the characteristics of the most useful Internet resources have been given.

Valentyn Molodychenko
INTERNATIONAL DAYS OF ADULT EDUCATION IN ZA-
POROZHYE REGION: CHALLENGES AND STRATEGIES

The experience promote the idea of learning throughout life, aimed at coverage of Ukrainian and foreign

achievements of the theory and practice of adult education, in the framework of the International days of adult education in Zaporozhye region on October 6-8, 2016 Informed the public about the organization in the event of the Forum «Adult Education in regional development: experience, challenges, strategies», supporting the initiatives of the national education community from the mission of the Institute for International Cooperation of German Association of People's Universities (DVV International), the Ukrainian Association of Adult Education, Ministry for Economic Cooperation and Development of Germany, Ministry of Education and Science of Ukraine, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Outlined prospects for the development and implementation of the Concept of the region, that studies, as a factor of effective regional educational policy.

Olena Anishchenko
THE PROFESSIONALIZATION OF ADULT EDUCATION:
THE NOTES OF THE REGIONAL SUMMER ACADEMY
FOR THE MEMBERS OF THE EASTERN PARTNERSHIP
IN 2016

The results of the implementation of the fifth project initiated by the representation of Institute for International Cooperation of German Association of People's Universities (DVV International) – organization of the Regional Summer Academy for members of the Eastern Partnership have been presented. It is an innovative event for personal and intellectual interaction of specialists in the field of adult education, organized with the aim of acquiring new skills, knowledge regarding the implementation of the concept of learning throughout life. The thematic focus of the Summer Academy was linked to issues of professionalization of adult education, the introduction of interactive technologies in adult education, strengthening the recognition of non-formal education at the international, national, regional and local levels.

Roman Drozd
THE EDUCATION OF PRISONERS: THE EXPERIENCE
OF POLTAVA IN THE FRAMEWORK OF REFORMING
THE PENITENTIARY SYSTEM OF UKRAINE

The essence of educational reforms in the penitentiary system based on the experience of introduction of new approaches and techniques in the Poltava region has been disclosed. Charitable Organization «Light of hope» started its activities in correctional institutions in Poltava region for the effective implementation of reforms in the prison system and bringing it closer to European standards since 2005. Currently, the target group is not only prisoners, but also a staff who is involved in working with them. The main activities of the organization that provides the teaching of the course «Life skills» to promote active re-socialization of convicts, and the training of personnel to familiarize themselves with the legislative and regulatory framework, prevention of emotional and professional burnout.